UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra Obecné Antropologie

Bc. Bianca Pavlovičová

Rozdiely vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami

Diplomová práca

Vedúci práce: PhDr. Marek Halbich Ph.D.

Praha 2025

Prehlásenie

Prehlasujem, že som túto prácu vypracovala samostatne. Všetky použité zdroje a literatúra boli riadne citované. Práca nebola použitá na získanie iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dňa 26.6.2025 Bianca Pavlovičová

Poďakovanie

Na tomto mieste by som chcela vyjadriť svoju úprimnú vďaku môjmu školiteľovi, PhDr. Marekovi Halbichovi, Ph.D., za cenné rady, odborné vedenie a trpezlivosť počas celého procesu písania tejto diplomovej práce. Zároveň by som sa chcela poďakovať všetkým výskumným partnerom, ktorí sa zúčastnili môjho výskumu. V neposlednom rade ďakujem mojím blízkym, ktorí mi poskytli morálnu oporu počas písania tejto práce.

Abstrakt

Diplomová práca sa zaoberá štúdiom rozdielov vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami, s cieľom porozumieť ich variáciám v komunikačných štýloch. Táto práca kombinuje analýzu existujúcich vedeckých prác a empirických štúdií. Na získanie dát využívam kvalitatívne metódy výskumu vrátane pozorovania, rozhovorov a analýzy dát s použitím metódy kódovania. Hlavným zámerom je identifikovať a porovnať rozdiely medzi verbálnou a neverbálnou komunikáciou mužov a žien a preskúmať, ako sú tieto rozdiely ovplyvnené komunikačnými stereotypmi. Výsledky tejto práce prispejú k lepšiemu pochopeniu interakcie medzi jazykom a genderom.

Kľúčové slová

Gender, muž, žena, komunikácia, verbálna komunikácia, neverbálna komunikácia

Abstract

This thesis explores differences in expression between men and women, aiming to understand variations in their communication styles. The study combines an analysis of existing scientific literature and empirical research. To collect data, I use qualitative research methods, including observation, interviews, and data analysis through coding. The main objective is to identify and compare differences between verbal and nonverbal communication in men and women and to explore how these differences are influenced by communication stereotypes. The findings of this thesis will contribute to a better understanding of the interaction between language and gender.

Key words

Gender, man, woman, communication, verbal communication, nonverbal communication

OBSAH

ÚVOD **8**

1. TEORETICKÁ ČASŤ **10**

1.1 Vývoj vzťahu jazyka a rodu od 70. rokov 20. storočia 10

1.2 Gender 11

1.2.1 Gender ako sociálny a jazykový proces 12

1.2.2 Teoretické perspektívy genderu 13

1.2.2.1 Štrukturálny funkcionalizmus 14

1.2.2.2 Feministická sociológia 14

1.2.3 Maskulinita a feminita 15

1.2.4 Genderové stereotypy 16

1.2.5 Genderové stereotypy v komunikácií 17

1.3 Jazyk 19

1.3.1 „Ženský jazyk“ v porovnaní s „mužským jazykom“ 21

1.3.1.1 Tabuľka „ženského jazyka“ a „mužského jazyka“ 25

1.3.2 Jazykové stratégie 26

1.3.3 Prehodnotenie tradičných jazykových predstáv 27

1.4 Komunikácia 29

1.4.1 Verbálna komunikácia 29

1.4.2 Neverbálna komunikácia 30

1.4.3 Verbálno-neverbálna komunikácia 31

2. METODOLOGICKÁ ČASŤ **33**

2.1 Predmet a ciele výskumu 33

2.2 Výber témy 33

2.3 Výskumné otázky 34

2.4 Vzorka 34

2.5 Lokalita ... 36
2.6 Časový harmonogram ... 36
2.7 Výskumné metódy ... 37
2.8 Rozhovory ... 37
2.8.1 Otázky ... 38
2.9 Zúčastnené pozorovania ... 40
2.10 Etika a limitácie výskumu ... 42
2.11 Spôsob analýzy dát ... 43
3. EMPIRICKÁ ČASŤ ... 45
3.1 Racionalita vs. emocionalita ... 45
3.2 Ako hovoria muži a ako ženy ... 48
3.2.1 Vulgarizmy ... 49
3.2.2 Zdrobneniny ... 50
3.2.3 Odborné termíny ... 50
3.3 Jazyk ako adaptívny nástroj interakcie ... 52
3.4 Rozdielne tematické svety ... 55
3.5 Komunikácia ako forma neviditeľnej hierarchie ... 58
3.5.1 Skrytá dominancia ... 59
3.5.2 Otvorená dominancia ... 61
3.6 Neverbálna komunikácia a reč tela ... 63
3.6.1 Fyzický postoj ... 63
3.6.2 Dotyky a vzdialenosť ... 64
3.6.3 Očný kontakt ... 65
3.6.4 Mimika ... 66
3.6.5 Gestikulácia ... 67
3.7 Spoločenské zmeny ... 67
3.8 Zhrnutie výsledkov výskumu ... 71

ZÁVER A DISKUSIA **73**

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY **75**

INTERNETOVÉ ZDROJE **78**

ÚVOD

Jazyk je neoddeliteľnou súčasťou našej každodennej reality. Nielen, že ním tvarujeme svet okolo seba, ale ním podvedome vyjadrujeme aj svoju identitu. V spôsobe akým komunikujeme sa odrážajú naše hodnoty, skúsenosti, názory a spoločenské role, ktoré zohrávame. Jedným z kľúčových aspektov tejto identity je rod, ide o spoločensky vytváraný súbor očakávaní a noriem správania pripisovaných mužom a ženám. Práve prostredníctvom jazyka sa tieto rodové normy posilňujú a prenášajú ďalej.

Diplomová práca, sa venuje otázke rozdielov vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami. Táto téma je zaujímavá nielen z pohľadu lingvistiky a antropológie, ale aj ako komplexný sociokultúrny jav, ktorý sa dotýka dynamiky moci, spoločenských očakávaní, identity a medziľudských vzťahov. Mojou snahou nebolo len porozumieť tomu, ako hovoria muži a ženy, ale analyzovať prečo určité jazykové rozdiely vznikajú, ako sa prejavujú v rôznych situáciách a do akej miery sú ovplyvnené spoločenským kontextom.

Cieľom je preskúmať rozdiely vo verbálnom a neverbálnom vyjadrovaní medzi mužmi a ženami v každodenných situáciách. Zároveň sa práca pokúša reflektovať, do akej miery sa tieto rozdiely stierajú alebo prehlbujú. Taktiež sa zameriava na to, akým spôsobom sú tieto rozdiely formované kultúrnymi stereotypmi a ako sa prejavujú v konkrétnych situáciách. Výskum vychádza z kvalitatívnej metódy a opiera sa o zúčastnené pozorovanie a rozhovory s mladými ľuďmi.

Práca je členená do troch hlavných častí ako sú teoretická, metodologická a empirická časť. Prvá je teoretická časť práce, kde sa venujem vzťahu medzi jazykom a rodom, pričom vychádzam z poznatkov antropológie, lingvistiky a rodových štúdií. Pozornosť je venovaná vývoju prístupov ku skúmaniu jazyka a rodu od 70. rokov 20. storočia až po súčasnosť. Taktiež sa venujem oblasti genderu, jazykových stratégií a jazyku ako mocenskému nástroju. Rovnako venujem pozornosť aj tomu čo Lakoff (1973) nazýva „ženským jazykom“ a „mužským jazykom“. V druhej, metodologickej časti, popisujem metódy a postupy ako som zozbierala získané dáta. Taktiež v tejto kapitole predstavím výskumné otázky, opisujem moju výskumnú vzorku, lokalitu, časové vymedzenie a ako som spracovala zozbierané dáta. Predovšetkým kladiem dôraz na etiku výskumu, ktorá je dôležitá z hľadiska získavania dát od výskumných partnerov. Posledná, empirická časť, sa venuje konkrétnej analýze zozbieraných dát z výskumu vo vzťahu k teoretickým východiskám. A nakoniec, záver a diskusia, kde zhrniem výsledky výskumu a zamyslím sa nad ďalším možným uberaním výskumu.

Táto práca tak ponúka nielen pohľad na jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami, ale aj kritickú reflexiu o tom, ako tieto rozdiely pretrvávajú, vznikajú a aký majú dosah. V čase, keď sa otázky rodovej rovnosti dostávajú do centra verejného diskurzu, sa ukazuje, že reflexia jazyka je dôležitou súčasťou tejto debaty. Verím, že táto diplomová práca prispeje k hlbšiemu porozumeniu vzťahu medzi jazykom a genderom a zároveň podnieti ďalšie výskumy, ktoré budú skúmať jazyk ako dynamický nástroj našej každodennosti.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

V okamihu narodenia dieťaťa sa zvyčajne ako prvá otázka objavuje: „Je to chlapec alebo dievča?“ Táto otázka odráža okamžitý začiatok rodovej kategorizácie, ktorá môže byť prítomná už pred samotným narodením. Prenatálne testy totiž často odhaľujú pohlavie dieťaťa v raných štádiách tehotenstva, čím sa rodové rozlišovanie stáva súčasťou života jedinca ešte pred jeho príchodom na svet (Ahearn, 2012, s. 189). Rodová kategorizácia, ktorá sa objavuje už v prenatálnom štádiu, nie je len otázkou biologických rozdielov medzi pohlaviami, ale je výsledkom aj kultúrnych a spoločenských očakávaní, ktoré formujú naše vnímanie seba a iných. Keď sa pýtame takúto otázku, odráža to naše očakávania týkajúce sa toho, ako by mal daný jedinec spĺňať rodové normy. Tieto otázky sa tak stávajú súčasťou procesu socializácie, ktorý ovplyvňuje, ako sa ľudia budú správať, komunikovať a vnímať svoje miesto v spoločnosti.

1.1 Vývoj vzťahu jazyka a rodu od 70. rokov 20. storočia

Výskum vzťahu medzi jazykom a rodovou identitou zaznamenal výrazný rozvoj v oblasti aplikovanej lingvistiky a sociolingvistiky od 70. rokov 20. storočia. V tomto období sa odborníci zameriavali predovšetkým na dve kľúčové témy. Prvá téma sa týka dokazovania, že jazyk odráža mocenské nerovnosti medzi pohlaviami, ktoré sú výsledkom socializácie žien. Druhá téma sa sústredí na analýzu a interpretáciu jazykových rozdielov medzi mužmi a ženami. Zároveň sa v tomto období rozvinuli tri kľúčové teórie na vysvetlenie vzťahu medzi jazykom a rodom. Tieto prístupy sú známe ako teória „deficitu“, teória „rozdielu“ a teória „dominancie“ (Jones, 2016, s. 212).

Lakoff (1975, in Jones, 2016, s. 212) vo svojej práci *jazyk a miesto ženy,* ako prvá skúmala rozdiely v jazykových štýloch medzi pohlaviami. Tento prístup je známy ako „deficitný“ prístup. Jej práca mala feministický zámer upozorniť na spôsoby, akými spoločnosť očakáva od žien konkrétne jazykové normy. Podľa jej teórie sú ženy v patriarchálnej spoločnosti často v podriadenej pozícii, pričom jedným z nástrojov na udržanie tohto usporiadania je socializácia dievčat do používania jazyka, ktorý je považovaný za vhodný pre „dámy“. Tento jazyk je formovaný spoločenskými normami, ktoré podporujú submisívne a pasívne správanie žien.

Ďalej rozvinula prístup „dominancie“, ktorý stále tvrdil, že jazyk podporuje nerovnosť medzi pohlaviami. Namiesto toho, aby bol jazyk žien považovaný za nedostatočný, štýl reči mužov bol považovaný za problémový (Lakoff, 1975, in Jones, 2016, s. 213). Jones uvádza príklad z práce Westa a Zimmermana (1977, in Jones, 2016, s. 213) v rámci analýzy prerušenia a prekrývania v rozhovoroch medzi mužmi a ženami. Cieľom tejto práce bolo skúmať dynamiku komunikácie medzi rôznymi pohlaviami. Dospeli k záveru, že ženy sú v rozhovoroch často prerušené a ich právo vyjadriť sa v istej miere porovnáva s postavením detí v komunikácii. Tento prístup teda interpretuje špecifiká ženského jazykového prejavu, ako odraz ich relatívne nižšieho sociálneho postavenia v porovnaní s mužmi (Weatherall, 2002, s. 55).

Posledný prístup, ktorý spomína Lakoff, je prístup „odlišnosti“. Tento prístup hovorí o tom, že ženský komunikačný štýl nebol nevhodný, ale len odlišný od iných štýlov. Podľa Bergvalla (1999, in Jones, 2016, s. 212) sa o ženskom štýle reči tvrdí, že je hodnotný a efektívny v konverzácii, čím sa odlišuje od „mužského jazyka“. Agha (2004, s. 32-33) ilustruje tento prístup na príklade muža, ktorý neočakávane stretne svojho dvojročného synovca vo svojom dome. Jeho prvá reakcia na prekvapivú situáciu nesie znaky mužského vyjadrovania, avšak v momente, keď sa obracia k dieťaťu, jeho reč sa mení. Prechádza do formy, ktorá sa v kultúrnom kontexte často považuje za ženskú reč, čím vytvára jazykový rámec vyjadrujúci vrúcnu náklonnosť a starostlivosť. Tento posun možno chápať ako výraz správania stereotypne pripisovaného ženám, najmä v súvislosti s interakciou s malými deťmi. Z tohto pohľadu možno ženský rečový štýl charakterizovať ako orientovaný na budovanie vzťahov a spolupatričnosť, zatiaľ čo mužský jazykový štýl odráža ich orientáciu na spoločenské postavenie (Weatherall, 2002, s. 55-56).

1.2 Gender

Pred realizáciou výskumu v tejto oblasti je nevyhnutné jasne vymedziť, čo znamená pojem gender. Na Slovensku sa bežne používa pojem „rod“, zatiaľ čo v Českej republike je skôr zaužívaný pojem „gender“. V diplomovej práci budem používať oba tieto koncepty. Oba tieto termíny vyjadrujú koncept sociálne a kultúrne podmienených rozdielov medzi mužmi a ženami, ktoré presahujú biologické aspekty pohlavia. Ide o komplexný fenomén, ktorý zahŕňa normy, očakávania a role, prisudzované jednotlivcom na základe ich spoločensky vnímaného rodu. Výskum v tejto oblasti preto vyžaduje presné definovanie tohto pojmu, aby sa zabezpečila správna interpretácia a aplikácia v kontexte práce.

Pojem „gender“ sa v súčasnom význame objavil v odbornom diskurze začiatkom 70. rokov 20. storočia, vďaka sociologičke Ann Oakley (2000), ktorá sa snažila zdôrazniť zásadnú sociálnu podstatu rozlišovania na základe pohlavia. Tento termín reflektoval odmietnutie biologického determinizmu a súčasne upozorňoval na vzťahový charakter predstáv o ženskosti. V poslednom čase sa slovo „gender“ často používa ako synonymum pre „ženy“. Mnohé knihy a články, zamerané na históriu žien, nahradili vo svojich názvoch slovo „ženy“ slovom „gender“. Použitie termínu "gender" namiesto "ženy" tiež naznačuje, že informácie o ženách sú automaticky informatívne aj o mužoch, a že štúdium jedného pohlavia zahŕňa aj druhé. Tento prístup zdôrazňuje, že svet žien je neoddeliteľnou súčasťou mužského sveta, ktorý ho vytvára a ovplyvňuje (Scott, 1989, s. 1056). Výraz gender sa teda *„vzťahuje na kultúrnu alebo sociálnu identitu osoby, buď ako žena alebo muž (alebo dievča alebo chlapec), v určitej spoločnosti, v určitom historickom okamihu“* (Ahearn, 2012, s. 189). Z tohto hľadiska je pohlavie jednotlivca nezmeniteľné a stanovené pri jeho narodení. Naopak, jeho genderová identita sa môže meniť v závislosti od kultúrnych noriem týkajúcich sa mužskosti alebo ženskosti, ktoré by sa mohol rozhodnúť prijať (Ahearn, 2012, s. 189).

1.2.1 Gender ako sociálny a jazykový proces

Kognitívna teória podporuje závery niektorých výskumov, ktoré naznačujú, že dozrievanie pocitu identity „som chlapec“ alebo „som dievča“ a schopnosť dieťaťa identifikovať sa s mužmi alebo ženami, ako sociálnou skupinou, môžu byť čiastočne podmienené jeho kognitívnym vývojom a schopnosťou konceptualizovať (Oakley, 2000, s. 135-136). Táto teória nachádza paralelu v prístupe Eckerta a McConnell-Ginet (2003, in Ahearn, 2012, s. 190-191), ktorí opisujú rod ako proces učenia. Podobne ako iné sociokultúrne praktiky, deti sa buď nevedome integrujú do pohlavne podmieneného správania, alebo sú vedome usmerňované k očakávaniam týkajúcich sa ich pohlavia. Toto osvojovanie si spoločenských rolí prebieha v rôznych spoločenských kontextoch a mení sa v čase a v priestore. Druhým aspektom je spolupráca vytvárajúca genderové vzory. Hoci genderové aktivity sú realizované jednotlivcami, ich význam a podoba sú formované v sociálnom kontexte a prostredníctvom vzájomnej interakcie. Rovnako ako v prípade iných aspektov identity, ako sú rasa alebo etnicita, aj gender sa stáva kolektívnym úspechom, ktorý vzniká v spoločenských interakciách a dialógoch s ostatnými. Tretím dôležitým hľadiskom je, že gender nie je niečo, čo nám je dané, ale skôr aktívny proces, ktorý realizujeme svojím konaním. A po štvrté, rod nie

je len biologickým rozdelením medzi mužmi a ženami, ale zahrňuje aj výraznú asymetriu v sociálnom kontexte.

Rodová nerovnosť je hlbšie zakorenená a nemožno ju vysvetliť len ako bežné rozdiely medzi mužmi a ženami. V rôznych sociálnych kontextoch nie je automaticky prestížnejšie byť mužom alebo ženou. Variabilita v hodnotení sa vyskytuje nielen medzi pohlaviami, ale aj v rámci jednej spoločnosti. Zaujímavým aspektom je, že významné vlastnosti spojené s mužským správaním a maskulinitou sa často považujú za samozrejmosť, a to v zmysle, že sú vnímané ako štandardné formy správania a komunikácie. V tomto kontexte sa výskumníci odvolávajú na dôležitý lingvistický koncept označenia, podľa ktorého sú tieto mužské praktiky považované za "neoznačené", čo znamená, že sú považované za normu pre všetkých jednotlivcov. Naopak, všetky odchýlky od týchto zaužívaných foriem, ako napríklad ženské spôsoby reči alebo konania, sú označené ako "označené" a sú vnímané ako odlišné (Ahearn, 2012, s. 191).

Ahearn (2012, s. 191-192) tvrdí, že označenie rovnako prispieva k lepšiemu pochopeniu rodu, keď sa skúma v rámci gramatiky. Avšak používanie rodových zámen v mužskom rode, má za účel umožniť hovoriacemu odkazovať sa na kohokoľvek, bez ohľadu na pohlavie. Týmto prístupom sa snaží poukázať na všeobecnú tradíciu používania generického zámena "he" v angličtine, ako univerzálnej formy. Tá však v posledných rokoch čelí kritike, keďže bola označená za sexistickú. Naopak, v slovenčine, existuje gramaticky rozdelený rod, a preto sa používajú odlišné formy rodových zámen pre mužský rod "on" a pre ženský rod "ona". To vytvára jasný rozdiel v jazyku medzi pohlaviami. Podľa knihy *The Chicago Manual of Style* (in Ahearn, 2012, s. 192), sa v súčasnej dobe v angličtine, stále viac presadzuje používanie gender-neutrálnych zámen, ako napríklad "they" pre odkazovanie na osobu bez ohľadu na pohlavie. Medzi známe osobnosti, ktoré sa takto identifikujú, patrí napríklad spevák Sam Smith z oblasti populárnej kultúry. Vo vedeckej oblasti je to feministická teoretička Judith Butler (https://www.britannica.com/biography/Judith-Butler). Tento trend sa snaží odstrániť potenciálnu sexistickú konotáciu spojenú s tradičným používaním "he" ako univerzálnej formy (Ahearn, 2012, s. 192).

1.2.2 Teoretické perspektívy genderu

V tejto podkapitole sa zameriam na dve významné teoretické paradigmy, ktoré zohrali kľúčovú úlohu pri formovaní diskurzu o rode, a to štrukturálny funckionalizmus a feministická sociológia.

1.2.2.1 Štrukturálny funkcionalizmus

Sociologický výskum rodových otázok v Spojených štátoch má korene vo funkcionalistickom prístupe a bol výrazne ovplyvnený teóriami, ktoré rozvinul Talcott Parsons (Stacey, Thorne, 1985, s. 307). *„Štrukturálny funkcionalizmus bol dominantnou paradigmou v sociológii od štyridsiatych rokov do väčšiny šesťdesiatych rokov“* (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 6). Táto paradigma vníma spoločnosť ako stabilný a usporiadaný systém, ktorého fungovanie je založené na spoločnom súbore hodnôt, presvedčení a behaviorálnych očakávaní zdieľaných väčšinou jeho členov. Tento spoločný základ možno súhrnne označiť ako spoločenský konsenzus. Sociálny systém je tvorený vzájomne prepojenými zložkami, ktoré spolupracujú na udržiavaní rovnováhy v spoločnosti. Štrukturálny funkcionalizmus vo svojom pohľade na otázku pohlavia, vychádza z biologických rozdielov medzi mužmi a ženami, pričom zdôrazňuje ich fyzické odlišnosti. Muži sú vo všeobecnosti väčší a fyzicky silnejší, zatiaľ čo ženy majú biologickú schopnosť rodiť a dojčiť deti. Funkcionalisti tvrdia, že práve tieto biologické rozdiely formovali vznik rozdielnych rodových rolí. Rodová rola sa chápe ako určitý súbor očakávaní a požiadaviek na správanie jednotlivca, ktorý túto rolu zastáva. Tento koncept zároveň implikuje, že „ženská rola“ a „mužská rola“ sú vzájomne komplementárne, teda síce oddelené alebo odlišné, no zároveň rovnocenné. Koncept rodových rolí teda predstavuje model správania, ktorý spoločnosť predpisuje jednotlivcom na základe ich biologického pohlavia (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 4-6).

Sociológovia začali čoraz viac kriticky spochybňovať predstavu spoločnosti ako usporiadaného a harmonického systému. Pozornosť sa presunula na analýzu mocenských vzťahov, čo viedlo k rozvoju rôznorodých teoretických prístupov. Medzi nimi zohrala kľúčovú úlohu feministická paradigma, ktorá významne prispela k štúdiu problematiky rodu (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 7). Už v počiatočných fázach vývoja feministických prístupov sa ukázali limity a nedostatky funkcionalizmu ako teoretického rámca na porozumenie otázkam spojeným s rodom (Stacey, Thorne, 1985, s. 307).

1.2.2.2 Feministická sociológia

Feministické sociologičky významne rozšírili a upravili nedostatky Parsonsovho prístupu, keď sa sústredili na analýzu rodu nielen v rodinnom prostredí, ale aj v oblasti práce a politiky. Ich výskum zdôraznil existenciu a vplyv rodových hierarchií, čím obohatil chápanie spoločenských štruktúr a vzťahov (Stacey, Thorne, 1985, s. 307). Feministická paradigma uznáva význam ako biologických faktorov, tak aj procesu učenia pri formovaní rodu.

Feministické sociologičky však poukazujú na to, že je ťažké presne oddeliť vplyvy biológie, pretože proces socializácie začína okamžite po narodení. Zdôrazňuje sa, že medzi biologickými a kultúrnymi faktormi existuje zložitý a vzájomne prepojený vzťah. Feministická perspektíva vychádza z predpokladu, že pohlavie nie je biologicky predurčené, ale je konštruované spoločenskými faktormi. Rod predstavuje kľúčový organizačný princíp v sociálnych interakciách, a preto je nevyhnutné, aby bol zaradený ako základná analytická kategória v sociologických výskumoch. Gender je nám odovzdávaný výchovou, prostredníctvom skrytých znakov a kultúrnych odkazov. Učíme sa teda, ako byť mužmi a ženami (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 7).

1.2.3 Maskulinita a feminita

Maskulinita a feminita predstavujú súbory charakteristík, vlastností, správania a rolí, ktoré sú v danej spoločnosti tradične pripisované mužom a ženám. Tento rozdiel vychádza zo širšieho konceptu rozlišovania medzi pohlavím a rodom. Kým pohlavie označuje biologické rozdiely medzi mužmi a ženami, rod sa vzťahuje na sociálne konštruované rozdiely medzi maskulinitou a feminitou (Stoller, 1968, in Oakley, 2005, s. 8). V spoločnosti často prevláda binárne chápanie rodových kategórií, ktoré zahŕňa dva hlavné body: (1) „ženské“ a „mužské“ sú chápané ako opačné kategórie, ktoré predstavujú jednoznačne definované koncepty (2) jedinec, u ktorého ženské alebo mužské vlastnosti nezodpovedajú jeho pohlaviu, je považovaný za „odchýlku“. Tento prístup však zjednodušuje realitu, ktorá je oveľa komplexnejšia. Ženskosť a mužskosť sa pohybujú na škále, pričom môžu byť prítomné vo väčšej alebo menšej miere (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 251-252). Mužské a ženské myslenie a správanie sú vo svojej podstate odlišné, čo je hlboko zakorenené v ich prirodzenosti. Pokusy o zmenu alebo potlačenie tejto prirodzenej dichotómie, by mohli viesť k negatívnym dôsledkom a narušeniu prirodzeného fungovania interakcií medzi pohlaviami (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 5). To znamená, že čím viac sa žena odchyľuje od stereotypného ženského prejavu smerom k mužskosti, tým častejšie je označovaná za „deviantnú“ (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 252).

Rodové kategórie zohrávajú kľúčovú úlohu pri triedení a označovaní ľudí na základe rôznych aspektov, ako sú osobnostné črty, tvar tela, správanie, telesné ozdoby, štýl obliekania, aktivity, záujmy či hodnoty (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 252). Takmer každý rozdiel alebo opozíciu medzi ľuďmi možno interpretovať prostredníctvom konceptu, ktorý Helen Haste (in Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 252) nazýva „sexuálnou metaforou“. Táto metafora

redukuje rozdiely na dimenziu sexuálnej odlišnosti, čím ich zároveň klasifikuje do rodových kategórií ženského a mužského.

1.2.4 Genderové stereotypy

Rodové stereotypy zahŕňajú psychologické vlastnosti a správanie, ktoré sa považujú za častejšie v jednej z dvoch rodových skupín (Best, Williams, 2001, s. 2) ako napríklad, že genderová rola ženy sa zvyčajne zameriava na starostlivosť o domácnosť a rodinu, zatiaľ čo rola muža býva orientovaná na dosahovanie úspechu a budovanie kariéry (Oakley, 2000, s. 40). Tieto stereotypy podporujú tradičné rozdelenie rodových rolí a zároveň môžu slúžiť ako vzory pre socializáciu detí (Best, Williams, 2001, s. 2).

Dominantná rodová ideológia v súčasnej spoločnosti vychádza z tradičných predstáv o rodovej dichotómii, ktoré formujú spoločenské očakávania voči mužom a ženám. V západných priemyselných spoločnostiach je možné identifikovať množstvo opozícií, ktoré odrážajú tento prevládajúci diskurz. Muži sú typicky vnímaní ako silní, odvážni a agresívni, zatiaľ čo ženy sú zobrazované ako slabšie, plaché a pasívne. Mužskosť sa často spája s racionalitou, priamočiarosťou a súťaživosťou, pričom ženskosť je charakterizovaná emocionalitou, nepriamou komunikáciou a tendenciou ku kooperácii. Zároveň existuje predstava, že muži sú viac orientovaní na sexualitu, zatiaľ čo ženy kladú dôraz na vzťahy. K ďalším častým stereotypom patrí vnímanie mužov ako praktických a odolných, kým ženy sú spájané s výchovnými schopnosťami a jemnosťou (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 35). V rámci týchto stereotypov sa rod považuje za kultúrne určené normy, ktoré definujú, aké roly a identity sú považované za vhodné pre ženy a mužov, a definujú, čo sa považuje za ženské alebo mužské. Presvedčenie o existencii dvoch jednoznačných, pevne stanovených a protikladných pohlaví je súčasťou ideologického systému. Ideológie predstavujú dominantné názory na to, čo sa považuje za normálne alebo prirodzené, pričom sa líšia v závislosti od kultúry. Naše skúsenosti v rámci spoločnosti formujú naše presvedčenia a naše spoločenské postavenie (napríklad z hľadiska triedy, pohlavia či etnickej príslušnosti) ovplyvňuje spôsoby, akými tieto presvedčenia vnímame a prijímame (Jones, 2016, s. 210-211).

Best a Williams (1990, in Best, Williams, 2001, s. 4) realizovali výskum v oblasti rodových stereotypov, v ktorom univerzitní študenti z 27. krajín hodnotili 300 prídavných mien. Študenti mali určiť, či sú tieto prídavné mená v ich kultúre spájané viac s mužmi, ženami alebo sú rodovo neutrálne. Vo všetkých 27. skúmaných krajinách bola zistená výrazná zhoda v psychologických charakteristikách, ktoré sú typicky spájané s mužmi a ženami. Jedným z výsledkov tohto výskumu sa ukázalo, že vlastnosti ako *„dominancia,*

autonómia, agresivita, exhibícia a orientácia na úspech" sú častejšie pripisované mužom. Na druhej strane, *„starostlivosť, pomoc, úcta a poníženie"* sú charakteristiky, ktoré bývajú spájané so ženami. Tieto zistenia odrážajú hlboko zakorenené kultúrne normy a stereotypy, ktoré ovplyvňujú vnímanie rodových rolí.

Zaujímavým zistením je, že rozdiely medzi mužskými a ženskými stereotypmi sa prejavovali aj na úrovni jednotlivých krajín. Výraznejšie rozdiely v atribútoch, ako sú sila a aktivita, sa pozorovali v sociálno-ekonomicky menej rozvinutých krajinách, v regiónoch s nízkou mierou gramotnosti a tam, kde bol podiel žien navštevujúcich univerzitu nízky. Ekonomický a vzdelanostný pokrok teda môže prispievať k znižovaniu stereotypného vnímania mužov ako silnejších a aktívnejších v porovnaní so ženami. Napriek tomu, tieto stereotypy neboli úplne eliminované, ale len zmiernené (Best, Williams 1990, in Best, Williams, 2001, s. 4).

Na Papue-Novej Guinei môžeme nájsť iný príklad, ktorý narúša rodové stereotypy. Tu je hnev považovaný za typickejší pre ženy než pre mužov. V tejto kultúre sa ženy často vnímajú ako menej schopné kontrolovať svoje správanie. V Gapune nie sú ženy považované za príliš kooperatívne. Kolektívne sú povzbudzované dedinskými mužmi k vyjadrovaniu svojho názoru a prejavu svojej osobnosti s väčšou slobodou a odhodlaním, než muži. Podobne ako v mnohých melanézskych spoločnostiach, aj v Gapune sa ženy často spájajú s individualizmom a samostatnosťou. Naopak muži sú tu vnímaní ako viac emocionálny rod. Mužov v dedinských predstavách tlačí stereotyp, ktorý definuje ideálne mužské správanie ako spoločenské, veľkorysé, dôstojné a umiernenejšie, než v prípade ich manželiek (Kulick, 1998, s. 87-100).

1.2.5 Genderové stereotypy v komunikácií

Rodové stereotypy zohrávajú významnú úlohu v našom sociolingvistickom živote (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 85). Jazyk totiž neslúži len ako nástroj výmeny informácií, ale aj ako prostriedok vyjadrovania identity a upevňovania spoločenských väzieb. Rodové stereotypy v tomto kontexte zohrávajú významnú úlohu, ovplyvňujú nielen spôsob akým jazyk používame, ale aj to, ako vnímame komunikačné správanie ostatných.

Podľa Eckerta a McConnell-Ginet (2003, s. 85) genderové stereotypy nie sú len možnými faktami o používaní jazyka, ale aj základnými prvkami rodovej ideológie. Jazykové správanie jednotlivcov je úzko prepojené s ideologickými predstavami, pričom stereotypy o jazyku, nie sú vždy pravdivé. Často ide o zveličenia, ktoré slúžia na posilňovanie rodových rozdielov. Tieto zveličenia však ovplyvňujú, ako sa jazyk používa v praxi, pretože priamo

vplývajú na komunikačné vzorce a sociálne interakcie. Jazyk tak nie je len neutrálnym prostriedkom, ale môže odrážať aj mocenské dynamiky medzi mužmi a ženami.

Online manuál Melanie Anne Phillipsovej (1989 – 2000, in Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 85-86) popisuje, že muži a ženy často používajú jazykové prostriedky, ktoré súvisia s rozdielnym prejavom moci v ich komunikácii. Napríklad mužské vyjadrenie, ako je „chcem“, vyjadruje priamu potrebu či túžbu. Tento spôsob komunikácie implikuje nedostatok a následnú potrebu uspokojenia, čo môže byť interpretované ako právo na dosiahnutie cieľa. Zároveň je tento jazykový prejav spojený s asertívnym a priamym prejavom moci. Naopak, ženské vyjadrenie typu „chcela by som“ pôsobí menej priamo, pretože skôr signalizuje preferenciu alebo želanie než jednoznačný zámer. Takýto jazykový štýl naznačuje opatrnosť a snahu vyhnúť sa potenciálnemu konfliktu, čím podporuje konsenzuálny charakter rozhovoru.

Paralelu vo vzťahu k prejavom moci prináša aj antropológ Clifford Geertz vo svojej slávnej etnografii *Notes on the Balinese Cockfigh* (1972, s. 1-37). V nej opisuje kohútie zápasy ako symbolický rituál, v ktorom kohúti reprezentujú samotných mužov. Ich sila, agresivita a výkonnosť v zápase sú nositeľmi významu, ktorý presahuje samotnú udalosť. Stávajú sa metaforou mužskej cti, prestíže a spoločenského statusu. Víťazstvo kohúta teda nie je len športovým triumfom, ale posilňuje symbolickú pozíciu jeho majiteľa v rámci komunity a upevňuje jeho miesto v hierarchii. Prehra naopak znamená jeho poníženie. Tento kultúrny obraz ukazuje, ako sú mužské prejavy často späté s verejnou prezentáciou dominancie a moci.

Tieto rozdiely možno pozorovať aj v bežných situáciách, napríklad pri objednávaní jedla v reštaurácií. Muž často použije priamy a rozhodný jazyk, napríklad: *„Chcem Big Mac.“* Tento spôsob vyjadrovania môže odrážať stereotypný prejav autority a moci. Naopak, žena zvyčajne volí zdvorilejšiu a menej konfrontačnú formu, napríklad: *„Dám si šalát, prosím.“* Tento štýl komunikácie býva spájaný s prejavmi úcty a podriadenosti, ktoré sú tradične prisudzované ženskému spôsobu vyjadrovania. Tieto rozdiely v rečových stratégiách môžu byť výsledkom spoločenských očakávaní a rodových stereotypov, ktoré ovplyvňujú jazykové správanie jednotlivcov (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 86).

Zaujímavým prístupom v oblasti stereotypov v komunikácií je aj práca od renomovanej sociolingvistky Deborah Tannenovej, ktorá sa vo svojej práci *You Just Don't Understand* (1990, s. 110-115), zaoberá rodovými rozdielmi v komunikačných štýloch. Jej práca sa primárne opiera o neformálne dôkazy zo svojich osobných skúseností a o niektoré rané výskumy v oblasti jazyka a rodu zo 70. a 80. rokov 20. storočia. V tejto práci sa rodové rozdiely v komunikačných štýloch skôr predpokladali, než aby sa systematicky analyzovali (Ahearn, 2012, s. 195). Tannen (1990, s. 110-115) popisuje že, ženy sa vyznačujú pojmom „rapport talk“

teda forma konverzácie, ktorá kooperatívnym spôsobom nadväzuje a udržuje sociálne vzťahy. Zdôrazňuje sa dôležitosť osobných vzťahov, zdieľania pocitov, starostlivosti a empatie. Ženy v tomto prípade majú kooperatívny charakter. Muži sa naopak vyznačujú pojmom „report talk“ teda výmena informácií, faktov a názorov bez toho, aby sa zdôrazňoval osobný emocionálny aspekt. Rovnako ide o spôsob komunikácie, ktorý udržuje a získava pozornosť prostredníctvom rozprávania príbehov a žartov. Muži si užívajú keď majú „moc“ nie len v rámci spoločnosti, ale aj v rámci komunikácie (Zimmerman, West, 1975; West, Zimmerman, 1977, in Maltz, Borker, 1982, s. 198). Tento štýl komunikácie sa zvyčajne pripisuje mužom a je orientovaný na dosiahnutie cieľa a zdôrazňuje logiku, objektivitu a efektívnosť (Tannen, 1990, s. 110-115).

Podobný pohľad ponúka aj John Gray vo svojej populárnej knihe *Muži sú z Marsu, ženy z Venuše* (2012, s. 1-264), kde opisuje rozdiely medzi mužským a ženským spôsobom komunikácie pomocou metafory o bytostiach z dvoch odlišných planét. Tvrdí, že muži komunikujú priamo, riešia problémy a uprednostňujú efektivitu, zatiaľ čo ženy kladú dôraz na vzťahy, emocionálne prepojenie a sociálnu harmóniu. Hoci jeho interpretácia vychádza skôr z populárnej psychológie než z lingvistického výskumu, jeho koncept zdôrazňuje, že muži a ženy často pristupujú ku komunikácii rozdielnym spôsobom.

Rodové stereotypy, ktoré sú v spoločnosti široko dostupné, často vykazujú výrazný nesúlad so skutočným správaním jednotlivcov v reálnom svete. Napriek tomu je vzťah medzi stereotypmi a správaním mimoriadne zaujímavý (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 86). „*Stereotypy predstavujú normy, skôr extrémne normy, ktoré nedodržiavame, ale na ktoré sa orientujeme. Slúžia ako určitý druh usporiadania spoločnosti, ideologická mapa, ktorá určuje rozsah možností, do ktorých zaraďujeme seba a hodnotíme iných*“ (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 86-87). Preto sú normy a stereotypy, ako aj ich prepojenie so správaním, kľúčovým predmetom skúmania v oblasti jazyka a rodových rozdielov (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 87).

1.3 Jazyk

Jazyk, ako náš hlavný nástroj myslenia a vnímania, zohráva kľúčovú úlohu pri formovaní našej identity (Jourdan, Tuite, 2006, s. i) zároveň predstavuje základný nástroj, prostredníctvom ktorého formujeme a interpretujeme to, čo vnímame ako „realitu“ (Lakoff, 2000, s. 20). Tradične býva vnímaný predovšetkým ako prostriedok na opisovanie udalostí či označovanie predmetov a konceptov. Tento pohľad však nezohľadňuje jeho komplexnú

funkčnosť. Ako som už spomínala, jazyk totiž neplní iba informatívnu úlohu, ale zároveň slúži ako nástroj na realizáciu rôznych činností a interakcií, čím významne ovplyvňuje spôsob, akým sa zapájame do sveta okolo nás (Ahearn, 2012, s. 18-20).

Lingvistická antropológia zdôrazňuje sociálne zakotvenú povahu jazyka a jeho úlohu v sprostredkovaní spoločenského života. Na ilustráciu tohto prístupu možno využiť štyri kľúčové koncepty: multifunkčnosť, jazyková ideológia, prax a indexicita. Tieto pojmy predstavujú analytické nástroje, ktoré umožňujú pochopiť, ako jazyk formuje a zároveň odráža sociálne procesy a interakcie. Ich teoretické základy vychádzajú z rozličných prístupov, nielen v rámci lingvistickej antropológie, ale aj z príbuzných disciplín, čo ich robí univerzálne aplikovateľnými pri skúmaní jazykovej komunikácie v širších kontextoch (Ahearn, 2012, s. 17).

- **Multifunkčnosť**- Lingvistickí antropológovia používajú termín „multifunkčný“ na označenie rozmanitých úloh, ktoré jazyk plní v rámci komunikácie a interakcie (Ahearn, 2012, s. 18). Jedným z prvých vedcov, ktorý sa zaoberal analýzou rôznych funkcií jazyka, bol Roman Jakobson (1960, in Ahearn, 2012, s. 18). Identifikoval šesť hlavných funkcií jazyka ako sú: expresívna, konatívna, referenčná, poetická, fatická a metalingvistická funkcia.
- **Jazyková ideológia -** *„Pod pojmom „jazyková ideológia“ rozumieme vyjadrenia, či už explicitné alebo implicitné, ktoré vysvetľujú prienik jazyka a ľudských bytostí v sociálnom svete“* (Woolard, 1998, s. 3). V podstate ide o súbor našich presvedčení, názorov a predpokladov o tom, čo jazyk je, ako funguje a akú rolu zohráva v našom živote a v spoločnosti.
- **Prax -** *„Prax je zvyčajná sociálna aktivita, séria činností, ktoré tvoria náš každodenný život“* (Bucholtz, Hall, 2004, s. 377). Lingvistickí antropológovia považujú Bourdieho za jedného z najvýznamnejších praktických teoretikov pretože jazyk vníma ako formu praxe. Dôležitým aspektom jeho prístupu je aj uznanie, že jazyková prax je neoddeliteľnou súčasťou každodennej sociálnej aktivity a nelíši sa od iných foriem sociálnych činností (Bourdieu, 1977, in Bucholtz, Hall, 2004, s. 377). Jazyk, spolu s inými sociálnymi praktikami neustále formuje spôsob, akým sa sociálny aktér správa v spoločnosti. Tento fenomén Pierre Bourdieu označuje pojmom „habitus“ (Bucholtz, Hall, 2004, s. 377). Zjednodušene povedané, habitus sa vzťahuje na spôsoby myslenia a konania, ktoré si osvojíme počas socializácie. Tento koncept naznačuje, že sme v

určitom zmysle predurčení vykonávať činnosti a prijímať postoje určitým spôsobom, aj keď nie je to striktne povinné (Ahearn, 2012, s. 24).

- **Indexicita** – Ide o semiotický proces, pri ktorom jedna entita alebo udalosť odkazuje na inú tým, že ich vzájomne spája v konkrétnom kontexte. Týmto spôsobom sa vytvára významová súvislosť medzi prvkom, ktorý ukazuje, a tým, na čo ukazuje. Charles Peirce, zakladateľ modernej semiotiky, rozvinul myšlienku, že určité znaky, ktoré označil ako indexy, fungujú na základe opakovanej a nenáhodnej súvislosti medzi javmi. Príkladom takéhoto vzťahu je dym ako index ohňa alebo oblaky ako index dažďa. Tieto znaky získavajú svoj význam prostredníctvom ich priamej spojitosti s javmi, ktoré reprezentujú (Bucholtz, Hall, 2004, s, 378). Indexikály sa viažu na konkrétne časové okamihy, miesta, jednotlivcov, objekty alebo koncepty (Ahearn, 2012, s. 28). Používanie jazyka, ako sú regionálne alebo etnické prízvuky a dialekty, naznačuje pôvod hovoriaceho a predstavuje príklady "čistej" indexicity (Silverstein, 1976, in Ahearn, 2012, s. 28). *„V mnohých jazykoch sú rozdiely v reči zapísané ako indexikály rodu hovoriaceho“* (Agha, 2004, s. 31). Napríklad v japončine sa vetné častice, ktoré sa pôvodne spájali so zdvorilostným postojom, nepriamo spojili so ženami, pretože častejšie zaujímali tento postoj. Časom sa tieto častice začali uznávať ako znaky "ženského jazyka", čo ilustruje, ako jazykové formy získavajú rodové významy prostredníctvom nepriamej indexikality a opakovaných sociálnych asociácií (Elinor Ochs, 1992, in Bucholtz, Hall, 2004, s. 378-379). Indexicita je teda mimoriadne užitočná pri skúmaní vzťahu medzi jazykom a rodom, pretože umožňuje pochopiť, ktoré jazykové charakteristiky, štýly alebo diskurzy naznačujú alebo „signalizujú“ rodové identity a praktiky (Ahearn, 2012, s. 194).

1.3.1 „Ženský jazyk“ v porovnaní s „mužským jazykom“

V rámci analýzy jazykových prejavov a ich spojitosti s rodovými identitami je nevyhnutné zamerať sa na fenomén, ktorý autorka Robin Lakoff (1973), označuje ako „ženský jazyk“. Tento termín sa neviaže len na konkrétne jazykové formy, ale aj na spôsob, akým sa jazykové prostriedky a štýly používajú v súvislosti s rodovými rolami a spoločenskými očakávaniami. „Ženský jazyk“, získava svoj význam prostredníctvom opakovaných sociálnych a kultúrnych asociácií, ktoré ho spájajú so ženskými identitami a skúsenosťami. V tejto

podkapitole sa zameriam na charakteristické rysy, ktoré sú často spájané so „ženským jazykom“ a „mužským jazykom“.

Lakoff (1973, s. 49) navrhla koncept špecifického ženského registra, ktorý nazvala „ženským jazyk“. Ide o jazyk, ktorý je spojený so ženami a popisuje a vyjadruje len ženskú skúsenosť a perspektívu. Rozdiely možno pozorovať vo výbere a frekvencii používaných slov (lexikálnych jednotiek), v situáciách, kde sa uplatňujú špecifické syntaktické pravidlá, ako aj v intonácii a iných vlastnostiach zvukovej stránky jazyka, ktoré presahujú jednotlivé hlásky (supersegmentových prvkoch). Lakoff (1990, in Cameron, Kulick, 2003, s. 49) vo svojej teórii „ženského jazyka“ identifikovala niekoľko charakteristických jazykových znakov, ktoré odlišujú spôsob komunikácie žien od mužov:

1. Intonačné kontúry žien bývajú pestrejšie a rozmanitejšie v porovnaní s mužskými.
2. Ženy majú tendenciu využívať zdrobneniny a eufemizmy častejšie než muži.
3. V ženskom jazyku je pozorované častejšie využívanie expresívnych jazykových foriem, akými sú prídavné mená, prednostne tie, ktoré nesú citové hodnotenie (napr. „krásny“, „božský“), namiesto podstatných mien alebo slovies.
4. Ženy častejšie používajú jazykové prostriedky, ktoré vyjadrujú neurčitosť, ako napríklad slová „tak“ či „taký“.
5. Hedžery[1], (napr. „No...“, „Ja naozaj neviem, ale možno...“), sa v prejave žien objavujú častejšie než u mužov.
6. Intonácia reči žien často pripomína otázky, čím signalizuje neistotu alebo potrebu potvrdenia.
7. Ženské hlasy bývajú charakteristické dýchavičnosťou v porovnaní s mužskými hlasmi.
8. Jazyk žien sa vyznačuje väčšou nepriamočiarosťou a vyššou mierou zdvorilosti.
9. Ženy sa častejšie vyhýbajú jednoznačnému vyjadreniu názoru.
10. Pri rozhovoroch sú ženy častejšie prerušované a menej úspešné v presadzovaní vlastných tém.
11. Ich komunikačný štýl je viac kooperatívny než súťaživý.
12. V ženskej komunikácii dominuje neverbálna zložka, ako sú gestá a intonácia, v porovnaní s mužmi.

[1] Hedgingový jazyk, známy aj ako jazyk obozretnosti, predstavuje spôsob, akým autor vyjadruje mieru istoty alebo neistoty vo svojich tvrdeniach. Hedžery umožňujú zohľadniť možnosti alternatívnych interpretácií či neistotu v danej oblasti (https://www.bristol.ac.uk/academic-language/media/BEAP/5.4/index.html).

13. Ženy si kladú väčší dôraz na správnosť vo vyjadrovaní, pričom používajú lepšiu gramatiku a menej hovorových výrazov než muži.

Lakoff (1973, s. 49) sa podrobnejšie venuje týmto lexikálnym charakteristikám. Uvádza, že ženy majú tendenciu diferencovanejšie vnímať a pomenúvať odtiene farieb. V ich slovníku sa často vyskytujú termíny ako ecru, akvamarínová alebo lososová. Naopak, u mužov tieto špecifické pomenovania spravidla absentujú. Muži často prejavujú tendenciu delegovať na ženy úlohy alebo témy, ktoré nepovažujú za relevantné pre svoje osobné záujmy. Jemné rozlišovanie farieb a iné podobné detaily sa často považujú za oblasť, v ktorej sa prejavuje rozdielne zameranie mužského a ženského jazyka, kde ženy častejšie vykazujú záujem o detaily, ktoré pre mužov nemajú rovnakú váhu. V porovnaní s tým, majú muži tendenciu prejavovať svoju maskulinitu prostredníctvom diskusií o témach, ktoré sú kultúrne považované za stereotypne mužské, ako napríklad šport, ženy, technológie (Coates, 2003, in Jones, 2016, s. 215), autá, cestovanie, pitie. Takéto témy slúžia na udržiavanie rozhovorov v neutrálnej rovine, pričom len zriedkavo obsahujú prvky sebaodhaľovania. Tento spôsob komunikácie kontrastuje s priateľskými rozhovormi medzi ženami, kde je osobné zdieľanie častejšie a hlbšie zakomponované do interakcie (Coates, 2003, s. 12).

Lakoff (1973, s. 50) ďalej popisuje, že rozdiely medzi rečou žien a mužov sa môžu prejavovať aj v používaní častíc[2]. Častice hrajú kľúčovú úlohu pri určovaní sociálneho kontextu výpovede, keďže naznačujú vzťah hovoriaceho k adresátovi ako aj k predmetu diskusie. Tieto jazykové prostriedky vyjadrujú, akým spôsobom hovoriaci vníma interakciu a svoje postavenie v komunikácii. Ako príklad môžeme uviesť dve nasledujúce vety:

(a) „Zlatko, zase si zabudol zhasnúť svetlo v kúpeľni."
(b) „Do kelu, zase si zabudla zhasnúť svetlo v kúpeľni."

S vysokou mierou istoty je možné predpokladať, že čitatelia prvú vetu identifikujú ako typickú pre „ženský jazyk" a druhú vetu ako charakteristickú pre „mužský jazyk". Tieto pozorovania poukazujú nato, že intenzita používaných výrazov (ako napríklad „zlatko", „do kelu") je vo všeobecnosti rodovo podmienená. Muži častejšie siahajú po expresívnejších a výraznejších formách, zatiaľ čo ženy uprednostňujú miernejšie varianty (Lakoff, 1973, s. 50).

[2] V tomto prípade sa nemyslia častice len ako samotný slovný druh, ale vzhľadom na kontext, častokrát dochádza k prekrytiu s inými slovnými druhmi. To znamená, že v tomto kontexte môžu byť napríklad vo funkcií častice aj podstatné mená, spojky, slovesá, zámená a iné (https://sk.wikipedia.org/wiki/Častica_(jazykoveda).

Okrem toho, u mužov je typické, že ich reč je viac súťaživá, čo sa prejavuje v oblasti verbálnej dominancie, teda schopnosti dosiahnuť verbálnu argumentačnú výhru (Savin-Williams, 1976, in Maltz, Borker, 1982, s. 207-208). Tento súťaživý prístup môže ovplyvniť aj výber jazykových prostriedkov, najmä častíc. Výber častice môže byť ovplyvnený intenzitou emócií, ktoré osoba v danom okamihu prežíva. Sila emócie vyjadrená vo vete sa následne odráža v sile použitej častice, ktorá slúži na zosilnenie alebo jemnejšie vyjadrenie tejto emócie (Lakoff, 1973, s. 50).

Na syntaktickej úrovni Lakoff (1973, s. 53-55) naznačila, že v ženskej reči sa používa viac značkových otázok. Používajú sa v situáciách, keď hovoriaci formuluje tvrdenie, avšak nie je si úplne istý jeho pravdivosťou. Ich cieľom je získať potvrdenie alebo reakciu od adresáta, čím sa podporuje interaktívny charakter komunikácie. Značka umožňuje adresátovi zachovať si určitú mieru slobody v interpretácii výpovede a nevyvíja na neho tlak, aby prijal alebo sa stotožnil s postojmi hovoriaceho. Tiež poukazuje na to, že typické pre ženský jazyk sú aj intonačné vzorce, ktoré pôsobia dojmom akoby hovoriaca osoba očakávala potvrdenie svojho tvrdenia. Tento spôsob vyjadrovania môže súvisieť s jazykovou zdvorilosťou alebo tendenciou žien aktívne zapájať poslucháča do komunikácie.

Na fonetickej úrovni predstavuje hlas jeden z najvýraznejších rozdielov medzi mužmi a ženami. Výskumy opakovane potvrdzujú, že jednotlivci dokážu s vysokou mierou presnosti identifikovať pohlavie hovoriaceho výlučne na základe zvukových charakteristík reči. Táto schopnosť naznačuje, že medzi mužským a ženským hlasom existujú zásadné rozdiely, ktoré sú vnímateľné na základe jeho akustických vlastností (Weatherall, 2002, s. 49).

Hoci sa táto práca sústreďuje hlavne na heterosexuálne mužské a ženské jazykové prejavy, je dôležité poznamenať, že existujú aj špecifické jazykové prejavy v LGBTQ+ komunite. Napríklad Don Kulick vo svojej práci *"Gay a lesbický jazyk"* (2000, s. 243-285) poukazuje na to, že jazykové praktiky homosexuálnych mužov a žien často spochybňujú binárne rodové kategórie. Poukazuje na to, že väčšina gayov môže v komunikácii častejšie využívať jazykové stratégie, ktoré sú tradične pripisované ženám. Naopak, niektoré lesbické ženy môžu preferovať jazykové prvky, ktoré sú spoločensky vnímané ako „mužské“. Inšpirovaný konceptom performativity Judith Butlerovej, Kulick naznačuje, že používanie jazyka nie je nevyhnutne spojené so sexuálnou identitou, ale je dynamickým procesom, ktorý sa konštruuje v interakciách a vzťahoch. V tejto súvislosti vyzýva na detailný výskum, ktorý by sa vyhol zjednodušeným stereotypom a zohľadnil rôzne sociálne a kultúrne faktory, ktoré formujú jazykové prejavy v LGBTQ+ komunite. Tieto aspekty však nie sú predmetom tejto

práce, keďže sa výskum sústreďuje výlučne na jazykové rozdiely medzi heterosexuálnymi mužmi a ženami v tradičných rodových kontextoch.

1.3.1.1 Tabuľka „ženského jazyka“ a „mužského jazyka“

Pre lepšiu prehľadnosť, nasledujúca tabuľka sumarizuje a dopĺňa charakteristické črty ženského a mužského jazykového prejavu, ktoré analyzovala Coates (2003). Autorka skúmala, ako muži používajú jazyk na vytváranie a predvádzanie maskulinity. Kontrastuje mužský a ženský jazykový štýl, pričom vychádza zo sociolingvistickej a diskurznej analýzy.

„Mužský jazyk“	**„Ženský jazyk“**
Kompetitívnosť – Muži využívajú konverzáciu ako prostriedok na vytvorenie dominancie, statusu a hierarchie.	**Kooperatívnosť** – Ženy využívajú konverzáciu ako prostriedok na budovanie vzťahov a udržiavanie harmónie.
Rozprávanie príbehov ako výkon – Muži rozprávajú príbehy o vlastných úspechoch alebo riskantných zážitkoch s cieľom zdôrazniť svoju mužnosť.	**Rozprávanie príbehov ako zdieľaná skúsenosť** – Ženy rozprávajú príbehy aby vyjadrili svoje emócie a upevnili vzájomné vzťahy.
Vtipkovanie a podpichovanie – Humor slúži ako prostriedok na posilnenie skupinovej súdržnosti a prejavenie dôvtipu alebo sily.	**Podporná reč** – Ženy používajú slovné prejavy ako „hm“, alebo „áno“, aby povzbudili druhých k pokračovaniu v rozprávaní.
Priama reč – Muži sa pri vyjadrovaní vyznačujú priamočiarosťou, používajú rozkazy a oznamovacie vety.	**Nepriama reč** – Ženy častejšie používajú zmierňujúce výrazy ako „možno“ alebo myslím si“. Kladú otázky a využívajú modálne slovesá na zjemnenie výpovede.
Slovné súperenie – Hravé podpichovanie a výzvy sa v konverzácií vyskytujú bežne. Odrážajú súťaživosť a vyjednávanie statusu.	**Vyhýbanie sa konfliktu** – Ženy využívajú jazyk na predchádzanie sporom a na podporu harmónie v rámci skupiny.
Menej sebazdieľania – Muži zvyčajne menej otvárajú témy, ktoré sa týkajú vlastných pocitov a problémov.	**Emocionálna výrečnosť** – Ženy otvorene hovoria o svojich pocitoch a vyhľadávajú podporu od ostatných.
Prerušovanie na získanie dominancie – Muži častejšie skáču do reči, aby získali kontrolu nad diskusiou.	**Prekrývanie reči pre angažovanosť** – Ženy častokrát hovoria súčasne alebo si navzájom dokončujú vety. To slúži ako prejav aktívneho počúvania.
Kontrola témy – Muži preferujú témy ako sú šport, práca a politika. Často udávajú smer konverzácie.	**Udržiavanie témy** – Ženy sa snažia udržiavať tému a plynulosť rozhovoru.
Nezávislosť a autonómia – Spôsob vyjadrovania mužov odráža túžbu pôsobiť sebestačne.	**Vzájomná spolupráca** – Jazyk žien podporuje budovanie vzťahov.

Tabuľku č.1 zostavila autorka

1.3.2 Jazykové stratégie

Témy jazykových rozdielov medzi mužmi a ženami sa v oblasti lingvistiky a antropológie často skúmajú cez prizmu rôznych teórií. Práce autorov ako Deborah Tannen, John Gray alebo Robin Lakoff často zovšeobecňujú jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami (Weatherall, 2002, s. 65), pričom nie vždy berú do úvahy individuálne variácie a kontextuálne faktory, ktoré ovplyvňujú komunikáciu. Ak je jazyk a jeho vzťah k pohlaviu skutočne taký komplexný a rôznorodý, prečo sú jazykové ideológie spojené so ženskou zhovorčivosťou či mužskou verbálnou súťaživosťou natoľko zakorenené a ľahko rozpoznateľné v spoločenskom diskurze (Ahearn, 2012, s. 213)? Cameron (2007, in Ahearn, 2002, s. 213) vysvetľuje, že táto rozpoznateľnosť pramení z prirodzenej tendencie ľudí, využívať stereotypy pri spracovávaní informácií. Stereotypy totiž slúžia ako kognitívne skratky, ktoré nám uľahčujú rýchle posudzovanie druhých a prispôsobenie nášho správania voči nim. Nie sú pritom doménou len zaujatých či neinformovaných jednotlivcov, ale sú bežnou súčasťou ľudského myslenia. Ich nevýhodou však je, že môžu prehlbovať nespravodlivé predsudky a obmedzovať vnímanie reality. Ľudia majú tendenciu vnímať predovšetkým tie informácie, ktoré potvrdzujú ich očakávania alebo zaužívané predstavy.

Výskumy naznačujú, že jazykové stereotypy nie sú len výplodom predsudkov, ale môžu byť vedome využívané na dosiahnutie špecifických cieľov. Hall (1995, in Weatherall, 2002, s. 85) skúmala rečové štýly v oblasti telefonickej sexuálnej práce a zistila, že jazyk používaní v tomto odvetví vykazoval znaky Lakoffovej „ženskej reči“. Výskum sa zameral na analýzu jazykových prostriedkov v školiacich príručkách a vopred nahraných telefonických správach. Hall skúmala komunikáciu telefonických sexuálnych pracovníčok a identifikovala špecifické techniky, ktorými si tieto ženy cielene vytvárali očakávanú, ženskú a zvodnú identitu. Výskum ukázal, že koncept ženského interaktívneho štýlu bol zámerne využívaný na formovanie identity, ktorú zákazníci očakávali. Školiace materiály obsahovali odporúčania na používanie komunikačných stratégií typických pre kooperatívny komunikačný štýl. Patrilo sem napríklad časté kladenie otázok, vyhýbanie sa prerušovaniu alebo prispôsobovanie tónu hlasu v závislosti od kontextu konverzácie. Nahrané správy pracovali s dynamikou hlasu, pričom jeho výška sa menila v závislosti od intenzity sexuálnych narážok. Hall (1995, s. 208) zistila, že pracovníčky si uvedomovali výhody, ktoré im tieto jazykové stratégie prinášali. Tieto stratégie im umožnili dosiahnuť finančné zisky, často v rozsahu desaťtisícov dolárov, a tým si zabezpečiť živobytie mimo tradičných patriarchálnych štruktúr pracovného trhu.

Podobné vzorce boli pozorované v online komunikácií. Výskumy naznačujú, že rozdiely vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami sa prejavujú aj v online komunikácii. Štúdie ukazujú, že e-mailová komunikácia žien, či už v individuálnej výmene správ alebo v rámci online skupín, je spravidla rozsiahlejšia a detailnejšia v porovnaní s komunikáciou mužov. Ženy majú tendenciu vyjadrovať viac emócií a častejšie používajú intenzifikačné príslovky, ako napríklad *veľmi* či *naozaj*. Okrem toho je ich spôsob vyjadrovania podpornejší a častejšie prejavujú súhlasné stanoviská. Naopak, muži sa vyjadrujú priamočiarejšie, s využitím silnejších tvrdení, pričom v ich online komunikácii možno pozorovať vyšší výskyt vulgarizmov, urážok a sarkazmu (Cohen, 2001; Thomson, Murachver, Green, 2001, in Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 152). Niektorí výskumníci považujú tieto výsledky za potvrdenie tendencie žien používať komunikáciu s cieľom vytvárania sociálnych väzieb a posilňovania vzťahov s ostatnými, zatiaľ čo muži ju využívajú skôr na funkčné alebo inštrumentálne účely (Renzetti, Curran, Maier, 2012, s. 152).

V niektorých prípadoch možno pozorovať zaujímavý jav, keď sa jazykový prejav žien približuje mužskému spôsobu komunikácie, čo môže byť chápané ako jazyková stratégia. Táto asimilácia sa prejavuje viacerými lingvistickými faktormi, medzi ktoré patrí znižovanie tónu hlasu, častejšie používanie vulgarizmov a tabuizovaného jazyka, preferencia klesajúcej intonácie namiesto stúpajúcej, ako aj čoraz častejšie osvojovanie si neštandardných prízvukov. Tieto jazykové stratégie naznačujú snahu žien adaptovať sa na komunikačné normy, ktoré sú tradične spájané s mužským prejavom (Coates, 1986, in Weatherall, 2002, s. 128). Keď chlapec prejavuje náklonnosť k dievčaťu, môže vedome alebo nevedome upraviť svoje jazykové správanie, napríklad obmedzením používania vulgarizmov a tabuizovaných výrazov. Tento jav naznačuje, že jedinci majú tendenciu prispôsobovať svoj jazykový prejav osobám, ku ktorým prechovávajú pozitívne emócie. V dôsledku toho môže byť reč osoby, ktorú máme radi, vnímaná ako bližšia nášmu vlastnému komunikačnému štýlu v porovnaní s rečou niekoho, ku komu nemáme pozitívny vzťah (Weatherall, 2002, s. 130).

1.3.3 Prehodnotenie tradičných jazykových predstáv

Všetky výskumy popísané vyššie naznačujú, že jazykové stratégie mužov a žien sú mimoriadne komplexné a podliehajú viacerým sociálnym, kultúrnym a situačným faktorom. Niektoré stereotypy o rozdieloch v komunikácii medzi pohlaviami môžu byť nevedome reprodukované v spoločenskom diskurze, zatiaľ čo iné sú využívané strategicky na dosiahnutie komunikačných cieľov. Na druhej strane, viaceré zaužívané predstavy o jazykovom správaní

mužov a žien môžu byť spochybnené. Výskumy totiž naznačujú, že jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami sú často buď minimálne alebo sa dokonca prejavujú v opačnom smere, než by sa na základe stereotypov očakávalo. Napríklad výskum Mathiasa Mehla a kolektívu (2007, in Ahearn, 2012, s. 198-199) zameraný na mieru zhovorčivosti, spochybnil rozšírený stereotyp, podľa ktorého sú ženy výrazne zhovorčivejšie než muži. Štúdia bola vykonaná medzi vysokoškolákmi a vysokoškoláčkami a výsledky ukázali, že v priemere neexistujú výrazné rozdiely v počte slov, ktoré denne vyslovia ženy a muži. Zistenia ukázali, že ženy aj muži v priemere použijú 16 000 slov denne (Mehl a kol., 2007, s. 82).

Rovnakým spôsobom sa vyvracia aj stereotypné vnímanie komunikačného štýlu medzi konkurenčným a kooperatívnym charakterom reči. Mnohé štúdie identifikovali rozdiely v komunikačných štýloch mužov a žien, ktoré zodpovedajú populárnym jazykovým ideológiám. Tieto ideológie často vykresľujú ženskú komunikáciu ako viac kooperatívnu a mužskú ako súťaživú. Výsledky desiatok samostatných výskumov však naznačujú, že hoci sa určité rozdiely v priemere skutočne prejavujú, ich rozsah je spravidla malý až zanedbateľný (Hyde, 2005; Leaper Ayres, 2007, in Ahearn, 2012, s. 199-200).

Okrem toho, stereotypné predstavy o aktivitách, ako sú klebety, často reflektujú tradičné rodové očakávania. Klebety sú tradične vnímané ako aktivita charakteristická predovšetkým pre ženy, pričom sú spájané s negatívnym hodnotením ich spoločenského správania. Avšak, v súčasnosti je možné pozorovať, že aj muži sa čoraz častejšie zapájajú do rečových aktivít, ktoré by podľa tradičných kritérií mohli byť považované za klebety (Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 99). Deborah Cameron (1997, in Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 99) skúmala rozhovory mladých mužov na vysokej škole, ktorí trávili čas neformálnym debatovaním. Ich diskusie zahŕňali chválenie sa sexuálnymi úspechmi, pitím alkoholu, ale aj kritikou neprítomných mužov, ktorých označovali za *„slabochov“* či *„buzerantov“* na základe odchýlky od ich predstavy „skutočnej mužnosti“. Cameron tvrdí, že tento homofóbny diskurz im slúžil na upevnenie vlastnej heterosexuálnej identity a presadzovanie mužských noriem. Zároveň poukazuje na to, že ide o formu klebiet, hoci v netypickom rodovom kontexte.

Na základe analyzovaných štúdii je zrejmé, že jazykový prejav mužov a žien môže vykazovať podobné aj rozdielne charakteristiky v závislosti od viacerých faktorov. Štýl komunikácie sa mení v závislosti od kontextu, konkrétnych komunikačných partnerov, situácie, v ktorej interakcia prebieha a od očakávaní publika (Ahearn, 2012, s. 207). Tradičný model rodu, ktorý rozdeľuje jednotlivcov výlučne na mužov a ženy, sa teda ukazuje ako príliš zjednodušený. Rod totiž nie je len biologickou či individuálnou charakteristikou alebo výsledkom správania jednotlivcov, ale je zároveň zakotvený v spoločenských inštitúciách,

štruktúrach a rolách (Gal, 1995, s. 180). Jazykové prejavy mužov a žien sú tak formované nielen osobnými preferenciami a skúsenosťami, ale aj spoločenskými očakávaniami a normami.

Pre komplexné porozumenie interakcie medzi mužmi a ženami, je nevyhnutné identifikovať verbálne a neverbálne aspekty komunikácie. Týmto prvkom sa budem podrobnejšie venovať v nasledujúcej kapitole.

1.4 Komunikácia

Komunikácia, pochádzajúca z latinského slova *communicare,* ktoré znamená „dorozumievať sa“ alebo „oznamovať“ (Discoveria), je forma spoločenskej interakcie, ktorá slúži na výmenu myšlienok, informácií a postojov medzi jednotlivými účastníkmi (Čechová a kol., 2000, s. 17). V rámci ľudskej komunikácie ide o proces, pri ktorom jedna osoba sprostredkúva význam v mysli inej osoby (alebo osôb) pomocou verbálnych a/alebo neverbálnych prostriedkov (Richmond, McCroskey, Hickson, 2012, s. 1).

1.4.1 Verbálna komunikácia

Komunikačný proces predstavuje výmenu informácií v širšom zmysle slova, čo zahŕňa zdieľanie predstáv, nálad, pocitov a postojov medzi účastníkmi interakcie. Táto výmena prebieha prostredníctvom znakov, pričom jedným z najvýznamnejších znakových systémov, charakteristických pre človeka, je reč. Reč sa v tomto kontexte vníma v dvoch základných podobách ako je hovorený a písaný jazyk. Verbálna komunikácia teda zahŕňa zvukovú a písanú formu rečového prejavu, pričom obe zohrávajú dôležitú úlohu v procese dorozumievania sa (Mareš, Křivohlavý, 1989, s. 60). Môže sa uskutočňovať rôznymi spôsobmi, môže byť priama alebo sprostredkovaná, realizovaná v písanej alebo hovorenej podobe, živá alebo reprodukovaná (Mikuláštík, 2003, s. 98). Prebieha prostredníctvom jazykových materiálov ako sú hlásky, morfémy, slová a vety. V hovorenej podobe sa dopĺňa paralingvistickými prostriedkami (Čechová a kol., 2000, s. 358). Paralingvistika sa *„zaoberá tým čo sa pri písomnom prepise z hovorenej reči stráca“* (Mareš, Křivohlavý, 1989, s. 62). Mareš a Křivohlavý (1995, s. 62-63) popisujú paralingvistické aspekty ako sú: intenzita hlasového prejavu, tónová výška hlasu, farba hlasu, dĺžka prejavu, rýchlosť prejavu, prestávky v prejave, akustická náplň prestávok, presnosť prejavu a posledným je spôsob predávania slov.

Kvalitný rečník vyniká efektívnym využívaním paralingvistických prvkov, ktoré výrazne ovplyvňujú celkový dojem z jeho prejavu. Paralingvistika totiž umožňuje poslucháčom lepšie porozumieť nielen samotnému obsahu správy, ale aj zámeru, s ktorým je komunikovaná. Prostredníctvom týchto prvkov možno získať dodatočné informácie o rečníkovi, ako je jeho vek či osobnostné črty, a zároveň pochopiť, akým spôsobom by mala byť správa prijatá, napríklad s rešpektom (Mikuláštík, 2003, s. 103). Medzi charakteristické prvky verbálnej komunikácie patrí aj používanie slovnej zásoby, ktorá zahŕňa výber slov, odborné termíny, slang či zdrobneniny a štýl vyjadrovania, ktorý môže byť formálny alebo neformálny, emocionálne zafarbený alebo neutrálny. Čechová a kolektív (2000, s. 360) uvádzajú, že podľa účasti komunikantov na komunikačnom procese môžeme rečové prejavy rozdeliť na dva základné typy, a to je dialóg a monológ. Pri dialógu sa aktívne zapájajú dvaja alebo viacerí účastníci a monológ vyjadruje situáciu, keď sa na komunikácií aktívne podieľa iba jeden hovoriaci.

1.4.2 Neverbálna komunikácia

Mareš a Křivohlavý (1995, s. 104) poukazujú na to, že neverbálna (mimoslovná) komunikácia predstavuje spôsob prenosu informácií, pri ktorom sa nepoužívajú slová, ale iné prostriedky na vyjadrenie myšlienok a pocitov. Niektorí dokonca tvrdia, že *„neverbálna komunikácia je jednoducho komunikácia bez slov“* (Richmond, McCroskey, Hickson, 2012, s. 4). Mnoho ľudí spája mimoslovné vyjadrovanie predovšetkým s mimikou. Hoci výraz tváre má nesmierne širokú schopnosť vyjadrovať emócie a informácie, nezachytáva celé spektrum neverbálnej komunikácie. Odborná literatúra rozlišuje osem základných foriem mimoslovného vyjadrovania. Prvou formou je pohľad alebo reč očí. Druhou formou sú výrazy tváre alebo mimika, ktorá sa najčastejšie využíva na vyjadrenie emócií, ako sú pocity, nálady, citové prežitky a afekty (Mareš, Křivohlavý, 1995, s. 104-108). Podľa Nelešovskej (2005, s. 48) môžeme identifikovať sedem primárnych emócií, vyjadrených výrazom tváre. Patrí sem: šťastie/nešťastie, neočakávané prekvapenie/splnené očakávanie, strach/pocit istoty, radosť/smútok, kľud/rozčúlenie, spokojnosť/nespokojnosť ako aj záujem/nezáujem. Treťou formou sú pohyby, kedy rozsah pohybu poskytuje dodatočné informácie o intenzite emocionálnych prežitkov. Štvrtou je fyzický postoj, týmto mimoslovným spôsobom komunikácie sa zaoberá posturológia. Tá rozlišuje medzi otvorenými a uzavretými fyzickými postojmi a tiež rozpoznáva súhlasné alebo nesúhlasné fyzické postoje. Piatou formou je gestika, príkladom môže byť vyjadrenie súhlasu alebo nesúhlasu pohybom hlavy. Šiestou je dotyk, kedy

význam komunikácie prostredníctvom dotyku spočíva v mimoriadnej citlivosti kožného vnímania. Ďalšou je vzdialenosť medzi komunikantmi alebo proxemika. Poslednou formou je úprava vzhľadu či životného prostredia (Mareš, Křivohlavý, 1995, s. 109-113).

Človek si osvojuje väčšinu neverbálnych signálov už v detstve, predovšetkým napodobňovaním svojich rodičov, ktorí ho učia, ako sa správať v spoločenských situáciách, vrátane základných interakcií, ako je napríklad pozdrav. Tento proces učenia sa prejavuje aj v neskoršom komunikačnom štýle, ktorý úzko súvisí s individuálnymi osobnostnými črtami. Niektorí ľudia sú prirodzene komunikatívni, extrovertní a spoločenskí. Naopak, iní môžu byť emocionálne labilní, pričom reagujú impulzívne a niekedy nekontrolovateľne. Existujú aj osoby s tzv. „kamennou tvárou“ a nepohyblivým telom, čo výrazne sťažuje interpretáciu ich neverbálnych prejavov (Mikuláštík, 2003, s. 106).

1.4.3 Verbálno-neverbálna komunikácia

Hoci neverbálna komunikácia hrá v medziľudskej interakcii významnú úlohu, nie je taká presná ako komunikácia prostredníctvom slov (Mikuláštík, 2003, s. 107). Vo väčšine situácií však neverbálne prejavy dopĺňajú verbálnu komunikáciu a spolu vytvárajú komplexnejší a zrozumiteľnejší komunikačný celok (Richmond, McCroskey, Hickson, 2012, s. 9). Na správnu interpretáciu je preto nevyhnutné zohľadniť obidva typy signálov a vyvarovať sa predčasným záverom založeným len na jednom z nich (Mikuláštík, 2003, s. 107). Práve v takýchto prípadoch dochádza k prepojeniu verbálnych, paralingválnych a neverbálnych (extralingválnych) prostriedkov, čím vzniká tzv. verbálno-neverbálna komunikácia (Čechová a kol., 2000, s. 358).

Richmond, McCroskey a Hickson (2012, s. 9-11) zdôrazňujú, že v procese komunikácie môže byť primárnym nositeľom významu verbálna zložka, neverbálne signály alebo ich vzájomná kombinácia. V niektorých prípadoch je dominantným zdrojom informácií hovorené či písané slovo, zatiaľ čo v iných situáciách zohrávajú kľúčovú úlohu neverbálne prejavy, ako sú mimika, gestikulácia či intonácia. Často sa však význam formuje práve prostredníctvom vzájomného pôsobenia verbálnych a neverbálnych prvkov, ktoré spolu vytvárajú komplexný komunikačný celok . To, či v komunikácii prevažuje verbálna alebo neverbálna zložka, závisí od konkrétneho komunikačného kontextu. Preto je dôležité poznať šesť hlavných funkcií neverbálnej komunikácie vo vzťahu k verbálnym prejavom: dopĺňanie, protirečenie, zdôrazňovanie, opakovanie, regulovanie a nahrádzanie. Niekedy môže byť v komunikácii prítomných viacero funkcií súčasne, pričom tieto funkcie môžu zahŕňať verbálne aj neverbálne

správanie, alebo niektoré z nich môžu byť vyjadrené iba neverbálne. Hoci verbálne správy môžu niekedy fungovať samostatne, častejšie sa vyskytuje interakcia medzi verbálnym a neverbálnym správaním, ktoré spoločne formujú význam a ovplyvňujú vnímanie komunikácie ostatnými.

Teoretická časť tejto práce poskytla prehľad o kľúčových konceptoch súvisiacich s rozdielmi vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami. Ukázala, že jazyk a rod sú úzko prepojené, a že jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami sú výsledkom kombinácie biologických, sociálnych a kultúrnych faktorov. Muži a ženy často používajú odlišné komunikačné stratégie, pričom ich jazykový prejav ovplyvňujú rodové stereotypy a spoločenské očakávania. Napriek zaužívaným predstavám, výskumy naznačujú, že tieto rozdiely nie sú absolútne a prejavujú sa rôzne v závislosti od kontextu. Metodologická a empirická časť práce sa zameria na analýzu reálnej komunikácie medzi vysokoškolskými študentmi a absolventmi, s cieľom zistiť, či sa teoretické poznatky potvrdia v bežných interakciách.

2. METODOLOGICKÁ ČASŤ

2.1 Predmet a ciele výskumu

Predmetom výskumu sú jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami v komunikácii v heterosexuálnom kontexte. Výskum sa zameriava na to, ako sa tieto rozdiely prejavujú v rôznych lingvistických a sociálno-komunikačných aspektoch, najmä v oblasti slovnej zásoby, štruktúry viet a reakcií, neverbálnej komunikácie, tém rozhovorov a emocionálneho tónu reči. Cieľom výskumu je identifikovať jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami, a to najmä v používaní slovnej zásoby, kde sa bude skúmať frekvencia používania zdrobnenín, vulgarizmov a technických termínov.

Dôležitou súčasťou výskumu je aj preskúmanie komunikačných stratégií mužov a žien, pričom sa bude skúmať ako reagujú na prerušovanie v konverzácii a aké neverbálne prvky (gestá, mimika, očný kontakt a iné) využívajú pri komunikácii. Súčasťou výskumu bude aj skúmanie tém rozhovorov a ich rodovej špecifickosti. Teda či existujú témy, ktoré sú vnímané ako typicky mužské alebo ženské. Významným cieľom výskumu je aj preskúmať vplyv rodových stereotypov na jazykový prejav a analyzovať, či a ako tieto stereotypy ovplyvňujú spôsob vyjadrovania mužov a žien.

Napokon sa výskum sústredí na emocionálny tón reči u mužov a žien, teda akým spôsobom vyjadrujú emócie a či je emocionálny prejav hodnotený odlišne v závislosti od rodu hovoriaceho. Tento výskum tak poskytne hlbší pohľad na jazykové a komunikačné praktiky mužov a žien a ich prepojenie s rodovými normami a očakávaniami v spoločnosti.

2.2 Výber témy

Pôvodne som plánovala venovať svoju diplomovú prácu úplne inej téme, no náhoda ma priviedla k téme, ktorá ma nakoniec pohltila. Počas štúdia som na jeden z predmetov písala esej o vzťahu medzi jazykom a genderom, pričom som si dovtedy túto problematiku nikdy neuvedomovala. Táto problematika ma natoľko oslovila, že som sa rozhodla jej venovať aj vo svojej diplomovej práci. Téma jazykových rozdielov medzi mužmi a ženami je veľmi zaujímavá pretože ju nevedome vnímame každý deň prostredníctvom bežných interakcií – pri bežných rozhovoroch, v médiách, v škole či v práci.

Keď som sa na túto problematiku vedome upriamila, začala som si všímať detaily, ktoré by inak zostali nepovšimnuté. Bavilo ma hľadať prepojenia medzi teoretickými poznatkami a realitou. Sledovať, ako sa rozdiely v jazykovom prejave odrážajú v konkrétnych situáciách, a analyzovať ich v širšom spoločenskom kontexte. Fascinovalo ma, že jazyk nie je len neutrálne komunikačné médium, ale aj odraz spoločenských noriem a očakávaní. To, ako muži a ženy komunikujú, nie je len otázkou osobného štýlu, ale aj výsledkom socializácie, kultúrnych vzorcov a rodových stereotypov.

Téma rozdielov vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami je zároveň veľmi aktuálna a relevantná nielen z lingvistického hľadiska, ale aj v kontexte antropológie, sociológie a psychológie. Skúmanie týchto rozdielov prispieva k lepšiemu pochopeniu interpersonálnej komunikácie a spoločenských štruktúr. Napriek množstvu existujúcich výskumov, jazyk neustále podlieha zmenám a ovplyvňujú ho nové spoločenské trendy, čo vytvára priestor pre ďalšie skúmanie. Práve táto dynamika a premenlivosť jazyka, ako aj jeho úzka súvislosť so spoločenskými procesmi, predstavujú pre mňa hlavný dôvod, prečo som sa rozhodla venovať tejto téme vo svojej záverečnej práci.

2.3 Výskumné otázky

VO1: Aký je vzťah medzi komunikačnými stereotypmi a reálnymi prejavmi komunikácie u mužov a žien?

VO2: Aké konkrétne verbálne a neverbálne komunikačné rozdiely existujú medzi mužmi a ženami ?

2.4 Vzorka

Vo výskume som kombinovala priame oslovovanie výskumných partnerov metódou snehovej gule (*snowball sampling*). Tá umožňuje rozšíriť vzorku prostredníctvom odporúčaní od už oslovených účastníkov, ktorí spĺňajú stanovené kritériá. Tí následne navrhujú ďalších vhodných respondentov zo svojho sociálneho okruhu, čím sa výskumný súbor postupne rozrastá (Miovský, 2003, s. 14). Výhodou metódy snehovej gule je, že umožňuje prístup k výskumným partnerom, ktorí by mohli byť inak neochotní alebo ťažko prístupní, a to najmä v prípadoch, kde je potrebná určitá úroveň dôvery osobného spojenia s výskumníkom. Keď sú

odporúčania poskytované dôveryhodnými osobami, zvyšuje sa pravdepodobnosť, že noví výskumní partneri budú ochotní zapojiť sa do výskumu. Tento prístup nielen zjednodušuje nábor účastníkov, ale tiež sa znižuje miera odmietnutia účasti. Vďaka tejto metóde sa výskumník môže dostať k širšiemu spektru názorov a skúseností.

Pri výbere výskumnej vzorky som sa riadila kritériami, ktoré mali zabezpečiť rozmanitosť získaných údajov. Primárnym kritériom bolo, aby účastníci výskumu boli vysokoškolskí študenti alebo absolventi. Okrem akademického statusu som sa rozhodla zahrnúť aj ďalší faktor, ktorý by mohol ovplyvniť jazykový prejav výskumných partnerov a poskytnúť širší pohľad na skúmanú problematiku. Jedným z týchto faktorov bola národnostná príslušnosť, ktorá nebola hlavným kritériom pri výbere vzorky, avšak zaujímalo ma, či sa v jazykových prejavoch Slovákov a Čechov objavia nejaké rozdiely. Preto som do výskumu zahrnula výskumných partnerov z oboch krajín, aby som mohla pozorovať prípadné odlišnosti v spôsobe komunikácie. Nešlo mi však o zásadné porovnávanie, skôr som chcela zistiť, či sa v rámci analýzy objavia nejaké zaujímavé jazykové tendencie.

Celkovo sa výskumu zúčastnilo 12 výskumných partnerov vo veku od 20 do 27 rokov, pričom vzorka bola zostavená rovnomerne, zahŕňala 6 mužov a 6 žien. Výber výskumných partnerov bol realizovaný na základe dostupnosti a ochoty participovať na výskume, pričom som oslovovala ľudí zo svojho okolia, ktorí spĺňali stanovené kritériá. Nasledujúca tabuľka obsahuje základné informácie o výskumných partneroch. Údaje o mieste bydliska som zámerne neuvádzala z etických dôvodov, aby bola zachovaná anonymita účastníkov výskumu.

A	Žena	SK	24 rokov	Ekonomická univerzita v Bratislave
B	Žena	SK	26 rokov	Ekonomická univerzita v Bratislave
C	Žena	SK	23 rokov	Akadémia policajného zboru v Bratislave
D	Žena	SK	23 rokov	Univerzita Cyrila a Metoda v Trnave
E	Žena	SK	25 rokov	Lekárska fakulta v Bratislave
F	Žena	SK	25 rokov	Fakulta humanitných štúdií v Prahe
G	Muž	SK	27 rokov	Vysoká škola ekonomická v Prahe
H	Muž	SK	24 rokov	Žilinská univerzita v Žiline
I	Muž	SK	26 rokov	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
J	Muž	ČR	26 rokov	Vysoká škola ekonomická v Prahe
K	Muž	ČR	20 rokov	Prírodovedecká fakulta a Filozofická fakulta v Prahe

L	Muž	ČR	22 rokov	Vysoká škola ekonomická v Prahe

Tabuľku č.2 zostavila autorka

2.5 Lokalita

Terénny výskum som realizovala na viacerých miestach, pričom som sa zamerala na rôzne geografické a sociokultúrne prostredia, aby som získala čo najkomplexnejší pohľad na jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami v bežnej komunikácii. Moje výskumné lokality zahŕňali menšie obce, regionálne centrá aj veľké mestá, čím som dosiahla určitú variabilitu v skúmaných vzorkách.

Najvýraznejšia časť výskumu prebiehala v Leviciach a jej okolí. Okrem samotných Levíc som výskum uskutočnila aj v niekoľkých menších obciach v okolí, ako boli Dolná Seč, Dolný Pial a iné. Aby som získala širší regionálny kontext, rozšírila som svoj výskum aj mimo levického okresu. Jedným z ďalších významných miest bola obec ležiaca v blízkosti Zvolena. Toto prostredie predstavovalo odlišnú sociolingvistickú situáciu v porovnaní s Levicami, čo mi umožnilo identifikovať možné rozdiely v jazykovej dynamike medzi rôznymi regiónmi Slovenska. Výskum som zároveň rozšírila aj za hranice Slovenska, keď som realizovala zber údajov v Prahe.

Keďže som výskum realizovala prevažne v lokalitách, ktoré dôverne poznám alebo s ktorými som mala predchádzajúcu skúsenosť, nebolo pre mňa problémom sa rýchlo oboznámiť s prostredím, v ktorom som pracovala. Pred samotným vstupom do terénu som kontaktovala všetkých mojich potenciálnych výskumných partnerov, podrobne ich oboznámila s cieľmi výskumu a požiadala ich o spoluprácu.

2.6 Časový harmonogram

Výskum, ktorý som realizovala, sa rozprestieral na obdobie približne jedného roka, od 9. marca 2024 do 11. marca 2025. Tento časový rámec zahŕňal rôzne fázy výskumu, ktoré sa striedali medzi spontánnymi a cielene plánovanými aktivitami.

Počas prvých týždňov som sa zameriavala na oboznámenie sa s témou a formovanie výskumných otázok. V tejto fáze som začala s pozorovaním rôznych spontánnych udalostí, osláv a každodenných interakcií, čo mi umožnilo lepšie pochopiť jazykové a komunikačné

praktiky, ktoré medzi sebou používajú muži a ženy. Tento predprípravný proces bol nevyhnutný na to, aby som mala predstavu o dynamike komunikácie v teréne a o tom, na čo sa mám zamerať počas ďalších krokov výskumu.

Po dôkladnom oboznámení sa s výskumnou témou a kontextom, som začala vykonávať cielene plánované zúčastnené pozorovania. V tejto fáze som navštevovala konkrétne miesta a situácie, ktoré som vopred vybrala na základe toho, čo som chcela skúmať. Mnohé z týchto pozorovaní sa zameriavali na interakcie medzi mužmi a ženami v rôznych sociálnych kontextoch, ako aj na špecifické jazykové prostriedky, ktoré používali v bežných rozhovoroch.

Po ukončení fázy zúčastneného pozorovania som prešla k ďalšiemu kroku výskumu, ktorým boli rozhovory. Tieto rozhovory sa uskutočnili na základe dohodnutých stretnutí, ktoré sa konali v stanovených časoch a miestach. Počas rozhovorov som sa sústredila na detailnejšie skúmanie jazykových rozdielov medzi mužmi a ženami a na to, ako tieto rozdiely súvisia s rodovými stereotypmi a spoločenskými normami.

2.7 Výskumné metódy

Pre získavaní relevantných dát som zvolila etnografický prístup, ktorý mi umožnil detailne preskúmať jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami v prirodzenom komunikačnom prostredí. Etnografia v užšom význame označuje písomné zachytenie života konkrétnych, sociálne vymedzených skupín ľudí. Ide o naratív, ktorý je postavený na systematickom zbere a analýze údajov. Jej cieľom je porozumieť ľudským skupinám prostredníctvom priamej prítomnosti výskumníka v rovnakom priestore ako účastníci štúdie. Medzi hlavné výskumné nástroje etnografie patria rozhovory a zúčastnené pozorovania (Madden, 2010, s.16), ktoré mi vo výskume poskytli možnosť zachytiť nielen verbálne prejavy, ale aj neverbálne aspekty komunikácie. Keďže mojím cieľom bolo porozumieť dynamike rodových rozdielov v komunikácii, rozhodla som sa pre čisto kvalitatívny výskum. Tento prístup mi umožnil zachytiť nuansy vo vyjadrovaní, ktoré by pri kvantitatívnych metódach mohli zostať nepovšimnuté.

2.8 Rozhovory

Rozhovory, rovnako ako zúčastnené pozorovania, predstavovali kľúčovú metódu zberu dát v rámci mojej empirickej časti diplomovej práce. Pre získanie relevantných a kvalitných dát

som sa rozhodla využiť metódu polo-štruktúrovaných rozhovorov, ktoré mi umožnili získať podrobné odpovede na predpripravené otázky, pričom som zároveň ponechala priestor na spontánne vyjadrenia v priebehu rozhovoru. Tento prístup mi umožnil udržať určitú štruktúru rozhovoru, no zároveň podporoval flexibilitu, ktorá je nevyhnutná pri získavaní autentických odpovedí. V rámci rozhovorov som teda kládla aj otázky, ktoré neboli vopred pripravené. Tieto otázky skôr slúžili ako nástroj na postupný vstup do konverzácie. V dvoch prípadoch došlo dokonca k odklonu od hlavných otázok, v dôsledku čoho neboli položené všetky plánované otázky. Tento odklon však nepredstavoval problém, keďže získané odpovede boli natoľko pestré a obsahovo bohaté, že doplnili tematické okruhy.

Otázky boli zámerne formulované tak, aby odrážali zaužívané rodové stereotypy. Cieľom tohto prístupu bolo sledovať, ako na ne moji výskumní partneri zareagujú, či si uvedomia ich stereotypnú povahu, či sa voči nim vymedzia alebo ich naopak prijmú ako samozrejmé. Týmto spôsobom som chcela zistiť, do akej miery sú výskumní partneri citliví na rodové stereotypy v jazyku a či ich vnímajú ako problematické, prípadne či na ne reflektujú prostredníctvom svojich odpovedí. Tento prístup mi zároveň umožnil analyzovať nielen obsah ich reakcií, ale aj spôsob, akým sa s týmito otázkami vyrovnávali, či ich prijímali bez výhrad, kritizovali alebo sa im snažili prispôsobiť vlastnú interpretáciu.

Dĺžka jednotlivých rozhovorov, zaznamenaných na diktafón, sa pohybovala približne od 20 do 40 minút. Uvádzaný časový rozsah vychádza z nahrávok, keďže práve túto časť rozhovorov som technicky zaznamenala. V skutočnosti však rozhovory často presahovali túto dĺžku a trvali približne hodinu až hodinu a pol a niekedy aj viac. Po vypnutí diktafónu sa však komunikácia zvyčajne uvoľnila a nadobudla spontánnejší charakter. Mala som dojem, že prítomnosť nahrávacieho zariadenia pôsobila na niektorých výskumných partnerov rušivo a vyvolávala istú mieru nervozity, čo mohlo ovplyvniť ich otvorenosť počas nahrávanej časti rozhovoru. Výber miesta pre uskutočnenie rozhovorov som nechala na samotných výskumných partnerov, aby sa cítili čo najkomfortnejšie a mohli sa sústrediť na konverzáciu. Preferencie miest sa líšili, niektorí si vybrali prostredie, ako je napríklad kaviareň alebo bar a iní preferovali viac neformálne miesta, ako sú ich domovy. Tri rozhovory prebehli prostredníctvom platformy Messenger. Tento prístup umožnil prispôsobiť podmienky rozhovoru potrebám jednotlivých účastníkov, čo považujem za kľúčové pre získanie autentických odpovedí.

2.8.1 Otázky

1. Vnímanie komunikačných rozdielov

- Ako by si opísal/a hlavné rozdiely v tom, ako komunikujú muži a ženy, s ktorými si sa stretol/la v osobnom alebo pracovnom prostredí?
- Pamätáš si nejakú konkrétnu situáciu, v ktorej si si výrazne uvedomil/la rozdiel v spôsobe, akým komunikuje muž a žena?

2. Emocionalita a otvorenosť
    - Aké výrazy najčastejšie používaš na vyjadrenie emócií?
    - Myslíš si, že muži a ženy vyjadrujú emócie rozdielne? Ak áno, v čom?
    - Zvykneš ty alebo ľudia v tvojom okolí vnímať ženy ako emotívnejšie a mužov ako rezervovanejších? Ak áno, vieš priblížiť nejaký príklad, ako sa to prejavuje?
    - Ako reaguješ v situáciách, keď druhá strana (muž alebo žena) prejaví silnejšiu emóciu (hnev, plač, nadšenie)?

3. Používanie jazyka a slovnej zásoby
    - Pozoruješ nejaké rozdiely v slovnej zásobe, ktorú používajú muži a ženy (napr. v intenzite výrazov, zdrobneninách, citovo zafarbených slovách)?
    - Ako vnímaš používanie vulgarizmov?
    - Myslíš si, že stereotypy (napr. ‚ženy používajú zdrobneniny‘, ‚muži sú agresívnejší v rozhovore‘) majú reálny základ v tvojej skúsenosti?
    - Všímaš si rozdiely v používaní technických alebo odborných výrazov medzi mužmi a ženami?
    - Máš pocit, že muži a ženy formulujú vety inak?

4. Komunikačné ciele a motivácie
    - Aké sú tvoje ciele, keď komunikuješ s niekým opačného pohlavia? Napríklad máš pocit, že ide skôr o budovanie vzťahu, výmenu informácií alebo presviedčanie?
    - Všímaš si rozdiely v tom, ako muži a ženy používajú otázky v konverzácii?
    - Vieš si spomenúť na situáciu, v ktorej muž alebo žena prispôsobil/a svoj jazyk podľa spoločenského kontextu?
    - Meníš svoj spôsob vyjadrovania v závislosti od toho, či sa rozprávaš s priateľom, partnerom, kolegom, alebo nadriadeným opačného pohlavia? Prečo?

5. Dynamika moci a dominancia v rozhovore
    - Stretol/la si sa s tým, že muži hovoria rozhodnejšie alebo priamočiarejšie? Môžeš uviesť konkrétny príklad?
    - Máš skúsenosť, že by muži (alebo ženy) prerušovali častejšie rozhovor či viac ovládali tému diskusie? Ako to vnímaš?

6. Neverbálna komunikácia
    - Ako často počas rozhovorov používaš gestá alebo mimiku? Máš pocit, že muži a ženy sa v tomto líšia?
    - Všímaš si rozdiely v očnom kontakte medzi mužmi a ženami? Kto podľa teba udržiava očný kontakt častejšie a prečo?
    - Stretol/la si sa s tým, že by sa muži a ženy líšili v tom, ako sa počas rozhovoru fyzicky prejavujú (napr. dotyky, vzdialenosť od partnera v rozhovore)?

7. Témy rozhovorov
    - Aké typy tém sa častejšie objavujú v rozhovoroch vedených mužmi a aké v rozhovoroch žien?
    - Stretol/la si sa s tým, že by nejaká téma bola vnímaná ako „nevhodná“ pre mužov alebo ženy? Ak áno, prečo?
    - Aké témy sú pre teba najzaujímavejšie?

8. Konfliktné situácie
    - Ako reaguješ na konflikt s osobou opačného pohlavia? Máš pocit, že by konflikt prebiehal inak, ak by si komunikoval/la s rovnakým pohlavím?

9. Reflexia a zmeny v čase
    - Máš pocit, že dnešná spoločnosť sa mení a rodové rozdiely v komunikácii sa stierajú (napr. pod vplyvom médií, internetu)? V čom konkrétne?

2.9 Zúčastnené pozorovania

V rámci empirickej časti mojej diplomovej práce som realizovala zúčastnené pozorovania s cieleným zameraním na jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami v bežných

komunikačných situáciách. Ide o proces, ktorý zahŕňa vytvorenie podmienok v určitom prostredí na dlhšom časovom období, pričom cieľom je nielen skúmať a prežívať spoločenský život a sociálne procesy, ktoré v tomto prostredí prebiehajú, ale aj ich následne interpretovať a reprezentovať (Emerson a kol., 2001, s. 352). Priebeh výskumu bol dokumentovaný prostredníctvom terénnych poznámok, ktoré sa delia na participatívne a konsolidované poznámky. Participatívne poznámky sú zaznamenávané priamo počas aktívneho pozorovania, kedy sa výskumník snaží čo najviac zapojiť do interakcií, ale zároveň si uchovať odstup, ktorý je potrebný na objektívne pozorovanie. Na druhej strane, konsolidované poznámky sa spisujú na konci dňa (Madden, 2010, s. 123). Väčší dôraz som kládla na konsolidované poznámky, pretože mi umožnili plne sa zapojiť do terénneho výskumu bez toho, aby som pôsobila ako rušivý element pre pozorovaných účastníkov.

Počas prvých pozorovaní som si uvedomila, že sledovanie viacerých súbežných rozhovorov a neverbálnych prejavov je celkom náročné. Výskumní partneri sa často spontánne zapájali do výmeny názorov, menili témy, čo spôsobovalo niekedy zložité sledovanie priebehu diskusií. Okrem toho, keďže som sa nachádzala najmä v prostredí medzi mojimi blízkymi, bolo pre mňa dôležité udržať si autentické správanie a zároveň si zachovať objektívny pozorovateľský odstup. Jedna zo situácií, ktorá sa odohrala mimo môjho sociálneho okruhu, mi poskytla veľmi zaujímavý materiál na analýzu. Počas cesty vlakom z Prahy do Bratislavy som náhodne zachytila rozhovor dvoch vysokoškolských študentiek. Ich spôsob komunikácie bol mimoriadne výrazný a tematicky podnetný, čo ma zaujalo natoľko, že som sa rozhodla analyzovať ich prejav.

Jedným z najvýraznejších momentov môjho pozorovania však bola situácia, v ktorej som mohla priamo sledovať, ako stereotypy ovplyvňujú komunikačné správanie. Tento moment sa objavil v interakcii medzi dvoma účastníkmi, keď sa vo vzťahu k pohlaviu jeden z nich správal v súlade s očakávaniami spoločnosti a to, čo by sa dalo považovať za mužský alebo ženský spôsob vyjadrovania sa. Tento pozorovaný jav nebol len zaujímavý z hľadiska jazykových prostriedkov, ale aj ako ukážka toho, ako jazyk a správanie sú podmienené spoločenskými normami a stereotypmi, ktoré sa formujú v závislosti od pohlavia.

Zúčastnené pozorovania prebiehali v rôznych situáciách, ako boli spoločenské podujatia, oslavy, spoločenské hry, bežné rozhovory medzi priateľmi a iné neformálne stretnutia. Snažila som sa zachytiť prirodzené dynamiky komunikácie v reálnych podmienkach.

2.10 Etika a limitácie výskumu

Pred samotným vstupom do terénu som všetkých potenciálnych výskumných partnerov dôkladne oboznámila s podstatou môjho výskumu, jeho cieľmi a mojou rolou v ňom. Vysvetlila som im, že výskum sa sústredí na rozdielne prejavy medzi mužmi a ženami, a že získané dáta budú použité výhradne na účely mojej diplomovej práce. V rámci etických zásad výskumu som výskumných partnerov poučila o dobrovoľnej povahe ich účasti. Zdôraznila som, že ich účasť je plne dobrovoľná, bez akéhokoľvek tlaku či povinnosti, a že majú kedykoľvek právo odstúpiť od výskumu bez akýchkoľvek negatívnych následkov. V prípade ich odstúpenia by všetky nimi poskytnuté dáta boli vyradené zo spracovania a neboli by zahrnuté do analýzy.

Pred začiatkom rozhovorov som od každého výskumného partnera získala informovaný súhlas, ktorý zahŕňal súhlas s realizáciou rozhovoru, jeho nahrávaním a následným využitím získaných údajov na výskumné účely. Informovaný súhlas bol získaný ústnym potvrdením, pričom všetci výskumní partneri boli vopred detailne informovaní o podmienkach ich účasti a možnostiach ochrany ich súkromia. Osobitnú pozornosť som venovala ochrane osobných údajov mojich výskumných partnerov. Aby bola zaručená ich anonymita, všetky mená boli nahradené písmenami v abecednom poradí. Všetky dáta boli spracovávané a uchovávané v súlade s etickými zásadami výskumu a platnými normami ochrany osobných údajov. Týmto spôsobom som zabezpečila, že identita výskumných partnerov zostane chránená, a že výskum bude prebiehať v súlade s akademickými a etickými štandardmi.

V tejto práci skúmam výlučne jazykové prejavy heterosexuálnych osôb, ktoré sa identifikujú ako muži a ženy. Toto rozhodnutie vychádza z cieľa skúmať tradičné rodové dichotómie v jazyku a ich prejavy v heterosexuálnej interakcii. Hoci existujú aj iné jazykové prejavy spojené s rodovou identitou a sexualitou, ako napríklad špecifické jazykové stratégie používané v LGBTQ+ komunite, tieto nespadajú do rámca tejto štúdie. Tieto aspekty sú natoľko špecifické a komplexné, že by si vyžadovali samostatnú analýzu. Rovnako si uvedomujem, že vylúčenie týchto aspektov môže viesť k obmedzenému pohľadu na jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami. A preto by sa táto oblasť mohla potenciálne rozšíriť v budúcej práci, čo by umožnilo komplexnejší pohľad na vzťah medzi jazykom a rodovou identitou. Avšak, vzhľadom na zameranie tejto práce na tradičné rodové kategórie a heteronormatívne prostredie, považujem toto vymedzenie za nevyhnutné pre dosiahnutie konzistentnosti výskumu.

Moje rozhodnutie teda nespočíva v ignorovaní jazykových prejavov LGBTQ+ osôb, ale v metodologickom zúžení, ktoré umožňuje podrobnejšiu analýzu skúmaného javu v rámci

vybranej skupiny. Pri interpretácii výsledkov je potrebné mať na pamäti, že jazyk je dynamický a podlieha rôznym sociálnym a kultúrnym vplyvom. Preto výsledky tejto práce nemožno automaticky aplikovať na iné rodové identity či na širšie spektrum jazykových praktík mimo heterosexuálneho kontextu. Moja analýza tak predstavuje len jeden z možných pohľadov na vzťah medzi jazykom a rodovými rozdielmi v komunikácii.

2.11 Spôsob analýzy dát

V rámci výskumu som spracovala zozbierané nahrávky rozhovorov a dáta získané z terénnych pozorovaní. Postupovala som systematicky podľa zásad kvalitatívnej analýzy, pričom som využila proces kódovania. Kódovanie *„predstavuje operáciu, pomocou ktorej sú údaje rozobrané, konceptualizované a opäť zložené novým spôsobom. Je to ústredný proces tvorby teórie z údajov“* (Strauss, Corbin, 1999, s. 39). Pri analýze som aplikovala zakotvenú teóriu, ktorá *„núti bádateľa prekonať domnienky a vytvoriť nový poriadok zo starého“* (Strauss, Corbin, 1999, s. 17). Proces tvorby zakotvenej teórie zahŕňa niekoľko fáz:

- **Otvorené kódovanie** - táto fáza kódovania sa zameriava na identifikáciu a kategorizáciu pojmov prostredníctvom dôslednej analýzy údajov. Ide o prvý analytický krok, bez ktorého by nebolo možné pokračovať v ďalšej analýze. V jeho priebehu sú údaje rozčlenené na menšie časti, ktoré sú detailne skúmané a porovnávané s cieľom identifikovať podobnosti a rozdiely. Tento proces zároveň zahŕňa kritickú reflexiu vlastných aj externých predpokladov o skúmaných javoch, čím umožňuje dospieť k novým poznatkom (Strauss, Corbin, 1999, s. 43).
- **Axiálne kódovanie** - ide o súbor analytických postupov, ktorými sa údaje po otvorenom kódovaní reorganizujú novým spôsobom, pričom sa vytvárajú prepojenia medzi jednotlivými kategóriami (Strauss, Corbin, 1999, s. 70).
- **Selektívne kódovanie** - axiálne kódovanie slúži ako základ pre selektívne kódovanie, ktoré zahŕňa proces výberu centrálnych kategórii. Tieto kategórie sú následne systematicky prepojené s ostatnými podkategóriami, pričom tieto vzťahy sú ďalej overované. V prípade potreby sú kategórie upravované a ďalej rozvíjané s cieľom dosiahnuť presnejšie a hlbšie porozumenie skúmanému javu (Strauss, Corbin, 1999, s. 87). Výskumník sa pri tomto kroku zameriava na tie

aspekty dát, ktoré sú pre výskum najdôležitejšie, a spája ich do širších teoretických rámcov.

Pri kódovaní som najčastejšie využívala „in vivo“, deskriptívne a emocionálne kódovanie. Tieto techniky predstavujú špecifické prístupy na prideľovanie kódov a môžu byť aplikované v rôznych fázach kódovania. Najčastejšie sa však používajú v prvej fáze otvoreného kódovania.

- **„In vivo“ kódovanie** - zameriava sa na používanie presných slov alebo fráz, ktoré účastníci použili vo svojich výpovediach. Tento prístup zabezpečuje, že výskumník zachová autentickosť a význam, ktorý účastníci pripisujú svojim vlastným slovám (Strauss, 1987, s. 33).
- **Deskriptívne kódovanie** - *„zhŕňa v slove alebo krátkej fráze – najčastejšie ako podstatné meno – základnú tému pasáže kvalitatívnych údajov“* (Saldana, 2013, s. 88). Je obzvlášť vhodné pre kvalitatívne výskumy, najmä pre začínajúcich výskumníkov, ktorí si osvojujú proces kódovania dát (Saldana, 2013, s. 88).
- **Emocionálne kódovanie** - zameriava sa na identifikovanie emócií, ktoré výskumný partner buď priamo prežíva, alebo ktoré výskumník na základe analýzy údajov vyvodí a následne pomenováva. Emócie, ako univerzálna ľudská skúsenosť, nám umožňujú získať hlbší pohľad na perspektívy, svetonázory a životné podmienky účastníkov výskumu (Saldana, 2013, s. 105-106).

Proces kódovania a aplikácia zakotvenej teórie mi umožnili systematicky analyzovať zozbierané dáta a odhaliť vzorce v jazykových prejavoch výskumných partnerov. Využitím kombinácie otvoreného, axiálneho a selektívneho kódovania som dokázala identifikovať kľúčové kategórie, ktoré sú relevantné pre výskum. Tieto analytické kroky zároveň poskytli pevný základ pre hlbšiu interpretáciu dát a umožnili mi konštruovať teoretický rámec výskumu. V nasledujúcej empirickej časti sa budem podrobne venovať výsledkom analýzy a ich interpretácii.

3. EMPIRICKÁ ČASŤ

Na základe kombinácie rozhovorov a zúčastnených pozorovaní som identifikovala sedem hlavných kategórií, ktoré reprezentujú najvýraznejšie rozdiely v komunikácii medzi mužmi a ženami. Sú to tieto kategórie: racionalita vs. emocionalita, ako hovoria muži a ako ženy, jazyk ako adaptívny nástroj interakcie, rozdielne tematické svety, komunikácia ako forma neviditeľnej hierarchie, neverbálna komunikácia a reč tela, spoločenské zmeny. Tieto kategórie vznikli metódou zakotvenej teórie, postupným kódovaním a hľadaním opakujúcich sa vzorcov v empirických dátach. V nasledujúcej časti sa zameriam na tieto kategórie a prepojím ich s teoretickým rámcom diplomovej práce.

3.1 Racionalita vs. emocionalita

Pozorovanie č.1: *„Kamoši sa na túre viac venovali praktickým a racionálnym aspektom ako: "Táto trasa má prevýšenie 700 metrov," "Treba si dať pozor na šmykľavé kamene", „Dúfam, že ste dobre oblečené baby, hore bude zima“. Kamošky sa zase viac sústredili na emocionálne, estetické aspekty a na jedlo: "Táto príroda je nádherná," „Tu by som chcela fotku na Instagram, je tu mega pekné prostredie“, „Nie je niekto hladný ? Urobila som nám rožky.“ (Túra Malá Fatra, 3.5.2024)*

Mnohí autori a autorky sa vo svojich výskumoch zhodujú na tom, že ženy vo všeobecnosti vykazujú silnejšiu tendenciu vyjadrovať emócie, pričom ich komunikácia je často emocionálne intenzívnejšia. Na druhej strane, muži majú často sklon menej zdieľať svoje pocity a častejšie sa orientujú na pragmatické, priame a racionálne aspekty komunikácie (Coates, 2003; Lakoff, 1973; Cohen, 2000, Thomson, Murachver, Green, 2001, in Renzetti, Curran, Maier, 2012; Tannen, 1990; Gray, 2012; Eckert, McConnell-Ginet, 2003).

Počas rozhovorov som sa častokrát stretávala s rovnakými názormi ako zo strany mužov tak aj žien: *„ženy dávajú najavo svoje emócie, povedala by som, že venujú veľkú časť svojich rozhovorov práve diskusiou o pocitoch. Pretože pre nás je to také ventilovanie, proste nechceš si to nechať pre seba a sám sa trápiť s pocitmi ale dobre ti padne keď ich s niekým pozdieľaš“* (výskumná partnerka D). Výskumný partner G to zase popisuje takto: *„ženy sú také súhlasnejšie, viac pocitové, emocionálne, prispôsobivé a povedal by som, že submisívnejšie...napríklad som videl tento typický aspekt ženy v metre kedy bola frajerka s frajerom a tá frajerka bola taká súhlasná, vyjadrovala nahlas emócie napríklad cez smiech*

a taký hlasnejší prejav, zatiaľ čo ten chalan len tak tam stál a skoro ani nereagoval". O mužoch som počúvala názory, že *„muži proste povedia na priamo, že čo si myslia, proste povie, že má takýto problém a očakáva priamu odpoveď z druhej strany...nedávame najavo svoje pocity tak ako ženy* (výskumný partner I). Dôvod prečo muži nevyjadrujú tak expresívne svoje pocity je, že *„sú opatrní v tom ako a či vyjadria svoje emócie, pretože emócie ukazujú nejakú slabosť alebo ohrozenie, pretože stále je taká stigma v spoločnosti, že muži sú tí silní, a že keď sa niečo deje tak chlap by sa mal vzmužiť a vyriešiť to, pri ženách to je ale spoločensky akceptovateľné že im niekto pomôže* (výskumný partner I). Výskumná partnerka A sa vyjadruje, že *„muži sa boja dávať najavo svoje emócie pretože nechcú byť za slabochov"*. Tento pohľad koreluje s teóriou, ktorú rozvíja Deborah Cameron (1997, in Eckert, McConnell-Ginet, 2003, s. 99) kedy popisuje, že toto oslovenie *„slaboch"* vyjadruje určitú odchýlku od tradičnej predstavy mužnosti.

Predstavy o mužnosti, ktoré mužov stavajú do pozície silných, nezávislých a emocionálne rezervovaných, sú pevne zakorenené v kultúrnych normách a očakávaniach spojených s rodovými rolami. Tieto ideály neformujú len očakávania spoločnosti, ale aj správanie mužov v každodenných interakciách. Muži sú často vedení k tomu, aby sa správali racionálne a pragmaticky, pričom emocionálne vyjadrovanie a citové prejavy sú vnímané ako niečo, čo môže podkopať ich mužnosť. Tento tlak na emocionálnu zdržanlivosť sa odráža v ich komunikácii, ktorá býva skôr orientovaná na praktické riešenie problémov než na vyjadrovanie vnútorných pocitov. Túto skutočnosť možno analyzovať aj cez koncept „označenia" ako ho vysvetľuje Ahearn (2012, s. 191). V jej chápaní sú niektoré jazykové formy alebo komunikačné štýly spoločensky vnímané ako „neoznačené", teda neutrálne, štandardné a normálne, zatiaľ čo iné sú „označené", teda odchýlne, špecifické alebo vyžadujúce ospravedlnenie. V tomto prípade sa mužský pragmatický štýl komunikácie javí ako neoznačený a univerzálny, zatiaľ čo emocionálne vyjadrovanie, často prisudzované ženám, je označené ako špecificky ženské, a teda menej univerzálne. Tento rámec tak ďalej upevňuje rodové stereotypy, v ktorých mužské správanie je považované za normu a ženské za odchýlku.

Ženy, ako ukazujú výsledky výskumu, sú spoločensky viac podporované v otvorenom prejavovaní emócií. Vyjadrovanie citov, hľadanie emocionálnej opory a reflexia vlastných prežitkov sú v prípade žien vnímané ako prirodzené a spoločensky akceptované. Tento rozdiel reflektuje aj ich kultúrne postavenie ako „nositeliek emocionálnej starostlivosti", čo sa odráža v ich väčšej otvorenosti a empatii pri medziľudskom kontakte. Rozdielne očakávania voči mužom a ženám sa teda výrazne prejavujú v každodenných interakciách. Ženy sú často

vnímané ako empatickejšie a citovo prístupnejšie, zatiaľ čo muži čelia spoločenskému tlaku potláčať prejavy smútku, slabosti či zraniteľnosti.

V tomto kontexte však vzniká otázka: Kto tento tlak na mužov vytvára a udržiava? Ako ukazujú rozhovory, významnú úlohu v reprodukcii tohto stereotypu zohrávajú samotné partnerky. Tento postoj možno ilustrovať výpoveďou výskumnej partnerky B, ktorá uviedla: *„mám pocit, že keby mi manžel stále plakal na ramene alebo sa opúšťal, asi by som voči nemu mala menší rešpekt.“* Podobne reagovala aj výskumná partnerka C, ktorá síce pripúšťa intenzívnejší emocionálny prejav v určitých situáciách, avšak zároveň dodáva: *„záleží, kvôli čomu plače, pokiaľ mu zomrel otec, je to úplne v poriadku, ale pokiaľ by plakal za to, že rozlial mlieko, je to pre mňa bábovka a takého muža nechcem.“* Tieto výroky naznačujú, že spoločenské očakávania ohľadom emocionálnej zdržanlivosti mužov sú nielen kultúrne zakorenené, ale aj aktívne podporované ženskými predstavami o tom, čo znamená byť „skutočným“ mužom. Otvorený emocionálny prejav je v tomto zmysle akceptovaný len za určitých okolností, najmä v súvislosti so závažnými životnými udalosťami.

Zároveň ako ukazuje výskum, kritika emocionálnych prejavov neprichádza len zvonka, ale často pochádza aj od samotných mužov. Mnohí muži preberajú očakávania týkajúce sa maskulinity natoľko, že si navzájom emocionálne vyjadrenia zosmiešňujú alebo sa im vyhýbajú. Túto dynamiku popisuje výskumný partner K, ktorý tvrdí: *„podľa mňa keď mám rád chalana, najväčší kompliment aký mu môžem povedať aby to neznelo divne je, že ty nie si taký debil ako som si myslel a babe môžeš povedať, ja ťa mám rád a neznie to divne...kamošovi proste nepovieš, že mám ťa rád a keď to aj povieš tak sa to snažíš okamžite vysvetliť, že mám ťa rád takto a takto a snažíš sa z toho vykorčuľovať“*. Zaujímavý doplnok k tejto téme ponúkol výskumný partner L, ktorý reflektoval rozdiely v jazykovej kultúre medzi češtinou/slovenčinou a angličtinou. Podľa jeho názoru sú slová ako *„milovať“* alebo *„mať rád“* v slovenčine a češtine príliš silné a prehnane emocionálne. Dodáva: *„v angličtine je slovné spojenie ‘I love you’, ktoré je univerzálne a môžeš to povedať všetkým a všade.“* Týmto poukazuje na to, že aj samotný jazyk môže byť nástrojom, ktorý podporuje alebo naopak brzdí emocionálne vyjadrovanie v závislosti od kultúrnych noriem a kontextu, v ktorom sa používa.

Aj napriek uvedeným spoločenským očakávaniam, ktoré výrazne formujú spôsob, akým jednotlivci prejavujú emócie, nemožno tvrdiť, že by boli muži a ženy v prejavovaní citov jednoznačne a striktne rozdelení. Ako ukazujú niektoré výpovede z rozhovorov, muži nie sú nutne emočne rezervovaní vo všetkých kontextoch, ich emocionálnosť sa často prejavuje iným spôsobom alebo v iných situáciách. Rovnako tak nie všetky ženy sa stotožňujú s obrazom krehkých, emocionálnych bytostí. Napríklad výskumný partner I dodáva: *„pri športe keď sa mi*

niečo podarí, tak výskam smiešne možno až ako žena, všimol som si, že aj viac športovcov majú takéto prejavy radosti a úspechu“. Výskumný partner L dokonca tvrdí, že pri prejavovaní záujmu o druhú osobu je to opačne: *„keď sa ukazuje náklonnosť, máme to obrátene, baby sú viac priamočiare a chalani chodia okolo horúcej kaše“.* Navyše výskumný partner G tvrdí, že *„moja sestra má také sklony, že je rozhodná a má občas také až moc maskulínne správanie“.* Jedna z výskumných partneriek dokonca popisuje, že vedome musí prijímať komunikačné stratégie, ktoré sú tradične vnímané ako maskulínne, najmä v profesijnom kontexte. Ako sama poznamenala *„moja práca si vyžaduje aby som bola drsná, tam proste nemôžem upustiť a byť príliš ženská, inak by mi tam všetci skákali po hlave“* (výskumná partnerka C). Táto výpoveď poukazuje na to, že ženy v určitých situáciách musia prijať maskulínne črty správania ako spôsob, ako si zabezpečiť rešpekt a autoritu.

Takéto prejavy spochybňujú predstavy o tom, že spôsob komunikácie je pevne viazaný na pohlavie, a naznačujú, že emocionálnosť a racionalita nie sú výlučne určené biologickým pohlavím, ale sú výsledkom zložitého prepojenia osobnostných charakteristík, životných skúseností a spoločenských faktorov. Aj keď väčšina pozorovaní a rozhovorov v rámci tohto výskumu potvrdzuje zaužívaný stereotyp, podľa ktorého sú ženy emocionálnejšie a muži racionálnejší, pragmatickejší a ráznejší, nemožno tento vzorec považovať za absolútny. Výskum zároveň poukazuje na existenciu výnimiek, ktoré tieto stereotypy narúšajú. Muži prejavujú emócie a ženy preberajú dominantné role.

3.2 Ako hovoria muži a ako ženy

Pozorovanie č. 2: *„Hneď od začiatku sa ukázali nejaké jazykové rozdiely. Muži hovorili hlasnejšie, často používali priame výrazy, vulgarizmy, ironiu. Keď jeden z kamarátov rozprával, jeho intonácia bola dynamickejšia, používal sebavedomejšie výrazy (napríklad, v pohode ja to vezmem). Baby naopak rozprávali jemnejším tónom...Ako plynul čas počas večera, samozrejme, aj baby začali byť vulgárne a neopatrné v reči.“ (Vianočné posedenie, 21.12. 2024)*

Podľa Lakoffovej (1990, in Cameron, Kulick, 2003, s. 49) teórie „ženského jazyka“, ženy vo vyjadrovaní častejšie siahajú po zdrobneninách a dbajú na jazykovú korektnosť. Ich reč býva charakteristická väčšou mierou opatrnosti a kultivovanosti, čo sa prejavuje nižším výskytom vulgarizmov či hovorových výrazov. Ako som už spomínala, táto teória je pomerne všeobecná a v mnohých ohľadoch diskutabilná. V rámci môjho výskumu sa niektoré jej

predpoklady potvrdili, no v iných prípadoch sa ukázali ako nepresné. Z tohto dôvodu ju budem reflektovať z dvoch perspektív, na jednej strane ako potvrdenie určitých jazykových tendencií, na druhej strane ako na koncept, ktorý je potrebné kriticky zhodnotiť vzhľadom na empirické dáta.

3.2.1 Vulgarizmy

Verbálna komunikácia je charakteristická tým, že prebieha prostredníctvom slov a jazykových prostriedkov. Patrí sem samotná slovná zásoba, teda výber slov ako sú odborné termíny, zdrobneniny či vulgarizmy. Z výskumu vyplynulo, že medzi najčastejšie jazykové prostriedky patrili hlavne vulgarizmy. Hoci sa často predpokladá, že muži používajú vulgárne výrazy častejšie (Coates, 1986, in Weatherall, 2002, s. 128) ako ženy, získané údaje tento stereotyp spochybňujú. Výpovede výskumnej partnerky C sú jasným príkladom narušenia tohto zaužívaného obrazu, jej jazykový prejav obsahoval množstvo expresívnych a vulgárnych výrazov. Takmer hneď na začiatku robenia nášho rozhovoru použila frázu *„mám to v p ***“*, čím naznačila štýl svojho bežného vyjadrovania. Výskumná partnerka zároveň uviedla, že tento spôsob komunikácie vníma ako prirodzený prejav svojho ja, nástroj na vyjadrenie emócií a autenticity. Ako tvrdí: *„podľa mňa je to prejav úprimnosti a ten, kto nenadáva, je falošný ako sviečková“*. Tento postoj zdieľa aj výskumná partnerka E, ktorá rovnako poukázala na to, že používa vulgarizmy na každodennej báze. Zaujímavým zistením počas výskumu bola aj ďalšia funkcia vulgarizmov, ktoré slúžili ako prostriedok ochrany či odstrašenia. Tento jav sa prejavil napríklad počas plesu (22. 2. 2025), kde jedna z mojich kamarátok, ktorá za bežných okolností vulgarizmy nepoužíva, zámerne volila nadmerné množstvo nadávok ako stratégiu na odohnanie muža. V tomto prípade mali vulgarizmy jednoznačne obrannú funkciu.

Zo strany mužských výskumných partnerov som sa podobne stretla s názormi, že vulgarizmy sú bežnou súčasťou ich každodennej komunikácie. Výskumní partneri H a G zdôraznili, že vulgarizmy im slúžia ako nástroj na ventiláciu intenzívnych emócií, najmä v situáciách hnevu alebo napätia. Naopak, výskumný partner J vníma používanie vulgarizmov kritickejšie. Podľa jeho názoru môže nadmerné užívanie expresívnych výrazov signalizovať nižšiu intelektuálnu úroveň hovoriaceho. Zároveň však pripustil, že v určitých kontextoch, napríklad v intímnych situáciách, môžu vulgarizmy slúžiť ako nástroj na zvýšenie intímneho napätia. Výsledky výskumu ukázali, že všetci výskumní partneri sa zhodli v názore, že nadmerné používanie vulgarizmov, bez ohľadu na pohlavie, vnímajú ako rušivé alebo nevhodné. Výskumný partner G v tejto súvislosti poznamenal: *„nemám rád extrémne*

používanie nadávok, a hlavne u žien mi to prekáža, pretože sú jemnejšie povahy a proste sa to k nim nehodí... veď ako to vyzerá keď mladá, pekná žena začne nadávať, no strašne" Podobný názor vyjadrila aj výskumná partnerka F, ktorá zdôraznila, že *„za mňa je to zbytočná vec. Máme veľa slov, ktorými môžeme pomenovať okolnosti, keď sa niečo deje. Ľudia, ktorí nadmerne používajú vulgarizmy, sú za mňa neslušní."* .

3.2.2 Zdrobneniny

Ďalším často diskutovaným jazykovým prostriedkom boli zdrobneniny. Vo výpovediach výskumných partnerov sa však ich používanie ukázalo ako pomerne zriedkavé. Spomedzi všetkých výskumných partneriek iba jedna uviedla (výskumná partnerka B), že zdrobneniny používa. Využíva ich výhradne v partnerskom vzťahu a vníma ich ako vzájomné. Viaceré výskumné partnerky sa domnievali, že zdrobneniny používajú častejšie ženy, predovšetkým v súvislosti so starostlivosťou o deti alebo v intímnom prostredí partnerského vzťahu. Napriek tomu, päť zo šiestich výskumných partneriek uviedli, že zdrobneniny nepoužívajú. Niektoré výskumné partnerky ich dokonca vnímajú negatívne. Výskumná partnerka A k tomu poznamenala: *„zdrobneniny doslova neznášam, nepoužívam ich, teda len ak si robím z niekoho srandu"*, a zároveň vyjadrila zaujímavé presvedčenie, že *„chlapi používajú viac zdrobnenín ako ženy, to rozhodne"*.

Aj výpovede mužských výskumných partnerov naznačujú, že používanie zdrobnenín je limitované prevažne na súkromnú sféru. Všetci výskumní partneri potvrdili, že zdrobneniny nepoužívajú bežne, no občas sa objavujú vo vzťahovom kontexte. Výskumný partner I to vyjadril slovami: *„s kým sa muž cíti komfortne, tam použije zdrobneninky"*. Zaujímavý postreh priniesol aj výskumný partner J, ktorý uviedol: *„môj otec používa viac zdrobnenín vo vzťahu a mama je skôr taký stroj"*, čím poukázal na to, že používanie zdrobnenín nemusí byť striktne viazané na rod, ale skôr na individuálny komunikačný štýl či osobnostné nastavenie.

3.2.3 Odborné termíny

Ďalšou oblasťou, ktorej som sa vo výskume venovala, bolo používanie odborných a technických termínov. V tejto súvislosti som výskumným partnerom kládla otázku: *„Všímaš si rozdiely v používaní technických alebo odborných výrazov medzi mužmi a ženami?"* Zámerom tejto otázky nebolo len získať názor výskumných partnerov na tému jazykovej špecifikácie, ale

aj sledovať, ako budú reagovať na otázku, ktorá môže byť vnímaná ako stereotypná. Cieľom bolo odhaliť, či samotní výskumní partneri vnímajú takéto rozdiely ako prirodzenú súčasť komunikácie, alebo či ich vnímanie vychádza zo spoločensky zakorenených predstáv o rodových rolách v jazyku.

Všetci výskumní partneri poukazovali na to, že používanie odborných výrazov súvisí, najmä s profesijným zázemím, odborným potenciálom a úrovňou vzdelania jednotlivca, bez ohľadu na pohlavie. Podobne reagovala aj výskumná partnerka B, ktorá síce vníma rozdiel v spôsobe komunikácie svojho manžela, najmä pri opise technických detailov z jeho práce, no zároveň priznáva, že rovnako ženy používajú odborné výrazy, len v iných oblastiach: *„môj manžel hlavne o tej svojej robote hovorí také iné odborné veci, ktorým ja nerozumiem a niekedy ani neviem o čom mi rozpráva. Napríklad keď mi hovoril niečo o gumách tak použil slovo, že diferenciál, a to som vôbec nerozumela. Keď sme boli na besede o motorkách tak aj tam hovorili nejaké výrazy a ja som netušila, že o čom. Ale akože odborné slová používame aj my ženy“*. Zaujímavý pohľad priniesla výskumná partnerka F, ktorá priznala, že muži podľa nej niekedy používajú odborné pojmy aj ako formu sebareprezentácie nazvala to tzv. *„flexením“*. Zároveň však dodala, že tento spôsob komunikácie na ňu pôsobí obdivuhodne, keďže ho spája s odbornou kompetentnosťou a istotou vo vyjadrovaní. Celkovo možno konštatovať, že výskumní partneri sa skôr prikláňali k názoru, že používanie odborných a technických termínov nie je výlučne podmienené rodom, ale skôr individuálnymi faktormi, ako sú vzdelanie, povolanie a sociálne prostredie, v ktorom sa jednotlivec pohybuje.

Z výskumu vyplýva, že rozdiely v jazykovom vyjadrovaní medzi mužmi a ženami nie sú striktne dané pohlavím, ale sú výsledkom kombinácie individuálnych preferencií, kontextu a sociálnych očakávaní. Napriek tomu pretrvávajú v spoločenskom povedomí určité stereotypy, napríklad o používaní vulgarizmov, ktoré Coates (1986, in Weatherall, 2002, s. 128) pripisuje mužskej reči. Podobne Lakoff (1990, in Cameron, Kulick, 2003, s. 49) spája časté používanie zdrobnenín so ženským vyjadrovaním. Taktiež aj používanie odborných termínov je vo verejnom diskurze častejšie pripisované mužom. Výsledky však ukazujú, že tieto jazykové prostriedky sa používajú rôzne v závislosti od situácie a osobného nastavenia jednotlivcov. Z výskumu vyplýva, že ženy používajú vulgarizmy rovnako často ako muži. Naopak, používanie zdrobnenín sa všeobecne ukázalo ako relatívne zriedkavé a obmedzené prevažne na intímne alebo partnerské vzťahy. Rovnako odborné termíny závisia od profesijného zázemia a vzdelania jednotlivcov. Jazykové prostriedky preto nemožno jednoducho priradiť k mužom alebo ženám.

3.3 Jazyk ako adaptívny nástroj interakcie

Pozorovanie č. 3: *„Čo bolo pre mňa veľmi zaujímavé sledovať bola kamarátka, ktorá je moja blízka priateľka, takže ju veľmi dobre poznám. Ale v ten večer u kamoša bola ako úplne vymenená. Rozprávala tichšie, zároveň aj menej rozprávala celkovo, mala menej vulgárny slovník ako bežne a rozprávala viac spisovne, všeobecne bola taká utiahnutá. To všetko môže súvisieť s tým, že jej bol sympatický jeden z tých chalanov, čo som zistila vlastne až na konci večera... Uprostred večera sme sa rozhodli, že sa pôjdeme my tri prejsť a nastal celkom zaujímavý moment. Keď sme vyšli z miestnosti von za dvere, započuli sme ako sa traja kamaráti zrazu začali rozprávať o úplne iných témach ako dovtedy a mali iný, nižší tón hlasu. Bavili sa o ženách aj o nás, komentovali nás, a veľmi zaujímavé bolo hlavne to ako sa im zmenil slovník. Padalo viac vulgarizmov, už nemali servítku pred ústami.“ (Akcia, 9.3.2024)*

Jazyk ako prostriedok adaptácie zohrával pomerne kľúčovú úlohu v skúmaných dátach. Výskumní partneri často spomínali, že spôsob ich komunikácie sa líši od toho s kým hovoria, kde sa nachádzajú a čo je cieľom ich rozhovoru. V tomto zmysle jazyk slúžil ako aktívny nástroj sociálneho prispôsobenia, ktorý umožňuje jednotlivcom efektívne reagovať na dynamiku medziľudských vzťahov. Zároveň jazyk plní reprezentatívnu funkciu, prostredníctvom jazyka si jednotlivci cielene budujú obraz o sebe a regulujú svoje postavenie v sociálnej hierarchii.

Vo výskumných dátach sa ako najvýraznejšie prejavy jazykovej adaptácie ukázali dve opakujúce sa komunikačné situácie. Prvou z nich bola komunikácia v rodovo homogénnych skupinách, teda v prípade, keď spolu interagovali výlučne muži alebo výlučne ženy. Prítomnosť výlučne jedného pohlavia vytvárala špecifické prostredie, ktoré umožňovalo uvoľnenejší a autentickejší jazykový prejav. Druhý typ adaptácie sa objavoval v situáciách, keď sa jeden z účastníkov snažil zapôsobiť na osobu opačného pohlavia alebo sa začleniť do zmiešanej skupiny. V takýchto prípadoch dochádzalo k vedomej zmene jazykového správania, pričom muži sa častejšie uchyľovali k tzv. „ženskému“ štýlu vyjadrovania a ženy naopak preberali prvky „mužského“ jazyka.

Prvá situácia je výborne ilustrovaná na príklade z pozorovania (Akcia, 9.3.2024), kde bolo možné zachytiť výraznú jazykovú premenu v momente, keď muži zostali v miestnosti sami bez prítomnosti žien. Kým v zmiešanej skupine bol ich jazykový prejav zdržanlivejší a tematicky neutrálny, po odchode žien sa dynamika rozhovoru zreteľne zmenila. Muži začali hovoriť nižším tónom hlasu, padali častejšie vulgarizmy, vyjadrovali sa priamejšie a bez zábran

komentovali vzhľad a správanie prítomných žien. Rovnako sa zmenil aj výber tém, rozhovor sa zameral na sexualitu a hodnotenie žien. Tento prechod k uvoľnenejšiemu, expresívnejšiemu a drsnejšiemu spôsobu vyjadrovania poukazuje na to, ako prítomnosť alebo neprítomnosť opačného pohlavia ovplyvňuje jazykové správanie. Jazyk sa tu stal prostriedkom vzájomného stmeľovania skupiny, potvrdzovania mužskej identity a budovania solidarity prostredníctvom spoločného, neformálneho štýlu komunikácie.

Zaujímavým spôsobom sa jazyková adaptácia prejavovala aj v čisto ženskom kolektíve. V týchto situáciách ženy často používali expresívnejší slovník, vrátane vulgarizmov. Jazykový prejav v ženskej skupine tak v niektorých prípadoch nadobúdal prvky typicky pripisované mužskému štýlu komunikácie. Výskumná partnerka A to opísala nasledovne: *„keď je s nami kamoška, tak ona nadáva jedna radosť, a ja tiež nadávam len pri nej, pretože mi je to pri nej prirodzené.“* Podobne reagovala aj výskumná partnerka B: *„no keď som s dievčatami, tak som taká bláznivá, robíme blbosti aj si ponadávam, čo nerobím bežne.“* Tieto výpovede potvrdzujú, že jazyková expresivita môže byť vnímaná ako súčasť neformálnej intimity a dôvery medzi ženami, a že jazyk podobne ako u mužov slúži aj ženám na posilňovanie skupinovej súdržnosti a identity v bezpečnom prostredí.

Druhý typ adaptácie sa ukazoval najmä v situáciách, keď bol prítomný romantický záujem o osobu opačného pohlavia. V takomto prípade bolo možné pozorovať vedomú jazykovú adaptáciu, kedy muži používali vyjadrovanie, ktoré je stereotypne spájané so „ženským štýlom“. Ilustratívnym príkladom takejto jazykovej adaptácie je situácia zaznamenaná počas oslavy (14. 6. 2024), keď jeden z prítomných mužov, oslávenec, prejavoval záujem o moju kamarátku. Hoci svoj záujem nevyjadroval otvorene, jeho správanie aj jazykový prejav sa v jej prítomnosti zreteľne menil. Túto situáciu som zachytila nasledovne:

Pozorovanie č. 4: *„Môj kamarát ktorý mal oslavu už dlho túžil po mojej kamoške, ale neprejavoval to nejako viditeľne. Len ja som videla ako sa stále na ňu usmieval, ako vošla do miestnosti tak hneď sa vystrel a zastavil ju, bavil sa s ňou vysmiaty. Stále sa na ňu pozeral, venoval jej svoju pozornosť. Pýtal sa ma stále, že kde je. Prejavoval „neviditeľné“ známky toho, že sa mu veľmi páči. A to sa odzrkadľovalo aj na tej verbálnej aj neverbálnej stránke. Pekne k nej prehováral, hovoril jej meno zdrobneninou, v momente keď sa spolu bavili tak vôbec nepoužíval vulgarizmy, ktoré pred tým používal.“*

Takéto správanie možno chápať ako prirodzený dôsledok pozitívnych emócií, ktoré človek prechováva k druhej osobe. Ako uvádza Weatherall (2002, s. 128-130), jedinci majú

tendenciu prispôsobovať svoj jazykový prejav osobám, ku ktorým cítia náklonnosť a ich reč sa následne môže javiť ako bližšia vlastnému komunikačnému štýlu. Táto jazyková adaptácia však nevzniká výlučne na základe romantického záujmu. Objavovala sa aj v situáciách, kde nešlo o flirt, ale o snahu zapadnúť do skupiny. Jazyková adaptácia tu vystupuje ako prostriedok sociálnej harmónie a vyhýbania sa konfliktu či neželanej pozornosti. Výskumný partner H túto tendenciu popisuje nasledovne: *„Chlapi sa často prispôsobia babám, nemôžu tak nadávať a musia byť samozrejme slušnejší.“*

Podobné stratégie prispôsobenia boli pozorované aj u žien. V prípadoch, kde bol prítomný romantický záujem, výskumné partnerky priznali, že vedome upravovali svoje správanie a jazykový prejav podľa toho, čo predpokladali, že muži od nich očakávajú. Ich komunikácia nadobúdala jemnejší, kultivovanejší tón, volili opatrnejšie slová a celkovo pôsobili „ženskejšie“. Jazyk sa tak stával nástrojom signalizácie záujmu, príťažlivosti, ale aj stratégiou ako „zapôsobiť“ a získať priazeň. Táto forma jazykovej adaptácie nachádza teoretické ukotvenie v etnografickej práci Hall (1995, in Weatherall, 2002, s. 85), ktorá na príklade sexuálnych pracovníčok demonštruje, ako ženy dokážu cielene meniť svoj jazykový prejav v závislosti od sociálneho kontextu a interakčného cieľa. Hall ukazuje, že jazyk nie je len pasívnym odrazom identity, ale môže slúžiť ako aktívny nástroj ovplyvňovania vzťahov, či už ide o budovanie dôvery, vytváranie príťažlivosti alebo dosahovanie výhod. Hoci kontext môjho výskumu je odlišný, princíp ostáva rovnaký: jazyk je aktívnym nástrojom sebaprezentácie a sociálneho ovplyvňovania. Zároveň sa ukázalo, že keď sa ženy snažili zapadnúť do prevažne mužskej skupiny, adaptácia nadobúdala iný charakter. Ich jazykový prejav sa približoval štýlu, ktorý je stereotypne považovaný za „mužský“. Ženy v týchto situáciách vedome volili komunikáciu, ktorá im mala zabezpečiť akceptáciu a rovnocenné postavenie v mužskom prostredí. Jedna z výskumných partneriek túto tendenciu výstižne zhrnula slovami: *„sme priemerom ľudí, s ktorými sa najčastejšie stretávame“* (výskumná partnerka B). Podobne aj výskumná partnerka E zdôraznila význam kontextu a osoby, s ktorou interaguje: *„slovník a atmosféru rozhovoru odvodzujem od osoby, s ktorou komunikujem.“* To, že jazykovú adaptáciu vnímajú aj samotní muži, potvrdzuje výpoveď výskumného partnera J: *„ženy, keď sú samé s mužmi, sa niekedy musia prispôsobiť tej ich priamej, trochu bez emócií konverzácii.“*

Hoci som vo výskume nepracovala s LGBTQ+ komunitou, v dátach sa spontánne objavili aj pozorovania, ktoré naznačujú, že princíp jazykovej adaptácie funguje aj v iných než heterosexuálnych kontextoch. Výskumná partnerka F spozorovala, že aj ženy, ktoré majú záujem o iné ženy, používajú jazyk ako nástroj prispôsobenia sa a signalizácie záujmu. Túto

skúsenosť ilustrovala nasledovne: *„mám kamarátku, ktorá je lesba a začala rozprávať v niektorých veciach ako chlap. Konkrétne o ženách „to je jaká čajka“, zmenil sa jej aj hlas trochu, akoby ho mala viac mužský.“* Tento príklad možno interpretovať aj cez teóriu Dona Kulicka (2000, s. 243-285), ktorý poukazuje na to, že jazykové praktiky homosexuálnych žien často spochybňujú binárne rodové kategórie. Mnohé lesby môžu zámerne využívať jazykové prvky, ktoré sú spoločensky vnímané ako „mužské“, aby tak vyjadrili svoju identitu a prispôsobili sa komunikačnému cieľu a spoločenskému kontextu. Aj tento prípad teda podporuje hypotézu, že jazyková adaptácia nie je viazaná výlučne na pohlavie, ale najmä na interakčné zámery a prostredie, v ktorom komunikácia prebieha. V kontexte výskumu sa ukázalo, že tieto zámery môžu byť veľmi rôznorodé od potreby zapadnúť, cez snahu vyhnúť sa konfliktom, získať sympatie druhej osoby, až po potvrdenie svojej spoločenskej role.

Výsledky výskumu ukázali, že jazyk nie je len prostriedkom komunikácie, ale aj spôsobom, akým sa ľudia prispôsobujú rôznym sociálnym situáciám. Jazykový prejav sa mení podľa toho, v akej skupine sa človek nachádza a aký efekt chce svojou komunikáciou dosiahnuť. Ako zdôrazňuje Ahearn (2012, s. 207) štýl reči sa prispôsobuje situácii, osobám a prostrediu, v ktorom interakcia prebieha. Či už išlo o uvoľnený prejav v čisto mužských alebo ženských kolektívoch, snahu zapôsobiť na opačné pohlavie, alebo začleniť sa do zmiešanej skupiny, ukázalo sa, že prispôsobovanie jazyka je vedomý proces. Zároveň sa potvrdilo, že jazyk odráža nielen rodové normy, ale aj ich prekračovanie. Niektoré ženy vedome preberali prvky „mužskej“ komunikácie a naopak, muži v určitých situáciách používali prvky „ženského“ vyjadrovania. Tento jav sa ukázal aj mimo heteronormatívneho kontextu, čím sa potvrdilo, že jazyk nie je pevne daný ani biologickým pohlavím, ani sexuálnou orientáciou, ale je flexibilným nástrojom.

3.4 Rozdielne tematické svety

Pozorovanie č. 5: *„Cestou vo vlaku som započula zaujímavý rozhovoroch dvoch vysokoškoláčok. Dve baby sa celú cestu bavili o mužoch, o tom ako jednu z nich balil nejaký mladý chalan, ktorý jej najskôr prejavil záujem ale potom sa už neozval tzv. ju „vyghostoval“. Ďalej sa bavili o škole, ako ide semester, či ich to baví atď. Tretia hlavná téma bol výzor. Popisovali seba ako sa zle cítia. Ako keď boli v kúpeľni a pozreli sa do zrkadla „tak sa zľakli samé seba“. Toto bola dosť výrazná téma, to ako sa cítia z hľadiska výzoru.“ (Cesta vlakom, 9.2.2025)*

Výrazným rozdielom medzi mužskou a ženskou komunikáciou, ktorý sa ukázal počas výskumu, je rozdielna tematická orientácia a miera osobného zdieľania. Coates (2003, in Jones, 2016, s. 215), poukazuje na to, že mužské rozhovory sa často točia okolo tém ako šport, technológie, autá, cestovanie a ženy, pričom tieto konverzácie majú prevažne informačný alebo spoločenský charakter. Často sú vedené v neutrálnej rovine, bez silnejšej emocionálnej angažovanosti, a ich cieľom je skôr udržiavanie interakcie než vytváranie intimity. Naopak, ženská komunikácia býva výrazne osobnejšia, tematicky orientovaná na vzťahy, pocity a každodenný život, pričom dominantnú úlohu zohráva potreba emocionálneho zdieľania a budovania blízkosti.

Táto charakteristika sa do značnej miery odrazila aj v mojom výskume. Ukázalo sa, že muži častejšie iniciovali konverzácie na neosobné, „bezpečné“ a všeobecné témy, pričom sa vyhýbali otvorenejšiemu prejavu emócií alebo osobných postojov. Tento spôsob komunikácie bol badateľný napríklad počas jednej z výskumných situácií na firemnom večierku (20. 12. 2024), ktorého som sa zúčastnila ako pozorovateľka. V prevažne mužskej skupine dominovali rozhovory o práci, partnerkách, bežných životných situáciách a občas aj o ženách všeobecne. Hoci sa konverzácia občas dotkla osobnejších tém, väčšinou boli podané v humornom a trochu až ironickom tóne, čo naznačovalo istý odstup od hlbšieho emocionálneho zdieľania. Tento typ správania výstižne popísal výskumný partner L: *„príde mi, že keď sa bavia chalani, je to také neosobnejšie, že riešia blbosti, neriešiš, či niečo máš alebo nemáš rád, proste sa bavíme o všeobecných témach... napríklad keď riešime, ako pôjdeme, tak my chalani riešime, že akým autom pôjdeme a nič k tomu, a baby zase naopak riešia, že no ja ťa nemám rada, tak nepôjdem s tvojím autom.“*

Neskôr počas toho istého večierku sa ku mne prihovoril jeden z prítomných mužov. Spočiatku išlo o pomerne príjemný rozhovor kedy sme hovorili o škole, o jeho partnerke, o bežných témach. V priebehu komunikácie sa však čoraz viac začal presúvať dôraz na jeho osobné príbehy a skúsenosti so ženami. Začal opisovať, koľko ich spoznal cez Tinder, ako veľmi o neho mali ženy záujem a aké úspechy mal v tejto oblasti. Výrazne pritom dominoval, nepýtal sa veľa a skôr pôsobil akoby si len hľadal publikum. Celá interakcia sa tak stala priestorom na sebaprezentáciu, v ktorej bol dôraz kladený na obraz muža ako atraktívneho, skúseného a obletovaného. Tento spôsob komunikácie nie je náhodný. Ako tvrdí Coates (2003), muži často využívajú príbehy o svojich úspechoch, schopnostiach alebo riskantných situáciách na to, aby posilnili a potvrdili svoju mužskú identitu. Nejde teda len o samotné témy, ale aj o spôsob ich podania, prejav dominancie v rozhovore, orientácia na výkon a potreba byť vnímaný ako zaujímavý a úspešný. Túto orientáciu potvrdzovali aj odpovede výskumných partnerov na

otázku, o akých témach sa najčastejšie rozprávajú. Obsah ich výpovedí naznačoval výraznú orientáciu na témy spojené so statusom, výkonom, praktickosťou a mužskou identitou. Výskumný partner G uviedol, že sú to témy: *„biznis, opcie, príjmy, ženy, šport, fyzička, vzťahy“,* výskumný partner H povedal, že *„ženy, autá, práca, peniaze“*, výskumný partner I povedal, že *„ženy, politika, partnerka, rodina, hobby*“, výskumný partner J uviedol, že *„kariéra, aké sú problémy a ich riešenia, autá, biznis, hobby, ženy“.*

Zaujímavým aspektom, ktorý sa v mužských výpovediach opakovane objavoval, bol negatívny postoj k intímnym témam, predovšetkým k menštruácii. Až štyria výskumní partneri sa zhodli na tom, že táto téma by sa nemala rozoberať v ich prítomnosti, dokonca ju považovali za nevhodnú. Výskumný partner H to vyjadril slovami: *„keby idem do ženského kolektívu, je nevhodné, aby sa bavili predo mnou o menštruácii.“* K otázke intímnosti sa vyjadril aj ďalší výskumný partner, ktorý upozornil na to, že aj otvorené rozprávanie o sexe považuje za nevhodné. Výskumný partner G uviedol, že detailné diskusie o sexe medzi ženami vníma ako *„nevhodné, odpudivé a nechutné“.*

V kontraste s týmito postojmi stáli výpovede troch výskumných partneriek, ktoré zdôrazňovali, že pre ne neexistujú žiadne zakázané či neprípustné témy a otvorene sa rozprávajú o akýchkoľvek aspektoch osobného a intímneho života. Ako uviedla jedna z nich: *„pre ženy nie je nič nevhodné, ženy sa bavia úplne o všetkom“* (výskumná partnerka C). Otvorenosť v rozhovoroch považovali za prirodzenú súčasť blízkosti a dôvery v medziľudských vzťahoch.

Tento aspekt potvrdzuje aj pozorovanie z vlaku (9.2.2025) popísané vyššie, ktoré zachytáva spontánny rozhovor dvoch mladých študentiek, pričom dominovali tri hlavné tematické okruhy: medziľudské vzťahy (najmä romantické), štúdium a fyzický vzhľad. Ústrednú časť konverzácie tvorilo rozprávanie jednej z dievčat o skúsenosti s tzv. "ghostingom". Táto skúsenosť bola nielen predmetom záujmu a hodnotenia, ale aj prostriedkom zdieľania emócií, neistoty a podpory. Druhou oblasťou bola diskusia o škole, ktorá bola hodnotená najmä cez osobné pocity a každodennú skúsenosť („či ich to baví“, „ako ide semester“) nie cez výkon či objektívne hodnotenie. Aj táto oblasť slúžila ako priestor na emocionálne zdieľanie a budovanie blízkosti. Najvýraznejšie však pôsobila časť rozhovoru venovaná fyzickému vzhľadu. Dievčatá otvorene hovorili o vlastnej nespokojnosti so svojím vzhľadom, pričom opisovali nepríjemné pocity, ktoré v nich vyvolával pohľad do zrkadla. Táto sebareflexia poukazuje na prítomnosť vnútorného tlaku súvisiaceho s normami krásy, ktorý sa stáva významnou súčasťou ženského prežívania a komunikácie.

Rovnaké tematické okruhy sa opakovane objavovali aj vo výpovediach mojich výskumných partneriek počas rozhovorov, v ktorých som sa ich pýtala, o čom sa najčastejšie rozprávajú so svojimi blízkymi. Odpovede potvrdzovali vysoký výskyt tém spojených so vzťahmi, každodenným životom, emocionálnym prežívaním a vzhľadom. Výskumná partnerka A uviedla, že najčastejšie konverzácie sa točia okolo: *„pikošiek, vzťahov, klebiet, vecí zo života, čo si zažila, čo sa stalo, chlapi“*. Výskumná partnerka B zhrnula, že *„ženy sa bavia o všetkom: chlapi, život, muži, ako sa máme“*. Podobne aj výskumná partnerka C zdôraznila témy ako: *„chlapi, vzťahy, beauty a skincare, pocity“*. Výpoveď výskumnej partnerky D opäť naznačuje silnú orientáciu na osobné prežívanie a praktické otázky každodennosti: *„deti, rodina, kozmetika, vlastné prežívanie, záľuby“*. Výskumná partnerka E, tvrdila, že *„vnímanie, prežívanie človeka a akými očami vidí svet“*. A napokon výskumná partnerka F spomenula okruhy ako *„vzhľad, trendy, seriály, knihy, cestovanie, muži, ako sa naozaj máme“*. Všetky tieto výpovede poukazujú na prepojenie obsahu rozhovorov s budovaním vzťahovej intimity a emocionálneho prepojenia.

Z analýzy rozhovorov a zúčastnených pozorovaní vyplynulo, že kontrast medzi oboma komunikačnými štýlmi ilustruje nielen rozdiely v obsahu rozhovorov, ale aj v ich funkcii a hĺbke. Muži v mojom výskume častejšie inklinovali k témam, ktoré posilňovali ich status v skupine. Išlo predovšetkým o rozhovory o práci, ženách, partnerkách, peniazoch, športe či bežných životných situáciách. Tento vzorec korešponduje s tvrdením Coates (2003, in Jones, 2016, s. 215), ktorá poukazuje na to, že muži majú sklony vyjadrovať svoju maskulinnú identitu prostredníctvom rozhovorov o témach, ktoré spoločnosť tradične spája s mužskou rolou, ako sú šport, ženy, technológie, autá, cestovanie či konzumácia alkoholu. Naopak ženská komunikácia vytvárala priestor pre zdieľanie, porozumenie a budovanie vzťahovej intimity. Ženy sa prevažne venovali témam ako sú vzťahy, pocity, muži, vzhľad a kozmetika. Tieto pozorovania potvrdzuje aj Coates (2003), podľa ktorej sa ženy často rozprávajú o témach, ktoré podporujú budovanie vzťahov a emocionálne prepojenie.

3.5 Komunikácia ako forma neviditeľnej hierarchie

Pozorovanie č. 6: *„Keď prišiel najskôr jej vykal a potom si vypýtal od sesternici vodičák aby spísal čo sa stalo. Pozrel sa na rok narodenia a hneď sa opýtal „ty máš len 24 rokov?“ Odpovedala „áno“, a spisoval to ďalej, potom jej vrátil vodičák a po nejakých dvoch minútach dodal, že „dáš mi prosím ťa ešte ten vodičák?“ a ocino sa naňho pozrel či to smeruje k nemu*

tá otázka, ja som sa pozrela na sesternicu, že tá otázka bola asi na ňu, ona sa tiež pozrela na ocina. A keď nikto po pár sekundách neodpovedal, lebo nevedel že kto má odpovedať, tak pán sa pozrel jej smerom a my sme všetci ostali zamrznutí lebo sme nechápali prečo jej zrazu začal tykať. Bolo to na základe toho že zistil, že má 24 rokov. Ešte ráno jej odpovedal veľmi rozhodne, rovnocenne a vykal jej a teraz jej zrazu tykal. Odvtedy jej celý čas tykal a na konci keď sa už všetko spísalo, tak sa jej opýtal kam chodí na školu, a na záver dodal, že „na svoj vek a ako žena si veľmi dobre zvládla situácia." (Nehoda, 11.3.2025)

V tejto kategórii sa zameriavam na to, akým spôsobom dominancia ovplyvňuje jazykovú interakciu medzi mužmi a ženami. Ukázalo sa, že ide o jednu z kľúčových a opakovane sa objavujúcich tém v rozhovoroch aj pozorovaniach. Prejavy dominancie boli prítomné aj v ženských, ale najmä v mužských komunikačných štýloch a interakciách, pričom sa ukazovali ako dôležitý prvok budovania identity a postavenia v skupine.

Počas terénneho výskumu som niekoľkokrát zaznamenala rôzne formy dominancie v rozhovoroch a každodenných interakciách medzi mužmi a ženami. Tieto prejavy som rozdelila na dve základné formy, a to skrytá a otvorená dominancia. Skrytá dominancia sa prejavovala nenápadnými komunikačnými stratégiami, ako sú prerušovanie reči, prevzatie kontroly nad témou, úprava tónu hlasu či špecifický spôsob reakcie na vyjadrenia. Otvorená dominancia naopak zahŕňala priame a jednoznačné prejavy mocenského správania, ako sú urážky, zosmiešňovanie alebo verbálna agresia.

3.5.1 Skrytá dominancia

Skrytá dominancie sa obzvlášť výrazne prejavila v situácii opísanej vyššie (nehoda, 11. 3. 2025). Pôvodné vykanie symbolizovalo formálny a profesionálny prístup, ktorý zabezpečoval rovnocennosť a rešpekt medzi zúčastnenými stranami. Avšak po zistení veku došlo k náhlej zmene v spôsobe oslovenia. Muž začal žene tykať, čo znamenalo prechod k neformálnemu štýlu komunikácie. Táto zmena oslovenia zo zdvorilého vykania na tykanie, motivovaná nízkym vekom a postavením ženy ako „mladej osoby", funguje ako nástroj skrytej dominancie. Muž tak verbálne naznačuje, že žena je v hierarchii komunikácie posunutá na nižšiu pozíciu, čím znižuje jej status. Navyše, záverečné hodnotenie jej zvládnutia situácie *„na svoj vek a ako žena"* posilňujú dojem, že hodnotenie jej schopností je späté s jej sociálnym a rodovým statusom. Táto zmena preto nebola výsledkom prirodzeného vývoja interakcie, ale

jednostranným aktom, ktorý narušil rovnováhu komunikácie a zároveň odhalil jemné mechanizmy moci a kontroly v rámci spoločenských vzťahov.

Ďalším príkladom skrytej dominancie bola situácia, ktorú som zaznamenala počas oslavy (12.4. 2024), keď mi jeden z mužov začal bez vyzvania ukazovať, koľko peňazí má aktuálne na účte. Nešlo o spontánne zdieľanie osobnej informácie, ale o zámerný prejav, ktorým sa muž usiloval poukázať na svoj finančný status a nenápadne signalizovať svoje postavenie v spoločenskom rebríčku. V danom kontexte teda nebolo dôležité samotné číslo na účte, ale akt jeho prezentácie, ktorý v sebe niesol odkaz: *„pozri, čo mám, a tým pádom pozri kým som."* Takýto spôsob sebaprezentácie pôsobí navonok nenútene, no v skutočnosti môže predstavovať účinný nástroj potvrdzovania dominancie v interakcii, najmä ak sa objavuje v rodovo zmiešanom kontexte.

Skrytá dominancia sa prejavovala aj v kontrole priebehu rozhovorov, najmä v určovaní tém diskusie a priestoru hovoriť medzi účastníkmi. Viaceré výskumné partnerky uvádzali, že muži častejšie preberajú vedenie konverzácie. Napríklad výskumná partnerka C uvádza: *„muži skáču do reči furt a je to nepríjemné"*. Podobný postreh ponúkla aj výskumná partnerka A, ktorá síce nezažila: *„extrémne skákanie do reči"*, no napriek tomu si myslí, že *„sú to muži, ktorí preberú skôr tú diskusiu"*. Zaujímavé je, že túto dynamiku nevníma ako rušivú alebo problematickú, keďže dodáva: *„ale vlastne mne to nevadí."* Jej výpoveď tak poukazuje na to, že túto nerovnováhu v komunikácii vníma ako prirodzenú súčasť rozhovoru. Naproti tomu aj samotní výskumní partneri priznávajú takéto správanie a vnímajú ho ako súčasť vlastnej osobnosti. Napríklad výskumný partner G otvorene poznamenáva: *„jasne, to robím aj ja, že skáčem do reči, haha"*. Jeho poznámka naznačuje, že tento typ správania môže byť vnímaný ako bežný a spoločensky akceptovateľný. Hoci sa skákanie do reči javí ako fenomén častejšie pripisovaný mužom, v analyzovaných výpovediach sa objavili aj opačné interpretácie. Napríklad výskumná partnerka B uviedla: *„možno mám pocit, že ženy to robia dosť často, hlavne keď na seba chcú upútať pozornosť mužov"*. Podobne tvrdí výskumný partner H: *„ženy sa radi dostávajú na výslnie, pokiaľ je zmiešaná partia, tak vždy nejaká, žena je tá ktorá berie slovo a chce na seba upútať pozornosť mužov"*. Výskumný partner I túto myšlienku ešte rozšíril tvrdením, že ženy môžu *„použiť ženské zbrane, aby na seba strhli pozornosť"*. V týchto prípadoch je však prerušenie skôr vnímané ako stratégia získavania pozornosti než nástroj kontroly interakcie. Ide teda o iný prejav moci, ktorý má viac prezentačný a jemnejší charakter.

3.5.2 Otvorená dominancia

Pozorovanie č. 7: *„Občas som sedela pri kamarátke a známom, a najskôr to začalo tým, že si jeden z druhého robili nevinnú srandu. V istý moment keď mal chalan pocit, že si to môže dovoliť, ju začal úplne ponižovať a robiť si neprimeranú srandu. Stále jej tam hovoril, že „čo sa po ňom lepí“, hovoril jej „nech ide do riti“, keď sme všetci traja sedeli na lavičke a prešiel okolo nás môj priateľ, tak môjmu priateľovi povedal, že „zober si tú škratu“. A ona potom akoby zamrzla a bola ticho.“ (Oslava, 14.6.2024)*

Kým skrytá dominancia v komunikácii môže mať jemné a nenápadné prejavy, otvorená dominancia je jednoznačná a priamočiara. Príklad z oslavy (14.6.2024) ilustruje práve tento typ dominancie. Ide o dynamiku, v ktorej sa pôvodne zdanlivo priateľská výmena názorov, vyjadrená „nevinnou srandou“, postupne mení na formu verbálneho útoku. Výroky ako *„čo sa po ňom lepí“*, *„nech ide do riti“* a najmä *„zober si tú škratu“* sú jasným prejavom jazykového zneuctenia a zosmiešnenia. Muž týmto spôsobom znižuje postavenie ženy pred ostatnými, čím demonštruje svoju nadradenosť. Je potrebné zdôrazniť, že takéto prejavy dominancie sa často nachádzajú na hrane medzi žartom a urážkou, a to spôsobuje, že adresát nemusí vedieť, ako vhodne reagovať. Mlčanie tu možno chápať ako dôsledok šoku, bezmocnosti alebo vnútorného uznania podriadenej pozície. Tento moment mlčania ešte viac zvýrazňuje mocenskú prevahu muža v danej situácii. Nielenže si prisvojuje právo ženu znevažovať, ale zároveň úspešne umlčuje jej hlas.

Medzi ďalší typ otvorenej dominancie som zaradila súťaživé správanie. Tento fenomén podrobne opisujú viacerí autori ako sú Eckert a McConnell-Ginet (2003), Coates (2003), Maltz a Borker (1982) a Savin-Williams (1976, in Maltz a Borker, 1982). Poukazujú na to, že mužská komunikácia má často súťaživý charakter, ktorý sa prejavuje snahou o verbálnu dominanciu, teda schopnosť kontrolovať priebeh rozhovoru, presadiť sa v diskusii, dosiahnuť argumentačnú prevahu a vyhrať. Takéto správanie som zaznamenala počas jedného z pozorovaní (12. 4. 2024), keď som sa zúčastnila oslavy u známeho. Neskôr večer sa skupina rozhodla zahrať si pingpong, pričom hra prebiehala v tímoch ženy proti mužom. Zatiaľ čo ženy sa na hru pozerali ako na zábavnú spoločenskú aktivitu a nebrali výsledok vážne, u mužov sa prejavila výrazná súťaživosť. Navzájom na seba kričali, povzbudzovali sa, no zároveň si aj nadávali a reagovali podráždene na svoje chyby a chyby svojich spoluhráčov. Hra sa tak pre nich stala viac než len oddychovou aktivitou, išlo o to, dokázať svoju prevahu a zvíťaziť.

Podobná dynamika sa objavila aj počas pozorovania vedomostného kvízu (31. 1. 2025), kde jeden z mužských účastníkov prejavoval silnú potrebu zvíťaziť. Táto túžba bola sprevádzaná výrazne hlasitým správaním, podráždenosťou a verbálnymi prejavmi frustrácie, ako napríklad nadávkami. Navyše súťaživé správanie sa ukázalo ako forma predvádzania sa pred ostatnými, najmä pred partnerkami. Ilustruje to situácia z pozorovania (26.4.2024), počas ktorej sa viacerí muži začali medzi sebou porovnávať v sile úderu na boxovacom vaku. Jeden po druhom pristupovali k zariadeniu, udierali do vreca a sledovali, kto dosiahne vyššie číslo. Ich správanie sprevádzali hlasné výkriky, vzájomné pokrikovanie a komentovanie výkonov ostatných. Hoci išlo o žartovné výkriky, celková dynamika naznačovala túžbu obstáť v očiach partneriek a ostatných mužov. Tento druh správania, ktorý zároveň upevňuje spoločenskú pozíciu a postavenie v hierarchii, možno lepšie pochopiť v kontexte Geertzovej etnografie kohútích zápasov na Bali (1972, s. 1-37). V nej víťazstvo kohúta symbolizuje spoločenský status a mužskú prestíž, zatiaľ čo prehra znamená poníženie. Rovnako aj v mojom výskume mužské správanie možno interpretovať ako metaforický "zápas kohútov", v ktorom nejde len o fyzický výkon, ale aj o symbolické potvrdenie mužskej identity a spoločenskej dominancie.

Súťaživé správanie sa však neprejavuje len v rámci voľnočasových aktivít, ale prenáša sa aj do profesionálneho prostredia. Jeden z výskumných partnerov naznačuje, že aj v zamestnaní môže súťaživosť zohrávať dôležitú úlohu v interakčnej dynamike, najmä medzi mužmi. Výskumný partner G uvádza: *„keď je jeho nadriadený muž, tak ma to prepína do módu konfliktu a mám potrebu súťažiť“*. Jeho výpoveď poukazuje na to, že už samotná prítomnosť iného muža v autoritatívnej pozícii môže vyvolať nutkanie presadzovať sa, súťažiť a konfrontovať sa. Tento postoj odzrkadľuje kompetitívnu povahu komunikácie medzi mužmi, ktoré sú často vnímané ako výzva, nie ako spolupráca. Podobne výskumný partner J pripúšťa, že medzi mužmi môže dôjsť ku konfliktu, ktorý má tendenciu eskalovať až do fyzickej roviny: *„keď si predstavím, že mám konflikt s mužom tak na konci konfliktu to môže vyústiť na násilie. Je to vlastne posledný krok mužského konfliktu.“* Nejde už len o súťaživosť na úrovni diskusie či argumentácie, ale o agresívny spôsob riešenia sporov, ktorý presahuje verbálne hranice. Takéto chápanie konfliktu, ako súboja o pozíciu, má obranný až teritoriálny charakter.

Súťaživosť nie je výlučne príznačná mužom, ale prejavuje sa aj u žien. Na jednom z pozorovaní (laser game, 12. 4. 2024) som zaznamenala situáciu, kde sa súťaživosť prejavila nielen u mužov, ale aj u dvoch žien, ktoré sa rovnako intenzívne zapájali do hry a prejavovali silnú túžbu vyhrať. Zaujímavým momentom bolo, keď po skončení hry, v ktorej dve dievčatá skončili na posledných miestach, im jedna z účastníčok s veľkým dôrazom pripomenula: *„vy ste posledné.“* Tento prejav možno interpretovať ako snahu o potvrdenie vlastnej nadriadenosti

alebo postavenia v skupine. Tento príklad ukazuje, že súťaživosť nie je obmedzená iba mužmi, ale môže sa objaviť aj v interakciách medzi ženami. Avšak v porovnaní s mužmi, ktorí túto súťaživosť často vyjadrujú otvorene a intenzívne, prejav tejto ženy bol jemnejší.

Z vyššie uvedených pozorovaní a výpovedí vyplýva, že dominancia zohráva významnú úlohu v interakciách medzi mužmi a ženami, pričom sa prejavuje v rôznych formách od skrytých až po otvorené prejavy. Výskum ukazuje, že muži častejšie využívajú jazyk na presadzovanie dominancie, či už priamo prostredníctvom otvorenej konfrontácie, alebo nepriamo keď preberajú kontrolu nad rozhovorom. Ženy, aj keď prejavujú súťaživé tendencie, zvyčajne využívajú jemnejšie a nepriame stratégie, ktorých cieľom je skôr získať priestor v komunikácii.

3.6 Neverbálna komunikácia a reč tela

Pozorovanie č. 8: *„Bolo vidieť, že babe sa chalan strašne páči. Stále sa mu uprene pozerala do očí, sedela vzpriamene, usmievala sa, ale až tak že mi to prišlo trochu nasilu a letmo sa dotýkala jeho nohy. Proste sa s ním snažila mať akýkoľvek fyzický kontakt. Z jeho strany mi prišlo, že asi to cítil podobne, ale nie tak intenzívne ako ona. Otázka je či to bolo kvôli tomu, že tam mal kamarátov alebo preto, že je to proste jeho povahová črta." (Ples, 22.2.2025)*

Komunikácia medzi ľuďmi sa neodohráva výlučne prostredníctvom slov. Neverbálna komunikácia označuje vyjadrovanie bez použitia slov (Mareš, Křivohlavý, 1995, s. 104). Môže byť často rovnako, alebo dokonca viac, efektívna pri vyjadrovaní emócií a postojov. Medzi základne formy neverbálnej komunikácie patria gestá, mimika, držanie tela, očný kontakt a fyzický kontakt. Tieto sprievodné formy vyjadrovania často nevnímame vedome, no napriek tomu výrazne ovplyvňujú spôsob, akým je verbálny obsah prijímaný a interpretovaný. Vo väčšine situácií tak neverbálna komunikácia slúži ako dôležitý doplnok k verbálnemu prejavu (Richmond, McCroskey, Hickson, 2012, s. 9).

3.6.1 Fyzický postoj

Vo výskume sa ukázali výrazné rozdiely v neverbálnej komunikácii medzi mužmi a ženami, a to naprieč rôznymi situáciami od bežných rozhovorov cez neformálnu zábavu až po

romantické interakcie. Z opakovaných pozorovaní vyplynulo, že ženy spravidla zaujímali vzpriamený, kontrolovaný a uhladený postoj. Často sedeli s prekríženými nohami, čím si zrejme cielene udržiavali spoločenský rámec slušnosti a rezervovanosti. Tento typ postojov sa obzvlášť prejavoval v kontextoch, kde bol prítomný romantický záujem, napríklad pozorovanie z plesu (22. 2. 2025), alebo keď sa účastníci interakcie navzájom dobre nepoznali. Okrem toho som si všimla, že v jednej z pozorovaných situácií (9.3.2024) žena využívala neverbálne signály uzavretosti, ako boli prekrížené ruky cez hruď, spustené ramená alebo mierne zhrbený postoj. Tieto gestá pôsobili ako ochranné mechanizmy v situácií, keď sa žena necítila komfortne, čím akoby intuitívne zakrývala hornú časť tela a znižovala svoju viditeľnosť a zraniteľnosť. Muži naopak často zaujímali uvoľnené až rozvalené pozície, opierali sa dozadu, sedeli s rozkročenými nohami alebo si dávali ruky za hlavu. Tieto telesné postoje pôsobili otvorene, dominantne a sebavedomo. V mnohých prípadoch mohli byť vnímané aj ako prejav komfortu v danom prostredí alebo ako výraz mužskej bezprostrednosti. Ich reč tela tak často komunikovala nárokovaním si priestoru a otvorenosťou.

3.6.2 Dotyky a vzdialenosť

Rovnako ako postoj tela, aj dotyky zohrávali významnú úlohu v kontexte flirtujúcej interakcie. Z pozorovaní vyplynulo, že ženy, ktoré pociťovali sympatie voči mužom, často využívali nenápadné dotyky ako prostriedok neverbálneho vyjadrenia záujmu. Príznačná je napríklad situácia z plesu (22.2.2025), kedy sa mladá žena letmo dotýkala muža, o ktorého prejavovala záujem. Podobný vzorec správania bol potvrdený aj v rozhovoroch s výskumnými partnermi. Výskumný partner H opísal správanie svojej kolegyne slovami: *„kolegyňa, ktorej sa páčim, tak často chodí za mnou, dotýka sa ma alebo sa snaží byť v mojej blízkosti.“* V tejto výpovedi si možno všimnúť, že okrem samotných dotykov zohrávala významnú úlohu aj fyzická blízkosť, ktorá môže byť takisto interpretovaná ako prejav záujmu. Fyzická blízkosť a dotyk môžu nadobúdať však negatívny a nepríjemný charakter v prípade, že jedna zo zúčastnených osôb si neželá takýto zásah do svojho osobného priestoru. Ilustratívnym príkladom je situácia z plesu (22.2.2025):

Pozorovanie č. 9: *„Neskôr počas večera na moju slobodnú kamošku stále hádzal očkom jeden chalan, pozeral sa na ňu celý večer, volal ju stále tancovať, stále sa jej dotýkal. Jej to nebolo prijemné pretože mi niekoľkokrát vravela "nech ju zachránim". Keď tancovali on ju priťahoval*

k sebe ale ona ho odháňala preč a vytvárala medzi nimi väčší priestor pri tanci. No bolo vidieť, že jeho prítomnosť jej strašne vadila. Tými slovami a pohybom tela.“

Fyzická blízkosť či dotyky môžu byť dvojsečnou zbraňou, pretože môžu vyjadrovať záujem a príťažlivosť, no zároveň aj vyvolávať napätie či nepríjemné pocity, ak nie sú zdieľané alebo žiadané. Z viacerých rozhovorov však vyplynul všeobecne zdieľaný názor, že ženy častejšie využívajú fyzický kontakt ako prostriedok prejavu blízkosti. No ukázalo sa, že nie všetci výskumní partneri, zdieľajú rovnaký názor. Opačný postoj vyjadril výskumný partner J, ktorý tvrdí, že *„skôr chlapi sa viac dotýkajú, pretože oni sú tí iniciatívni“*. Zaujímavý pohľad ponúkol výskumný partner I, ktorý si všíma rozdiely v type dotyku medzi mužmi a ženami: „*chlapi možno viac aj chytia okolo krku a tak, takže by som povedal, že niektoré dotyky sú typické pre mužov a iné zase pre ženy, a keď ich robí opačné pohlavie, tak to vyzerá čudne.“*

3.6.3 Očný kontakt

Ďalším výrazným prejavom romantického záujmu, ktorý sa objavoval v pozorovaniach aj rozhovoroch, bol očný kontakt. Tento neverbálny prostriedok sa javí ako nenápadný, no účinný nástroj prejavu záujmu. Výskumné partnerky opisovali, že muži udržiavajú intenzívny, niekedy až príliš dlhý a sústredený pohľad, ktorý môže byť vnímaný od lichotivého až po znepokojujúci. Výskumná partnerka B to popisuje takto: *„muži často dávajú také pohľady, že sa im páčiš a stále na teba pozerajú, až je to nepríjemné. My ženy to robím tak rafinovane a nie slizky“*. Zatiaľ čo mužský pohľad výskumné partnerka vníma negatívne, ženský pohľad vníma ako jemnejší a menej nápadný. Zaujímavý pohľad ponúkol aj výskumný partner J, ktorý zdôrazňuje, že význam očného kontaktu sa mení v závislosti od kontextu, sebavedomia a osobnostných čŕt jednotlivca. Popísal dve základné situácie, v ktorých očný kontakt nadobúda špecifickú funkciu: *„po prvé: je to chlap verzus chlap, je to agresivita a snaha zastrašiť. A keď muž udržuje na rande dlhý očný kontakt, tak to hovorí o tom, že ‘chcem ťa vyzliecť’. Proste keby som dlho pozeral na chlapa, tak by si myslel, že s ním mám problém, a keby na ženu, tak si povie, že som úchyl.“* V mužsko-mužských interakciách môže byť dlhší pohľad chápaný ako prejav dominancie či výzvy, zatiaľ čo v mužsko-ženských interakciách ako prejav sexuálneho záujmu.

3.6.4 Mimika

Mimika predstavuje dôležitý prvok neverbálnej komunikácií, prostredníctvom ktorej ľudia prejavujú svoje emócie a pocity. V pozorovaných dátach sa ukázalo, že ženy častejšie využívajú mimiku cielene a rozmanitejšie než muži. V rozhovoroch s výskumnými partnermi sa opakovane uvádzalo, že ženy sa viac usmievajú, prejavujú skrz mimiku podporu a emocionálne naladenie. Napríklad výskumná partnerka B kontrastuje svoju emocionalitu s rezervovanosťou svojho manžela: *„keď sme s babami tak sa strašne veľa smejeme a môj manžel len ticho na nás pozerá a nestíha“*. Ako naznačuje výskumná partnerka C, zaujímavý doplnok k mimickým prejavom predstavujú aj dotyky: *„keď som šťastná tak sa strašne veľa smejem a dosť vtedy poštuchávam do ľudí“*. Z výskumných pozorovaní vyplynulo, že podobne ako predošlé neverbálne prejavy, je aj mimika silným nástrojom záujmu. V situácií z plesu (22.2.2025) bolo dobre vidieť ako sa žena opakovane usmievala na muža, ako prejavy sympatie. Podobne aj situácia z oslavy (14.6.2024) kedy sa muž okamžite usmial na ženu, ktorá vstúpila do miestnosti. Tieto prejavy možno interpretovať ako formu indexickej komunikácie, teda takej v ktorej znak neodkazuje na význam priamo, ale prostredníctvom kontextu, v ktorom sa objavuje (Ahearn, 2012, s. 28). Indexicita ako ju opisuje Charles Peirce, spočíva v tom, že určitý znak, ako napríklad úsmev, nadobúda význam tým, že signalizuje postoj alebo emocionálny stav v konkrétnej sociálnej situácií (Bucholtz, Hall, 2004, s, 378). V tomto prípade teda úsmev ženy a muža nenaznačujú zdvorilosť, ale záujem druhej osoby. Avšak nejde o univerzálny znak, pretože úsmev môže v inej situácií naznačovať napríklad sarkazmus. Výskumný partner G navyše poznamenáva, že ženská mimika je jemnejšia a častokrát používaná ako nástroj komunikácie, čo vníma veľmi atraktívne. Ako uvádza Elinor Ochs (in Bucholtz, Hall, 2004, s. 378–379), indexikálne znaky, vrátane neverbálnych prejavov, nadobúdajú rodový význam nie automaticky, ale opakovaným spájaním s určitou skupinou. Týmto spôsobom sa napríklad častý úsmev či jemná mimika stávajú znakmi ženskosti, alebo lepšie povedané „indexmi ženskosti“, pretože sa opakovane spájajú v súvislosti s komunikáciou žien. Tento opakujúci sa vzorec následne posilňuje spoločenský diskurz a tak vzniká jasná predstava o tom, že „ženská mimika je jemnejšia“ a „ženy sa viac usmievajú“ A v tomto kontexte potom takéto stereotypné predstavy ovplyvňujú očakávania týkajúce sa správania mužov a žien.

3.6.5 Gestikulácia

Z rozhovorov s výskumnými partnermi vyplynuli zaujímavé závery. Kým mimika bola vnímaná ako intenzívnejšia u žien, pri gestikulácií sa viacerí zhodli na tom, že je častejšie vnímaná u mužov. Tieto zistenia sú pozoruhodné aj v kontexte tvrdenia Robin Lakoff (1990, in Cameron, Kulick, 2003, s. 49), podľa ktorej je gestikulácia častejšie pozorovateľná u žien. V tomto prípade však rozhovory aj terénne pozorovania naznačujú mierne odlišnú skutočnosť. Výskumná partnerka C uviedla, že podľa nej muži najviac používajú gestá pri vysvetľovaní alebo objasňovaní situácie. Podobne tvrdí výskumný partner H, ktorý poukazuje na to, že v jeho prípade je gestikulácia nevyhnutnou súčasťou jeho hobby: *„dosť používam ruky, pretože ja vysvetľujem pri tanci ako čo treba robiť, ukazujem smer kam ísť a kde sa postaviť v priestore“*. Výskumná partnerka F si dokonca všimla, že je rozdiel v gestikulácií u žien a u mužov: *„u mužov je gestikulácia tvrdšia a jasnejšia a ženy zase majú jemnejšiu gestikuláciu“*. Táto výpoveď je v súlade s pozorovaniami z terénu. Počas turistiky (3.5.2024), keď sa jeden z účastníkov pošmykol, rozdiele reakcie sa prejavili zreteľne. Zatiaľ čo dievčatá okamžite reagovali položením ruky na rameno ako gesto obavy, opory a bezpečia, muži reagovali skôr verbálne. V inej situácií pri kvíze (31.1.2025) muž prejavoval intenzívne emócie prostredníctvom gest. Ukazovalo sa to náhlymi pohybmi rúk smerom do hora ako vyjadrenie radosti z výhry. Naopak jemné buchnutie do stola signalizovalo frustráciu zo straty bodov, zatiaľ čo ukazovanie prstom na moderátorov naznačovalo nesúhlas s chodom hry.

Neverbálna komunikácia medzi mužmi a ženami sa líši v mnohých ohľadoch. Z výskumných dát vyplynulo, že ženy zvyčajne zaujímajú kontrolovanejší a uhladenejší fyzický postoj, často používajú dotyky a mimiku ako prejav sympatie. Na druhej strane, muži pôsobia uvoľnenejšie a ich postoj často vyjadruje dominanciu a komfort. Hlboký očný kontakt u mužov býva vnímaný ako priamy a dotieravý, kým u žien ako sofistikovaný. Gestikulácia býva spájaná s mužmi, najmä v kontexte vysvetľovania. Ako sa ukázalo, v mnohých prípadoch tieto neverbálne prejavy nadobúdajú najmä funkciu vyjadrenia záujmu, sympatie alebo flirtu.

3.7 Spoločenské zmeny

J: *Máš pocit, že dnešná spoločnosť sa mení a rodové rozdiely v komunikácii sa stierajú ? V čom konkrétne ?*

H: *No napríklad niektorí muži sú aj viac maskulínny aj femininny. Neznamená to, že muž ktorý je femininny, musí rozprávať ako nejaký mačo. Dnes je v poriadku ak je muž aj krehkej povahy. Takže si myslím, že sa to stiera, ale nie tak ako sa to prezentuje v médiách. Média sa snažia vytvoriť obraz, že všetci to majú rovnako a mali by to mať rovnako. V reálnej komunikácií sa vždy prirodzene deje, že sú tam prirodzené rozdiely medzi mužmi a ženami. Keďže medzi mužmi a ženami existujú biologické rozdiely, je prirodzené, že sa odlišnosti v maskulinite a feminite prejavujú aj v spôsobe komunikácie. Tak to proste je.*

Jedným z výrazných znakov súčasnej spoločnosti, ktorý sa odráža aj v komunikácií, je postupné stieranie tradičných rodových rolí. Mnohé z pozorovaní a rozhovorov naznačujú, že mužské a ženské spôsoby vyjadrovania sa menia. Niektoré stereotypy sa oslabujú a iné zase získavajú nový význam. Táto transformácia sa týkala najmä narastajúcej otvorenosti a slobody vo vyjadrovaní, ako aj posunu v tom, aké prejavy sú považované za „mužské“ a „ženské“. Z dát vyplýva, že mnohí mladí ľudia vnímajú spoločnosť ako dynamicky sa meniace prostredie, kde sa vplyvom médií, internetu, otvorenej kultúry a individualizácie oslabujú tradičné normy rodovej komunikácie. Tento trend si výskumní partneri všímajú najmä v každodennej interakcii. V tom, ako muži a ženy hovoria, aké témy otvárajú, akým jazykom sa dorozumievajú, a čo je dnes spoločensky akceptované.

Niektoré rozhovory naznačujú, že tradične dominantné pozície čoraz častejšie preberajú ženy, zatiaľ čo muži z týchto pozícií ustupujú. Tento jav možno chápať ako dôsledok toho, že sa čoraz viac stierajú jasné rozdiely medzi tým, čo sa považuje za „mužské“ a „ženské“. Výskumná partnerka C to vyjadruje takto: *„muži sú viac zženštilí a ženy zase viac zmužštilé“*. Podobné pozorovanie vyjadril aj výskumný partner H *„muži sú sladkí teraz ale je to proste preto, pretože silná generácia mužov vychováva slabšiu generáciu mužov, to je teda moja teória. Ženy sa chcú dotiahnuť na úroveň mužov, chcú byť sebestačné, emancipované a silné.“* Podľa neho je rozdiel v tom, že muži sú vychovávaný v prostredí, ktoré kladie väčší dôraz na citlivosť a jemnosť, zatiaľ čo ženy cielene pracujú na svojom posilnení a snažia sa dohnať historický náskok mužov. Tento vývoj potvrdzuje aj výskumná partnerka A, ktorá poukazuje na zmeny v sociálnych a komunikačných roliach: „*muži mi dnes prídu úplne iní. Príde mi, že ženy preberajú tie mužské role. Napríklad dnes je už bežné, že žena príde osloviť muža.“*

Otázka zraniteľnosti a emocionálnosti sa v rámci výskumu často objavovala ako významná téma. Výskumní partneri poukazovali na to, že najmä v médiách je možné pozorovať, že silné emocionálne prejavy sú dnes vnímané neutrálnejšie. Výskumná partnerka E to vystihla slovami: „*kedysi sa taká emocionálnosť viac vnímala, že je typická len pre ženy*

a dnes sa už tie hranice tak viac stierajú a už aj muži vedia byť dosť emotívny." Podobne sa vyjadril aj výskumný partner G, ktorý síce uznáva existenciu rodových rozdielov, ale zároveň poukazuje na to, že dnešná spoločnosť je omnoho tolerantnejšia k rôznorodým prejavom: *„ja mám pocit, že ľudia môžu slobodnejšie vyjadrovať samých seba. Tie rozdiely tam stále sú akurát je povolené byť aj extrémny, a takéto extrémy sa prijímajú spoločnosťou. Napríklad byť gay alebo lesba, trans. Včera som videl v metre chlapíka, ktorý mal make-up a mal teda povolené sa vyjadriť lebo komunikuje, tým že si dá make-up na tvár a vyzerá ako žena. Takže dnes sú aj takéto veci povolené, pred 100 rokmi by to nebolo prijímané spoločnosťou. Ale nemyslím, že sa stierajú, stále tam sú tie rozdiely ale skôr každý sa môže slobodne prejaviť. Takže asi je väčší rozptyl a diverzita."* Výskumný partner poukazuje na to, že ide skôr o posun k väčšej akceptácií individuálnej identity. Zaujímavý doplnok k tejto úvahe prináša výskumný partner J, ktorý upozornil na to, že súčasná spoločnosť vykazuje silný trend diferenciácie, čo podľa neho môže pôsobiť aj trochu nebezpečne: *„všetkému sa dnes pripisujú termíny a proste je to trochu aj nebezpečné pretože dnes sú už všetci nejako vyhranený. Proste hrozne veľa pojmov sa vymýšľa na každú vec, myslím že to je objektívny popis. Hrozne veľa sa diferencuje predtým nerozlíšených vecí. Ale zase poskytuje to do istej miery nejakú istú mieru bezpečia a ľudia dávajú pozor na to čo hovoria. Viem si predstaviť, že mladí, ktorí budú o niekoľko rokov starí tak si dokážem predstaviť že tá spoločnosť bude dosť rešpektujúca a na všetko bude termín a všetko bude vítané."* Hovorí o určitej ambivalencií súčasného vývoja, kedy na jednej strane ide o posilňovanie rešpektu, bezpečia a presnosti v komunikácii a na druhej strane istý tlak na vyhranenosť a terminologickú presnosť, ktorá môže viesť až k preťaženiu jazyka.

Nie všetci informátori vnímali spoločenské zmeny ako jednoznačný proces stierania rodových rozdielov. Objavil sa aj postoj, ktorý upozorňuje na to, že v komunikácií zohráva úlohu nie len spoločenský vplyv, ale aj prirodzené biologické rozdiely. Výskumný partner H svojou výpoveďou kriticky reflektoval idealizovaný obraz rovnosti, ktorý je často prezentovaný v médiách. Zdôraznil, že rovnosť by nemala byť chápaná ako uniformita, teda ako snaha o odstránenie všetkých rozdielov medzi mužmi a ženami. Upozornil, že hoci spoločenské očakávania môžu ovplyvňovať správanie, prirodzený vývoj komunikácie sa do veľkej miery riadi biologickými a osobnostnými faktormi. Podobný názor vnímala aj výskumná partnerka E, ktorá uviedla, že vo svojom okolí takýto trend nevníma. Podľa nej tieto rozdiely medzi mužmi a ženami stále existujú, najmä v bežnej komunikácii. To, že sa rozdiely stierajú, vníma skôr ako obraz vytvorený médiami. Výskumná partnerka D išla vo svojej reflexii ešte ďalej a vyjadrila presvedčenie, že podľa nej sa rozdiely v komunikácií nestierajú, ale že sa skôr prehlbujú. Uvádza príklad, kde podľa nej dochádza k radikalizácii hlavne u mladých mužov: *„mám pocit,*

že hlavne mladí muži sa na sociálnych sieťach radikalizujú, čo vidno na ich hrubom správaní k ženám, často im nadávajú, alebo používajú hanlivé označenia (štetka, zlatokopka atď).“

Na online priestor a jazykové prejavy nadviazala aj výskumná partnerka F, ktorá poukazuje na to, že komunikácia sa prehlbuje nie len obsahovo ale aj formálne. Zdôraznila vplyv sociálnych sietí na spôsob vyjadrovania sa, najmä u mladšej generácie: *„niektorí mladí ľudia sa dnes nevedia vyjadrovať. To pozorujem na svojom mladšom bratovi, ktorý dlho rozmýšľa nad slovami, ako ich použiť, ako sa to konkrétne slovo povie. Prúser je ten, keď nám v slovenčine nenapadajú slová, ale v angličtine.“* Všíma si aj trend používania anglicizmov s cieľom *„pôsobiť cool“* a jazykové rozdiely medzi jednotlivými generáciami (napr. *Generácia Z: Slay, FR, IDK, Mileniál: Si zabil, Máš klipko?*). Výskumná partnerka F zároveň upozornila na negatívny aspekt online komunikácie, ktorý sa prejavuje v anonymnom priestore sociálnych sietí. Podľa nej tieto platformy často vedú k eskalácii konfliktov medzi mužmi a ženami, najmä v komentároch pod videami či príspevkami: *„v komentároch pod nejakým videom si muži so ženami doslova skáču do vlasov, môžu byť na seba hnusní, lebo sa nevidia naživo.“* Z jej pohľadu médiá a online priestor výrazne formujú spôsob komunikácie a vytvárajú podmienky, v ktorých môže byť pomocou jazyka spôsobená agresia a nenávisť.

Spoločenské zmeny sa v komunikácii medzi mužmi a ženami prejavujú rôznorodo a často protichodne. Na jednej strane môžeme pozorovať oslabovanie tradičných rodových rolí a väčšiu otvorenosť. Muži sa neboja prejaviť zraniteľnosť a ženy zase vstupujú do aktívnych a dominantných rolí. Mnohí výskumní partneri vnímajú túto zmenu ako posun k väčšej slobode a autentickosti vo vyjadrovaní, no zároveň si uvedomujú, že ide o proces, ktorý je často idealizovaný najmä v médiách. Na druhej strane sa objavujú aj kritické hlasy upozorňujúce na prehlbovanie rozdielov, radikalizáciu v online prostredí či nárast jazykovej agresivity. Viacerí výskumní partneri upozornili na negatívne javy ako jazyková agresia, či prehlbovanie generačných rozdielov v jazykovom prejave. Online komunikácia, namiesto toho, aby rodové rozdiely stierala, ich môže naopak vyostrovať. Ďalším pozoruhodným fenoménom je aj tendencia k nadmernému používaniu terminológie, dnešná spoločnosť pomenúva a diferencuje čoraz viac javov, konceptov a identít. Aj keď to môže zvyšovať bezpečie v komunikácii, zároveň to podľa niektorých výskumných partnerov vytvára tlak na neustálu sebareflexiu a jazykovú korektnosť. Celkovo možno povedať, že nejde o úplné stieranie rozdielov, ale skôr o ich nové formovanie v kontexte dnešnej dynamickej a mediálne ovplyvnenej spoločnosti.

3.8 Zhrnutie výsledkov výskumu

V tejto časti zhrniem výsledky výskumu, ktoré som podrobne rozpísala v predošlej kapitole. Výsledky výskumu poukazujú na zložitosť rozdielov v komunikácii medzi mužmi a ženami.

Výskum potvrdil, že muži a ženy sa líšia nielen vo výbere slov, ale aj v tom, ako a prečo tieto slová používajú. Muži častejšie komunikujú racionálne, priamočiaro a vo forme, ktorá signalizuje kompetentnosť a dominanciu. Ženy naopak dávajú dôraz na emocionálne zdieľanie, nuansy vo výrazoch a budovanie vzťahovej intimity. Tento rozdiel však nie je nemenný, naopak, vo viacerých prípadoch sa ukázalo, že ženy cielene preberajú „maskulínne" jazykové stratégie napríklad v práci, zatiaľ čo muži používajú jemnejší jazyk v kontexte emocionálnej blízkosti alebo záujmu o opačné pohlavie.

Veľmi významným zistením je aj to, že komunikácia je do veľkej miery adaptívna. To znamená, že spôsob vyjadrovania je závislý od kontextu, situácie, cieľa a od toho, s kým jednotlivec komunikuje. V homogénnych skupinách (čisto mužských alebo čisto ženských) sa objavuje väčšia uvoľnenosť a autenticita, zatiaľ čo v zmiešaných skupinách alebo v prítomnosti záujmu o opačné pohlavie dochádza k jazykovej adaptácii. Tá sa prejavuje zmenou tónu, výberom slov a aj tematikou rozhovoru. Mnohé jazykové stratégie sa tak ukazujú ako situačné, rečníci volia odlišné jazykové prostriedky v závislosti od toho, či chcú pôsobiť sebavedome, láskavo, profesionálne alebo príťažlivo.

Podarilo sa mi detailne rozpracovať aj menej viditeľné aspekty komunikácie ako je neverbálna reč tela. Tá často podporuje či dokonca zosilňuje slovný prejav, alebo komunikáciu, ako nástroj neviditeľnej dominancie. V mojom výskume sa ukázalo, že dominancia v rozhovoroch sa nerealizuje iba prostredníctvom otvorenej konfrontácie, ale aj jemnými gestami, tónom hlasu, spôsobom reakcie či snahou o vedenie rozhovoru. Významným zistením bolo tiež to, že tieto prejavy dominancie sú často spoločensky akceptované. Mnohé ženy tieto prejavy dominancie prijímajú ako prirodzené a reprodukujú ich tým, že sa prispôsobujú, mlčia alebo ustupujú v diskusii.

Dôležitým poznatkom je aj to, že mladá generácia, žije v napätí medzi tradičnými očakávaniami a novými spoločenskými trendmi. Na jednej strane pretrvávajú stereotypy, na druhej strane možno pozorovať snahu tieto stereotypy spochybňovať a hľadať plynulejšie formy vyjadrovania. Digitalizácia a sociálne siete tento vývoj ešte viac komplikujú. Na jednej strane ponúkajú viac priestoru na vyjadrenie, no na druhej strane vytvára tlak a často aj priestor pre agresivitu. Napokon sa ukázalo, to čo často označujeme ako „ženský" alebo „mužský"

jazyk, tak nie je niečo prirodzené, ale skôr výsledok dlhodobého prispôsobovania sa spoločenským očakávaniam.

Kategória	Prejavy u mužov	Prejavy u žien	Zistenia výskumu
Emocionalita vs. racionalita	Rezervovanosť, pragmatickosť, racionalita	Otvorená emocionalita, dôraz na zdieľanie a podporu	Emočné vyjadrenie mužov je spoločensky potláčané, ženy používajú emócie na budovanie vzťahov.
Štýl vyjadrovania	Priamy, hlasný, s použitím irónie a vulgarizmov	Jemnejší, kultivovanejší jazyk, ale tiež aj vulgarizmy ako nástroj autenticity	Ženy používajú vulgarizmy vedome, napríklad aj ako formu obrany.
Zdrobneniny	Výhradne v intímnych vzťahoch, zriedkavo	Väčšinou odmietané, prípadne používané len vo vzťahoch alebo pri deťoch	Výskum spochybnil predstavu, že zdrobneniny sú výhradne „ženské“, niektorí muži ich používajú viac.
Témy rozhovorov	Šport, práca, ženy, peniaze, politika, autá, status	Vzťahy, emócie, každodennosť, vzhľad, intimita	Ženy otvorene hovoria o intímnych témach, muži ich často tabuizujú (najmä tému menštruácie).
Dominancia a hierarchia	Verbálna kontrola, skákanie do reči, zosmiešňovanie, súťaživosť, zmena tónu	Prejav súťaživosti s využitím jemnejšej a nepriamej stratégie	Dominancia nie je vždy priamym nátlakom, často ide o „tichý“ spôsob kontroly.
Neverbálna komunikácia	Rozkročený sed, väčší priestor, gestá, menej fyzického dotyku	Úsmev, dotyky, očný kontakt, mimika	Neverbálne prejavy viditeľne odrážajú najmä záujem, ale aj moc.
Jazyková adaptácia	Zjemnenie prejavu v prítomnosti žien	Prispôsobenie mužskému jazyku v skupine	Jazyk je vedome upravovaný podľa cieľa a prostredia.

Tabuľku č.3 zostavila autorka

ZÁVER A DISKUSIA

Výsledky výskumu potvrdili, že jazykové rozdiely medzi mužmi a ženami nie sú náhodne, ale sú súčasťou širšieho spoločenského kontextu, spoločenských očakávaní a procesov socializácie, ktoré formujú jazykové správanie od detstva. Tieto rozdiely sú pozorovateľné na viacerých úrovniach od slovnej zásoby, neverbálnej komunikácie, schopnosti presadiť sa až po výber tém.

V súlade s teóriami Lakoff (1990, in Cameron, Kulick, 2003, s. 49) a Coates (2003) výskum ukázal, že niektoré stereotypy pretrvávajú, ako napríklad tendencia žien používať jemnejší jazyk a sklon mužov používať jazyk ako prostriedok na vytvorenie dominancie. Zároveň však pozorovania a rozhovory odhalili, že tieto stereotypy nie sú nemenné. Naopak, mnohé z nich boli vedome narúšané a spochybňované samotnými účastníkmi výskumu. Takéto prekračovanie potvrdzuje závery autorov ako Eckert a McConnell-Ginet (2003, s. 86-87), podľa ktorých sú jazykové stereotypy síce výrazné, no nie nezmeniteľné.

Prekvapivým zistením výskumu bolo, že používanie zdrobnenín, ktoré býva často považované za doménu „ženského“ jazyka, sa v určitých kontextoch, a dokonca niekedy aj častejšie, objavovalo u mužov najmä v intímnych alebo neformálnych situáciách. Dokonca aj vulgarizmy, tradične spájané s maskulinitou, boli ženami používané cielene ako výraz ich autenticity alebo dokonca spôsob obrany.

Rovnako ma prekvapilo odhalenie výraznej prítomnosti dominancie v bežných rozhovoroch. Uvedomila som si, akým spôsobom a do akej miery je tento prvok každodenne prítomný, hoci si ho často neuvedomujeme. Dominancia sa prejavuje nielen v slovnej komunikácii, ale aj v neverbálnych prejavoch a ovplyvňuje dynamiku medzi účastníkmi rozhovoru. Zároveň bolo prekvapivé, že dominancia je častokrát „skrytá“.

Ďalším prekvapivým zistením bolo to, ako negatívne vnímali muži témy týkajúce sa menštruácie a intimity. Nepredpokladala som, že tieto témy môžu vyvolávať u mužov až taký silný diskomfort, či dokonca odmietavý postoj. Tento pohľad je pravdepodobne dôsledkom dlhodobých spoločenských stereotypov, ktoré menštruáciu považujú za tabu tému.

Zaujímavým zistením bolo aj to, ako sa muži a ženy vo svojom prejave prispôsobujú druhej osobe v závislosti od svojho zámeru či cieľa komunikácie. Výrazne sa to prejavovalo v tom, ako ženy menili svoje správanie v čisto ženskom kolektíve, no medzi mužmi svoj prejav skôr prispôsobovali mužskému štýlu čo potvrdzuje aj Coates (1986, in Weatherall, 2002). Podobne aj muži menili svoj spôsob vyjadrovania podľa toho, či sa nachádzali medzi mužmi

alebo ženami, pričom v komunikácii so ženami sa skôr prispôsobovali ženskému štýlu reči (Weatherall, 2002, s. 130).

Na záver považujem za dôležité uviesť, že výskum bol zameraný na heteronormatívne prostredie, čo bol vedomý výskumný cieľ. Zároveň som si však počas analýzy viackrát uvedomila, že tento rámec má svoje limity. Ukazuje sa, že je len jedným z možných pohľadov a nepostačuje na pochopenie celej šírky rodovej rôznorodosti. Na túto skutočnosť poukazuje aj výskum Kulicka (2000, s. 243-285), ktorý upozorňujú na špecifické jazykové stratégie v LGBTQ+ komunite. Z tohto dôvodu by bolo mimoriadne prínosné v budúcnosti posunúť výskum ďalej a venovať sa jazyku mimo tradičných rodových kategórií.

Taktiež by sa mohol výskum ešte viac rozšíriť a zamerať sa podrobnejšie na to, ako média ovplyvňujú komunikáciu. Už samotný výskum naznačil že mediálne prostredie vytvára priestor pre väčšiu otvorenosť vo vyjadrovaní. Zároveň by bolo zaujímavé porovnať aj jazykové prejavy v rôznych regiónoch alebo spoločenských triedach. Takéto porovnanie by mohlo obohatiť porozumenie tomu do akej miery sa komunikačné vzorce menia v závislosti od širšieho kontextu. Počas výskumu som mala ambíciu všímať si aj možné odlišnosti v spôsobe vyjadrovania medzi Slovákmi a Čechmi. Keďže to ale nebolo mojím hlavným cieľom, nebolo možné vyvodiť žiadne konkrétne závery.

Záverom možno povedať, že rozdiely vo vyjadrovaní medzi mužmi a ženami nemožno vnímať ako niečo univerzálne. Sú výsledkom neustáleho vyjednávania medzi tým, čo sa od nás očakáva, a tým, kým sa rozhodneme byť. Výskum, ktorý som realizovala, tak ponúka len jeden pohľad tejto komplexnej problematiky. No verím, že môže byť podnetom k ďalšiemu premýšľaniu o tom, ako jazyk ovplyvňuje naše vzťahy, naše miesto v spoločnosti a napokon aj nás samotných.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Agha, A. (2004). Registers of language. Alessandro Duranti (Eds). *A companion to linguistic anthropology.* Malden, MA :Blackwell Pub.
- Ahearn, Laura M. (2012). Living Language: An Introduction to Linguistic Antropology . West Sussex: Willey-Blackwell.
- Best, D. L., & Williams, J. E. (2001). Gender and Culture. In D. Matsumoto (Ed.), *The handbook of culture and psychology* (pp. 1-32). Oxford University Press.
- Bucholtz, M., & Hall, K. (2004). Language and Identity. In A. Duranti (Ed.), A Companion to Linguistic Anthropology (pp. 369-394). Malden, MA: Blackwell.
- Cameron, D., & Kulick, D. (2003). *Language and Sexuality*. Cambridge University Press. pp. 1- 194.
- Coates, J. (2003). Men talk: Stories in the making of masculinities. Maiden: Blackwell.
- Čechová, M. a kol. (2000). *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-57-9.
- Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. (2003). Language and Gender. New York: Cambridge University Press.
- Emerson, R. M., Fretz, R. I., Shaw, L. L. (2001). Participant observation and fieldnotes. In P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, & L. H. Lofland (Eds.), *Handbook of ethnography* (pp. 352-368). Sage.
- Gal, S. (1995). Language, Gender and Power: An Anthropological Review. In K. Hall and M. Bucholtz (eds), *Gender articulated: language and the socially constructed self* (pp. 169-183). London and New York: Routledge.
- Geertz, C. (1972). Notes on the Balinese cockfight. *Daedalus*, 101(1), 1–37.
- Gray, J. (2012). Muži sú z Marsu, ženy z Venuše: Praktický návod na zlepšenie komunikácie a dosiahnutie toho, čo chcete vo vzťahoch. Bratislava: Ikar.
- Hall, K. (1995). Lip service on the fantasy lines. In K. Hall and M. Bucholtz (eds), *Gender articulated: language and the socially constructed self* (pp. 183-216). London and New York: Routledge.
- Jones, L. (2016). Language and gender identities. In S. Preece (Ed.), *The Routledge handbook of language and identity*(pp. 210–224). New York, NY: Routledge.

- Jourdan, C., & Tuite, K. (2006). Language, culture, and society : key topics in linguistic anthropology. Cambridge University Press.
- Kulick, D. (1998). Anger, Gender, Language Shift, and the Politics of Revelation in a Papua New Guinean Village. In B. Schieffelin, K. Woolard & P. Kroskrity (eds.), Language Ideologies: Practice and Theory. New York: Oxford University Press.
- Kulick, D. (2000). Gay and lesbian language. *Annual Review of Anthropology, 29,* 243–285. https://doi.org/10.1146/annurev.anthro.29.1.243
- Lakoff, R. (1973). Language and woman's place. *Language in Society, 1*(2), 45–80. https://doi.org/10.1017/S0047404500000051
- Lakoff, R. T. (2000). The language war. Berkeley: University of California Press.
- Madden, R. (2010). *Being ethnographic: A guide to the theory and practice of ethnography.* Sage.
- Maltz, D.N., Borker, R.A. (1982). A cultural approach to male–female miscommunication. In Gumperz, J.J. (ed.), *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 196–216.
- Mareš, J., Křivohlavý, J. (1989). *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21854-7.
- Mehl, M.R., Vazire, S., Ramírez-Esparza, N., Slatcher, R.B., & Pennebaker, J.W. (2007). Are Women Really More Talkative Than Men? *Science, 317*, 82 - 82.
- Mikuláštík, M. (2003). *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada.
- Miovský, M. (2003). *Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule: Snowball sampling*. Úřad vlády České republiky.
- Nelešovská, A. (2005). Pedagogická komunikace v teorii a praxi. Praha: Grada, ISBN 80-247-0738-1.
- Oakley, A. (2000). Osvojováni genderových rolí. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál.
- Oakley, A. (2005). *The Ann Oakley reader: Gender, women and social science*. Bristol, UK: Policy Press. https://doi.org/10.56687/9781447342434
- Renzetti, C. M., Curran, D. J., & Maier, S. L. (2012). *Women, men, and society* (6th ed.). Pearson.
- Richmond, V. P., McCroskey, J. C., & Hickson, III, M.L. (2012). *Nonverbal behavior in interpersonal relations* (7th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

- Saldana, J. (2013). The coding manual for qualitative researchers (2nd ed.). London: Sage.
- Scott, J. W. (1989). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. Gender and the Politics of History. New York: Columbia University Press.
- Stacey, J., Thorne, B. (1985). The missing feminist revolution in sociology. *Social Problems, 32*(4), 301–316.
- Strauss, A. L. (1987). Qualitative Analysis for Social Scientists. New York: Camnridge University Press.
- Strauss, A. L., Corbin, J. (1999). Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teórie. Podané ruce, Brno: Albert, Boskovice.
- Tannen, D. (1990). You just don't understand: Women and men in conversation. New York, NY: William Morrow.
- Weatherall, A. (2002). *Gender, Language and Discourse*. London: Routledge. pp. 1-188.
- Woolard, K. (1998). Language ideology as a field of inquiry. In B. Schieffelin, K. Woolard, & P. Kroskrity (Eds.), *Language ideologies: Practice and theory* (pp. [page numbers]). New York: Oxford University Press.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Discoveria. Komunikácia. Dostupné z: https://discoveria.org/komunikacia/
- Judith Butler. Dostupné z: https://www.britannica.com/biography/Judith-Butler
- University of Bristol. Hedging. Dostupné z: https://www.bristol.ac.uk/academic-language/media/BEAP/5.4/index.html
- Wikipédia. Častica (jazykoveda). Dostupné z: https://sk.wikipedia.org/wiki/Častica_(jazykoveda)